

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 24 (5030) 21 чэрвеня 2019 г.

ISSN 0024-4686

16+

Прайсці
праз змаганні
стар. 4

Паўлінка
без купюр
стар. 11

Творчы
ўзрост
стар. 15

Кніга патрабуе прапаганды

— На гэтым кніжным свяце мы генэравалі ідэю спалучыць асветніцкую і гістарычную кнігу з інтарэсамі грамадства і чытача, спажываўца інфармацыі. Краязнаўчыя кнігі чытаюць больш. Аднак кніга патрабуе прапаганды і актыўнага прэзентавання, а гістарычная кніга — дык у першую чаргу, таму што складана грунтоўна і дасведчана раскажаць пра яе, — міністр інфармацыі Беларусі Аляксандр КАРЛЮКЕВІЧ запэўніў, што толькі супольнымі намаганнямі розных структур гістарычная кніга будзе жыць і квітнець, а смелыя ініцыятывы змогуць рэалізавацца. Ён пажадаў выдавецтвам і літаратарам наладзіць стасункі з аўдыторыяй, а добрым і мудрым кнігам заняць годную нішу на айчынным і сусветным рынках.

Такое меркаванне стала лейтматывам «Кніжных сустрэч у Мірскім замку», якія ўпершыню зладзілі ў сценах старажытнай радзівілаўскай рэзідэнцыі спецыялісты выдавецкай галіны. Свае выданні ва ўнутраным дворыку замка прадстаўлялі выдавецтвы «Энцыклапедыкс», «Беларусь», Рамана Цымберава, «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», «Выдавецкі дом “Звязда”», «Народная асвета», «Мастацкая літаратура» і іншыя. Аўтары расказвалі пра свае творы са сцэны і ладзілі аўтограф-сесіі ды прэзентацыі. А прафесіяналы друкарскай справы правялі круглы стол «Гістарычная літаратура ў сучасным грамадстве».

Падчас сустрэчы яны разважалі пра ролю гістарычнай кнігі ў літаратурным працэсе і яе ўплыў на фарміраванне свядомасці сучаснікаў і нашчадкаў. Уздымалі тут і тэмы вывучэння гістарычнай праўды і яе падачы на старонках, разважалі над напрамкамі гістарычнай літаратуры як важнай стратэгіі развіцця грамадства.

— Усё, што звязана з развіццём грамадства, напраму з звязана з нашым разуменнем гісторыі. І нашы гістарычныя карані трэба шукаць у кнігах, — заўважыў намеснік міністра інфармацыі Ігар БУЗОЎСКІ, афіцыйна адкрываючы пасяджэнне.

Гісторык, археолаг і краязнаўца Ігар МАРЗАЛЮК падкрэсліў, што гістарычную літаратуру трэба папулярызаваць, і выказаў спадзяванні, што беларусы будуць чытаць больш, і перш за ўсё папяровай літаратуры.

ISSN 0024-4686

9 1770024 468001 1 9024

акцэнтны тыдня

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста Беларусі Арнольда Памазана з юбілеем. «Дзякуючы шматграннаму таленту і вялікай акцёрскай запатрабаванасці вы зрабілі значны ўклад у развіццё беларускага тэатра і кіно. Створаныя вамі яркія вобразы ў тэатральных пастаноўках і мастацкіх фільмах, якія заваявалі шырокае прызнанне глядачоў, прасякнуты глыбокім веданнем чалавечых характараў і бездакорным артыстычным густам», — гаворыцца ў віншаванні.

Конкурс. Грамадскае абмеркаванне твораў, адабраных для ўдзелу ў конкурсе на саісканне прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва за 2019—2020 гады, пройдзе з 24 чэрвеня па 6 верасня. У адпаведнасці з палажэннем аб прэміях, зацверджаным Саветам Міністраў Саюзнай дзяржавы, экспертным саветам пры Пастаянным камітэце Саюзнай дзяржавы, для ўдзелу ў конкурсе на саісканне ўзнагарод адабраны чатыры прэтэндэнты. Ад беларускага боку — галоўны дырыжор Прэзідэнцкага аркестра Беларусі Віктар Бабарыкін (за канцэртны праграмы 2009—2018 гадоў), салістка Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі Аксана Волкава (за серыю сцэнічных вобразаў у галіне музычнага мастацтва і канцэртны праграмы 2009—2018 гадоў) і народны артыст Беларусі кіраўнік Тэатра-студыі кінаакцёра кінарэжысёр Аляксандр Яфрэмаў (за кінафільмы выхавальчага і патрыятычнага характара, прысвечаныя гераічнай барацьбе савецкага народа з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў час Вялікай Айчыннай вайны, спектаклі рускай і сусветнай драматургіі 1994—2018 гадоў). Ад Расіі на прэмію вылучаны аўтарскі калектыў мультыплікатараў за цыкл адукацыйных анімацыйных фільмаў «Казкі старога піяніна».

Падзея. Падчас II Еўрапейскіх гульняў на фан-зоне «Палац спорту» краін — удзельніц спартыўнага форуму пройдуць Дні культуры і традыцый, паведамлі ў фондзе «Дырэцыя II Еўрапейскіх гульняў 2019 года». Да ўвагі гасцей — прэзентацыі НАКАў краін — удзельніц II Еўрапейскіх гульняў і іх культурнай праграмы. Прапануюцца выступленні артыстаў і народных калектываў. Будуць прадэманстраваны нацыянальныя кухні, рамёствы, тэатральныя калектывы і спартыўныя дасягненні ўдзельнікаў гульняў. А на ўрачыстым адкрыцці фан-зоны ў праграме *The Final Countdown* ужо адбыўся канцэрт Прэзідэнцкага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам Віктара Бабарыкіна з удзелам беларускіх выканаўцаў.

Маладзё. Маладзёжны марафон «75», прысвечаны 75-й гадавіне вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, які стартваў каля стэлы «Мінск — горад-герой», працягнуцца да 3 ліпеня. Маршрут праходзіць па месцах баявой славы. У пунктах прыпынкаў марафону можна азнаёміцца з перасоўнай мабільнай экспазіцыяй «Вызваленне Беларусі», падрыхтаванай музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Сімвалічнымі акцэнтамі праекта ў БРСМ назвалі стварэнне палотнішча «Беларусь памятае!» і альбома «Беларусь памятае». Родныя твары Перамогі».

Прысвячэнне. Выстаўка жывапісу заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Івана Стасевіча адкрылася ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі і будзе працаваць да 1 верасня. У экспазіцыі, прымеркаванай да 90-годдзя з дня нараджэння мастака, прадстаўлена каля 20 карцін, на якіх адлюстраваны пасляваенныя гады. Многім беларускім мастакам давялося ваяваць, а Ваня Стасевіч, сын палка, дайшоў да Берліна і распісаўся на Рэйхстагу, адзначыўшы ў музеі. Усяго ў калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея знаходзяцца 22 творы жывапісу і графікі майстра. Сярод іх і палатно «Шахцёры Салігорска» — выдатны мастацкі і гістарычны дакумент.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

з нагоды

Высокая планка

Выданні, падрыхтаваныя да II Еўрапейскіх гульняў, задалі высокую планку, на якую трэба раўняцца, адзначыў міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандр Карлюкевіч на прэзентацыі кніжнай і друкаванай прадукцыі, прысвечанай II Еўрапейскім гульням, якая прайшла ў Доме кнігі «Светач».

Удзельнікам сустрэчы прадставілі друкаваную прадукцыю, якая выйшла да II Еўрапейскіх гульняў у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Гэта календары, даведнік па Мінску і турыстычныя карты горада.

— Для Беларусі II Еўрапейскія гульні — гэта магчымасць паказаць дружалюбнасць краіны, яе парадак, турыстычныя аб'екты, сталіцу і, безумоўна, беларусаў, якія цікавяцца гуманітарнай, культурнай і асветніцкай сферамі жыцця, — адзначыў Аляксандр Карлюкевіч.

Галоўным аб'ектам прэзентацыі стала кніга «Спорт вышэйшай пробы. Еўрапейскія і Алімпійскія гульні» (серыя «Беларусь спартыўная»), якая расказвае пра гісторыю алімпійскага руху ў Беларусі, удзел беларускіх спартсменаў у II Еўрапейскіх гульнях у Баку, а таксама спартыўныя аб'екты,

дзе пройдуць сёлетнія спаборніцтвы.

Цікавая навінка — даведнік па Мінску, карысны для турыстаў і гасцей горада. Больш чым 10 тыс. экзэмпляраў ужо адпраўлена ў дыпламатычныя прадстаўніцтвы Беларусі за мяжой. Выданне складае разнапланавая інфармацыя, датычная не толькі спартыўнага форуму. Гэта звесткі аб краіне і сталіцы, слаўтасях, памятных месцах, а таксама транспартных зносінах. Акрамя таго, даведнік расказвае пра бязвізавы ўезд у Беларусь пры набыцці білета на спаборніцтвы мультыспартыўнага форуму, пра мінскія атэлі і папулярныя месцы для шоппінгу.

Яўгенія ШЫЦЬКА

конкурсы

Трыумф выдаўцоў

Журы XVI Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД ўзнагародзіла беларускіх кнігавыдаўцоў 20 дыпламамі, у тым ліку Гран-пры. Нягледзячы на трыдцатыйна паспяховы ўдзел у спаборніцтве, сёлетнія ўзнагароды — гэта рэкорд для беларускіх кнігавыдаўцоў. Падрабязна пра ўдзел у конкурсе расказалі на прэс-канферэнцыі ў прэс-цэнтры Дома прэсы.

На конкурс, які прайшоў 30—31 мая ў Баку, было прадстаўлена больш чым 80 выданняў з сямі краін СНД: Азербайджана, Казахстана, Таджыкістана, Кыргызстана, Расіі, Туркміністана і Беларусі. Беларуская дэлегацыя прапанавала на суд журы выданні па ўсіх 11 намінацыях. Кнігі, якія прадстаўлялі Беларусь, выданыя такімі выдавецтвамі, як «Беларусь», «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», «Вышэйшая школа», «Мастацкая літаратура», «Народная асвета», «Пачатковая школа», «Выдавецкі дом «Звязда», «Белпошта», «Адукацыя і выхаванне», «Чатыры чвэрці» і інш. Выбраны выданні для міжнароднага спаборніцтва Беларусі заўсёды лягчэй: у нас ёсць свой конкурс «Мастацтва кнігі».

— «Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД — складаная творчая барацьба. Сёлета ўдзельнічала больш чым 80 кніг — па ўсіх кнігах кожная краіна выказвала сваё меркаванне. Але сярод іншых нашы кнігі сапраўды вылучаліся — не толькі мастацкім аздабленнем, але і сацыяльнай тэматыкай і навуковымі даследаваннямі, — падзяліўся ўражаннем дырэктар выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» Уладзімір Андрэевіч, які сёлета ўвайшоў у склад журы ад Рэспублікі Беларусь. — Апошнім часам

як кнігавыдавец я прыкмеціў цікавасць да гісторыі Беларусі за мяжой. Гістарычная літаратура ацэньваецца членамі журы больш высока, чым кнігі пра сучаснае жыццё.

Так, сёлета Гран-пры конкурсу атрымала ўнікальнае выданне — персанальная энцыклапедыя «Янка Купала» ў трох тамах, што выйшла ў выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Гэты фундаментальны выдавецкі праект, які здзейсніла выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» сумесна з літаратурным музеем Янкі Купалы, уключае больш чым 3000 ілюстрацый і 9000 навуковых артыкулаў, у тым ліку ўнікальныя матэрыялы: партрэт беларускага класіка работы кітайскага мастака Аа Тэ, інфармацыя пра перакладчыкаў твораў Купалы на мовы свету і г. д. Дарэчы, канкурэнтам беларускага выдання была 35-томная «Расійская энцыклапедыя». Энцыклапедыя «Янка Купала» — гэта найперш навуковая крыніца, гэта ў сціслым выглядзе квінтэсэнцыя тых ведаў, што назапашваюцца дзесяцігоддзямі, а ў дачыненні да Янкі Купалы ўжо можна казаць і пра стагоддзе вывучэння творчасці паэта, яго рэпрэзентацыі на радзіме і ў свеце, выказала меркаванне Галіна Варонава, вучоны сакратар Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы.

Між тым праект Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі «Першы буквар. Факсімільнае ўзнаўленне» атрымаў дыплом «Жамчужына культурнай спадчыны». Сярод прызёраў — і кнігі Выдавецкага дома «Звязда»: у намінацыі «Садружнасць» дыплом другой ступені прысуджаны зборніку «3 Бацькаўшчынай у

сэрцы», а ў намінацыі «Арт-кніга» спецыяльны дыплом атрымала выданне «Акварэльны сусвет Вячаслава Паўлаўца».

«Мастацтва кнігі» краін — удзельніц СНД праходзіць з 2004 года. Для кнігавыдаўцоў гэта сапраўдная падзея, адзначыла начальнік упраўлення выдавецкай і паліграфічнай дзейнасці Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь Алена Паўлава. Усяго за 16 гадоў удзельнікам з розных краін было прадстаўлена 2133 кнігі, а Беларусь атрымала 151 узнагароду рознай вартасці, у тым ліку 9 Гран-пры. Па колькасці атрыманых дыпламаў і Гран-пры ў Беларусі першае месца.

— Гэта сапраўды конкурс прафесіяналаў. Чаму ў нас столькі ўзнагарод? Захавалася школа прафесіянальнага дызайну, прафесійнага афармлення і мастацтва кнігавыдання. Мы імкнёмся не толькі захаваць гэтую школу, але і развіваць. З аднаго боку — традыцыя, з другога — XXI стагоддзе, — адзначыў дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Аляксей Бадак. — Зараз многія імкнучыся рабіць афармленне кідкім, разлічаным на масавага пакупніка. Што датычыць беларускіх кніг, як прыкмячаюць замежныя калегі, гэта ў першую чаргу прафесійны дызайн і афармленне.

Дыпломы трыумфатарам конкурсу па традыцыі будуць уручаны ў верасні падчас Маскоўскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, а выданні-пераможцы Міжнароднага і Нацыянальнага конкурсаў «Мастацтва кнігі» будуць прадстаўлены ў межах Дня беларускага пісьменства ў Слоніме.

Яўгенія ШЫЦЬКА

акцыі

Героі глядзяць на нас...

З 23 чэрвеня па 3 ліпеня Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны правядзе ў сацыяльных сетках акцыю памяці «Героі глядзяць з фатаграфій».

У гэты час на сваіх старонках у «УКантакце», Facebook, Instagram музей будзе змяшчаць здымкі і інфармацыю пра франтавікоў і партызанаў — удзельнікаў вызвалення Беларусі.

Каардынатары акцыі — навуковы супрацоўнік навукова-экспазіцыйнага аддзела Юлія Калтовіч і намеснік загадчыка аддзела развіцця музея вайны Алена Сямашка — запрашаюць далучыцца да мемарыяльнай акцыі іншыя арганізацыі і ўстановы (музеі, архівы, бібліятэкі) і апублікаваць у сваіх групах у сацсетках фатаграфіі герояў, якія ўдзельнічалі ў вызваленні нашай краіны. Усе запісы варта пазначыць хэштэгам #Герои-СмотрятСФотографий. Такім жа чынам падтрымаць акцыю змогуць і іншыя вяхары Беларусі і замежжа, якія пажадаюць далучыцца да святавання юбілейнай даты — бо ў сямейных

архівах і прыватных калекцыях таксама захоўваецца шмат фотаздымкаў удзельнікаў тых гарачых падзей.

Вітаюцца спасылкі на акаўнты Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны як ініцыятара акцыі, дата старту якой прымеркаваная да пачатку знакамітай стратэгічнай наступальнай аперацыі «Баграціён», якая праводзілася з 23 чэрвеня па 29 жніўня 1944 г. Тады, нагадаем, цалкам была вызвалена наша рэспубліка, а сама аперацыя ўвайшла ў гісторыю як адна з выбітных бітваў Другой сусветнай вайны. Змагары Чырвонай Арміі ваявалі за беларускую зямлю як за родны край, больш як 1600 з іх уганараваны званнем Героя Савецкага Саюза.

Дата завяршэння акцыі памяці «Героі глядзяць з фатаграфій» — 3 ліпеня.

Раіца МАРЧУК

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

25 чэрвеня — на сустрэчу Міхася Пазнякава з юнымі чытачамі ў Мінскую Цэнтральную бібліятэку імя Я. Купалы (10.00).

25 чэрвеня — на сустрэчу з Ганнай Кашубай у летні лагер СШ № 53 (11.00).

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

25 чэрвеня — на сустрэчу з Галінай Загурскай і Мікалаем Балдоўскім «Кастры Купалля» ў летні лагер адпачынку Гаранскай СШ Полацкага раёна (12.00).

28 чэрвеня — на літаратурна-музычную сустрэчу з удзелам Тамары Красновай-Гусачэнькі і пісьменнікаў Віцебшчыны ў межах святавання Дня горада на пляцоўку каля помніка А. С. Пушкіну (11.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

25 чэрвеня — на пасяджэнне літаратурнай гасціўні «Магія слова» ў Магілёўскую абласную бібліятэку імя У. І. Леніна (17.00).

26 чэрвеня — на надвядзенне вынікаў раённага літаратурнага конкурсу «Да-

рогі памяці жывыя...», прысвечанага 75-годдзю вызвалення Горацкага раёна і Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у Горацкі амфітэатр (14.00).

27 чэрвеня — на сустрэчу з Яфімам Златкіным у абласную бібліятэку (17.00).

Мінскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

25 чэрвеня — на сустрэчу з Ірынай Карнаухавай у межах акцыі «Лета з добрай кнігай» у Мінскую гарадскую бібліятэку № 14 імя Ф. Багушэвіча (11.00).

Кніга патрабуе прапаганды

Расійскі і беларускі пісьменнік Валерый КАЗАКОЎ заўважыў:

— Тое, што ўнутры чалавека, трэба выпускаць за межы нашай аўдыторыі, бо, на жаль, шмат чаго згублена і ў моўнай справе, і ў гістарычнай, і ў духоўнай.

Максім ГАЛЬПЯРОВІЧ, галоўны рэдактар «Беларускага гістарычнага часопіса», паспрабаваў патлумачыць, чаму ў сённяшняй навуцы і адукацыі існуюць праблемы, і заўважыў, што ў публікацыях гістарычнай тэматыкі павінны быць архіўны і даследчыцкі падмурак:

— Праблема ў тым, што гісторыя Беларусі ў школах добра пачала вывучацца толькі ў канцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя. Яшчэ ў 60-х яна была на ўзроўні нейкіх факультатывных заняткаў. Варта выдубаць такую сістэму, зачаткі якой у нас ёсць, каб спачатку была навуковая літаратура, пасля навукова-папулярная, папулярна-навуковая, і толькі потым папулярная ці мастацкая. Праблема цікавасці да сваёй гісторыі ўва многім праяўляецца нават пры камунікацыі настаўнікаў з вучнямі. Пра Напалеона ці Пятра I школьнікі часта ведаюць больш, чым пра Францыска Скарыну ці Еўфрасіню Полацкую...

Сустрэцца з майстрамі-пісьменнікамі, паслухаць з першых вуснаў пра тое, як нараджаліся іх творы, даведацца, што хацеў сказаць той ці іншы герой, што мелася на ўвазе пад разнастайнымі алегорыямі і спрычыніцца тым самым да свету кнігі наведвальнікі замка маглі на працягу цэлага дня.

Пісьменніца Людміла РУБЛЕЎСКАЯ расказала пра новы том серыі сваіх кніг пра «Авантуры Пранціша Вырвіча» і крыху акрэсліла свой погляд на гістарычную літаратуру:

— Папулярныя гісторыі магчыма толькі агульнымі намаганнямі, з ахопам усіх сегментаў, датычных да гэтага: ад сур'ёзных гістарычных даследаванняў і манаграфій да анімацыі, якая таксама адказная за фарміраванне нацыянальных вобразаў. На жаль, нейкі пазнавальны вобраз нацыянальнага героя ў асяродку яго існавання дасюль размыты.

Прэзентацыя дзвюх кніг Алеся Карлюкевіча выклікала хіба то не самую буйную цікавасць на сустрэчах. Адна з іх — «Роднымі сцяжынкамі» — гэта перавыданне кнігі «Старонкамі радзімазнаўства». У ёй два складнікі: мясціны, цікавыя аўтару, і людзі, якія нечым засведчылі сябе ў лёсе Беларусі. Другая кніга «Крыніцы святла» — выданне пра міжнародны статус беларускай літаратуры, пра тое, з якімі прасторами звязана творчасць нашых пісьменнікаў альбо якія літаратары прысутнічаюць у нашай краіне.

Тэму дзіцячай літаратуры сярод іншых прадставіла на сустрэчах сваімі інтэр-

тыўнымі расказами «Не толькі пра гэта» і «Калі канчаюцца ладушкі», выддзеныя ў «Народнай асвеце», пісьменніца Ліна БАГДАНОВА. Расказала аўтарка і пра свае дзве кнігі, надрукаваныя выдавецтвам «Беларусь»: прыгодніцкія раманы «Час завязваць з традыцыямі» і «Беласнегавыя 27 гномаў».

Пісьменнік Віктар ХУРСІК зробіў экскурс па старонках твора «Vale! Кніга пра род і лёс Магдалены Радзівіл». А Музей «Замкавы комплекс "Мір"» прадставіў свае навуковыя выданні з удзелам кандыдата гістарычных навук Аляксея ШАЛАНДЫ. Пра іншыя кнігі, якія выдаюцца непасрэдна музеем, расказаў Ігар ЛОЖАЧНІК, вучоны сакратар Замкавага комплексу «Мір», які адкрываў кніжныя сустрэчы залпам з гарматы.

Выдавецкая справа ў музеі пачыналася кнігамі Анатоля Федарука пра сядзібы Гродзеншчыны і Карэліцкага раёна, якія выходзілі ў выдавецтве «Беларусь». Друкаваліся і зборнікі канферэнцый, якія ў той час ладзіліся ў замку. Гэтую работу вырашылі вывесці на новы ўзровень, і ў лютым 2015-га атрымалі ліцэнзію ў якасці выдаўца і распаўсюджвальніка друкаваных выданняў.

— 3 таго часу ўсе абноўленыя версіі даведнікаў і кнігі выходзяць ужо з нашымі СБН. Першай спробай стала манаграфія аўтарскага калектыву «Род Іллінічаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV—XVI стагоддзях», прысвечаная першым уладальнікам. Аднак паколькі ў гісторыі Мірскага замка было шмат гаспадароў, мы заклалі цэлую серыю пра ўладальнікаў, якая ўнікальная для музеяў. Я не ведаю падобнага вопыту ў іншых музеях краіны. Гэта сімбіёз работы музея навуковай арганізацыі — інстытута гісторыі Акадэміі навук. Скончыць гэтую серыю мы мяркуюем апошнімі ўладальнікамі — князямі Святаполк-Мірскімі.

У кожнай з кніг ёсць карта ўладанняў кожнага роду. З гэтых выданняў бяруцца матэрыялы, якія кладуцца ў аснову экскурсій і дапаўненняў у залы, якія маюць дачыненне да пэўных уладанняў. Дапамагаюць яны і пры рэканструкцыі гістарычных рэчаў.

Летась музей падрыхтаваў грант, які атрымаў развіццё ў межах трансгранічнай

праграмы Латвія — Літва — Беларусь. У яго межах заклалі закупку вертыкальных тачскрынаў, дзякуючы якім стануць інтэрактыўнымі краты ў кожнай зале. Фактычна ўся структура для загрузкі праграмага забеспячэння ўжо амаль гатова.

3 2015 года музеем агульным тыражом выдадзена ўжо 39 600 даведнікаў і кніг.

Мяркуючы па ўзроўні гасцей і цікавасці, якую праявілі да кніжнага свята наведвальнікі, арганізатары спадзяюцца, што першая сустрэча можа стаць штогадовай.

Падчас кніжных сустрэч пачала сваю працу і выстаўка «Вялікае кніжнае люстэрка». Назва яе невыпадковая і сімвалізуе абрэвіятуру ВКЛ — Вялікага Княства Літоўскага. Цэнтральнае месца ў экспазіцыі адведзена Статуту ВКЛ 1588 года. Унікальны дакумент звычайна захоўваецца ў Музеі горада Магілёва, а ў Мірскім замку знаходзіцца яго факсімільнае выданне.

— Наш музей таксама набывае літаратуру мінулых стагоддзяў. З нашых фондаў на выстаўцы прадстаўлена Канстытуцыя Гродзенскага сейма 1678 года і кніга Казіміра Семяновіча «Вялікае мастацтва артылерыі», якая на лацінскай мове была выдадзена ў Амстэрдаме ў 1650-м, — расказала Вольга НАВІЦКАЯ, намеснік дырэктара па навукова-асветніцкай рабоце музея «Замкавы комплекс "Мір"».

Усяго там захоўваецца звыш трох тысяч такіх выданняў. Ёсць кнігі Марціна Лютэра і Мікалая Рэя, які з'яўляецца бацькам польскай літаратуры.

Асобнае месца ў экспазіцыі адведзена выстаўцы твораў беларускіх мастакоў-графікаў, якія працуюць у жанры экслібрыса.

— Экслібрыс — кніжны знак, які першапачаткова азначаў подпіс уладальніка кніжнай бібліятэкі, але з цягам часу трансфармаваўся ў самастойны жанр, які цяпер з'яўляецца прадметам калекцыянавання, — расказала мастачка, якая працуе ў жанры літаграфіі, Вольга КРУПНЯКОВА.

— Гэта выстаўка нашчадкаў вялікай справы, якой займаўся Францыск Скарына. Мы дагэтуль выкарыстоўваем тыя ж тэхнікі, як і пяць стагоддзяў таму. Кніга заўжды была звязана з друкаванымі формамі. Работы, якія вы бачыце на сценках, гэта афорты, гравюры, ксілаграфіі, літаграфіі. Гэта толькі малая частка таго, што мастакі цяпер робяць у Беларусі, і ўзровень гэты даволі высокі, — адзначыў мастак-ілюстратар Раман СУСТАЎ.

А Таццяна СІПЛЕВІЧ, член Беларускага саюза мастакоў, заўважыла:

— Захаваннем былых тэхнік у краіне займаюцца пакуль толькі некалькі апантаных асоб, і вельмі хацелася б, каб дзяржава звярнула ўвагу і падтрымлівала друкарскія мастэрні, бо без іх мы не зможам працаваць.

Грына СІДАРОК

ЛЮСТЭРКА ТЫДНЯ

Факсімільнае выданне XVI—XVII стагоддзяў прэзентаваў у Швейцарыі дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Матульскі. Акрамя таго, прайшлі цырымоніі перадачы ў дар Цюрыхскай бібліятэцы славесцікі, а таксама музею Гутэнберга (г. Фрыбур) факсімільных выданняў «Кніжная спадчына Францыска Скарыны» (1517—1519) і «Буквар» (1618). Прадстаўнікі дыпламатычнага корпуса, госці, супрацоўнікі ўстаноў змаглі не толькі азнаёміцца з прывезенымі кнігамі, але і больш даведацца пра дзейнасць Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і гісторыю развіцця айчыннага кнігавыдання, падкрэслілі ў Нацыянальнай бібліятэцы. Рабочыя сустрэчы з замежнымі калегамі далі магчымасць абмеркаваць перспектывы беларуска-швейцарскага супрацоўніцтва ў сферы культуры.

Урачыстае адкрыццё адразу дзвюх буйных выставак — «Шчукін. Біяграфія калекцыі» і «Калекцыя Fondation Louis Vuitton. Абрама» адбылося ў Дзяржаўным музеі выяўленчых мастацтваў імя Пушкіна ў Маскве. Першы праект прадстаўляе гісторыю фарміравання калекцыі Сяргея Шчукіна праз яго асобу, біяграфію сям'і і культурна-гістарычны кантэкст, паведамляе ТАСС. У экспазіцыю ўвайшлі знакавыя творы Клода Манэ, П'ера Агюста Рэнуара, Поля Гогена ды іншых майстроў. Паводле Старшыні Савета Федэрацыі Валянціны Матвіенкі, гэтая падзея — даніна памяці выбітнаму суйчынніку, выдатнаму знаўцу мастацтва, чыё імя ў адным шэрагу з братамі Траціяковымі, Савама Марозавым, Савама Мамантавым, якія зрабілі вялікі ўнёсак дзеля таго, каб Расія была сусветнай культурнай дзяржавай.

Мэль услед за Леанарда да Вінчы акажацца ў цэнтры ўвагі мастацкага свету ў 2020 годзе. Музеі рыхтуюць выстаўкі, прымеркаваныя да 500-годдзя яго смерці. Рафаэль памёр у Рыме, дзе пражыў апошнія дзесяцігоддзі свайго жыцця. Там ён у асноўным выконваў работы па замове рымскіх пап, уключаючы размаляўку фрэскамі некалькіх зал у Ватыкане. Самы буйны паказ у межах юбілейнага «Гога Рафаэля» адбудзецца ў рымскай галерэі Scuderie del Quirinale (прыкладна з 5 сакавіка па 14 чэрвеня 2020 года), якой кіруе Міністэрства культуры Італіі.

Кампанія Airbnb распрацавала незвычайную праграму крута-светнага вандравання. Яе ўдзельнікі за 12 тыдняў наведаюць 18 краін, а маршрут будзе нагадваць апісаны ў рамана Жуль Верна «Вакол свету за 80 дзён», піша Associated Press. Турысты наведаюць шэсць кантынентаў, прычым будучы перамяшчацца на васьмі відах транспарту, у тым ліку на паветраным шары. У спісе краін — Вялікабрытанія, Румынія, Узбекістан, Егіпет, Іарданія, Эфіопія, Тайланд, Кітай, Японія, ЗША і іншыя. Падчас прыпынкаў турыстаў будучы сустрэкаць мясцовыя жыхары, якія пазнаёмяць са сваёй культурай і традыцыямі. Як і ў знакамітым рамана, вандраванне пачнецца і скончыцца ў Лондане, стартуе 1 верасня і завершыцца 19 лістапада.

Амерыканская пісьменніца Сьюзэн Колінз абвясціла аб тым, што працуе над прыквелам да серыі падлеткавых раманаў «Галодныя гульні». Назвы ў новай часткі пакуль што няма, аднак ёсць дакладная дата выхаду — 19 мая 2020 года. Распаўядаць пра сюжэт і асноўных персанажаў пісьменніца не спяшаецца, але вядома, што дзеянне новай кнігі разгорнецца за 64 гады да пачатку падзей трылогіі. Кнігі серыі «Галодныя гульні» пачалі выходзіць у 2008 годзе, па адным рамана ў год, інфармуе БелТА, і адразу ж сталі карыстацца папулярнасцю. Да 2014 года ў ЗША было прададзена больш чым 65 млн асобнікаў. Кнігі пабачылі свет у 56 краінах і пераведзены на 51 мову.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

22 чэрвеня — 140 гадоў з дня нараджэння Юльяна Дрэйсина (1879—1942), музыказнаўца, публіцыста, перакладчыка, літаратуразнаўца, крытыка.

22 чэрвеня — 100 гадоў з дня нараджэння Зінаіды Мяншовай, майстра дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

22 чэрвеня — 100 гадоў з дня нараджэння Івана Сіняўскага (1919—2001), празаіка.

22 чэрвеня — 95 гадоў з дня нараджэння Івана Козырава (1924—1992), мовазнаўца.

22 чэрвеня — 85 гадоў з дня нараджэння Віктара Хаўратовіча (1934—1991), паэта.

23 чэрвеня 70-годдзе святкуе Тамара Алпеева, філосаф і культуролог.

23 чэрвеня — 70 гадоў з дня нараджэння Віктара Помазава (1949—1986), кампазітара.

24 чэрвеня — 95 гадоў з дня нараджэння Гаўрыіла Шутэнкі (1924—2002), паэта.

24 чэрвеня 70 гадоў спаўняецца Уладзіміру Тоўсціку, мастаку, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

24 чэрвеня 75-гадовы юбілей адзначае

Тамара Варфаламеева, этнамузыколаг.

24 чэрвеня 60-годдзе святкуе Інеса Душкевіч, артыстка балета, народная артыстка Беларусі.

25 чэрвеня — 125 гадоў з дня нараджэння Антона Уса (1894—1980), мастацтвазнаўца.

25 чэрвеня — 95 гадоў з дня нараджэння Ліліі Тамашовай (1924—1998), літаратуразнаўца, педагога-метадыста.

25 чэрвеня — 80 гадоў з дня нараджэння Варлена Бечыка (1939—1985), крытыка, літаратуразнаўца.

26 чэрвеня — 110 гадоў з дня нараджэння Антона Адамовіча (1909—1998), літаратуразнаўца, крытыка, празаіка.

26 чэрвеня 80 гадоў спаўняецца Валерыю Рыбараву, кінарэжысёру, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

26 чэрвеня — 70 гадоў з дня нараджэння Валерыя Свістунова (1949—2007), мастака-акварэліста.

26 чэрвеня 60-гадовы юбілей адзначае Аляксандр Бычкоўскі, майстар дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

27 чэрвеня — 235 гадоў з дня нараджэння Леана Бароўскага (1784—1846), беларускага і польскага літаратуразнаўца, публіцыста.

27 чэрвеня — 215 гадоў з дня нараджэння Рафала Слізня (1804—1881), скульптара, мастака, медальера, архітэктара.

27 чэрвеня — 110 гадоў з дня нараджэння Сяргея Знаёмага (сапр. Клопаў) (1909—1937), празаіка.

27 чэрвеня 85-годдзе святкуе Віктар Карамазав, празаік, сцэнарыст.

27 чэрвеня — 80 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Нікалаева (1939—1997), майстра манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, мастака, сцэнографа.

27 чэрвеня — 30 гадоў таму (1989) заснавана Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны.

28 чэрвеня — 135 гадоў з дня нараджэння Вольгі Сахаравай (1884—1943), паэтэсы, драматурга.

28 чэрвеня — 105 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Савіцкага (1914—1989), празаіка, паэта.

Друк: зброя адплаты

Багатая калекцыя падпольнага партызанскага друку ваенных часоў пачала фарміравацца ў аддзеле рэд-кіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ў 1970-я гады.

Партызанскія газеты і лістоўкі, як самая вострая і моцная зброя, знаёмлілі жыхароў акупаванай тэрыторыі з сапраўдным становішчам на фронце і ўзнімалі людзей на барацьбу з ворагам. Гэта газеты-аднаднеўкі, газеты-лістоўкі: «Кліч Радзімы» — Ельскага РК КП(б)Б, «Красный партизан» — Васілішкага РК КП(б)Б, «Ленінец» — Пleshчаніцкага РК КП(б)Б і Мінскага партызанскага злучэння, «Партизан Белоруссии» — Пухавіцкага падпольнага РК КП(б)Б, «Партызанскае слова» (лістоўка-плакат) — Вілейскага абкома КП(б)Б, «Партизанский путь» — Круглянскага падпольнага РК КП(б)Б і інш.

У 1965 — 1966 гг. акадэмік АН Беларусі Кандрат Крапіва перадаў у аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў Фундаментальнай бібліятэкі АН БССР (цяпер ЦНБ НАН Беларусі) камплект газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну» за 1942 — 1944 гг. (амаль усе нумары за гэты час). На пачатку вайны К. Крапіва працаваў у рэдакцыі газеты «Красноармейская правда», франтавой газеты Заходняга фронту «За Савецкую Беларусь», быў адказным рэдактарам сатырычнага ілюстраванага выдання — газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну».

У маі 1980 г. бібліятэка атрымала архіў беларускага гісторыка, акадэміка АН БССР Івана Краўчанкі. Сярод дакументаў была падборка падпольных перыядычных выданняў — 33 назвы газет, якія выдаваліся ў 1942 — 1944 гг., на многіх экзэмплярах — асабістыя паметкі І. Краўчанкі. Яго калекцыя — плён шматгадовай працы па пошуку і зборы падпольнага друку.

Праз шэсць гадоў калекцыя кніжніцы папоўнілася партызанскімі газетамі (усяго 62 назвы) ад журналіста Уладзіміра Стальнова, які працаваў падчас вайны і пасля вызвалення ў айчынных рэдакцыях.

У калекцыі захоўваюцца асобнікі рэспубліканскіх падпольных газет.

Ва ўмовах нечувалага фашысцкага тэrorу сцягам нелегальнай прэсы стала газета «Звязда», орган Мінскага гаркома партыі. Газета выходзіла ва ўмовах глыбокага падполля ў Мінску. Усяго выйшла чатыры нумары, пяты, падрыхтаваны да друку, не пабачыў свет. У ноч на 26 верасня 1942 г. гестапаўцы арыштавалі 21 падпольшчыка. У фашысцкія засценкі былі кінуты ўсе члены Мінскага падпольнага камітэта і сакратары гарадскіх райкамаў партыі.

Аднавілі выпуск «Звязды» ў падпольнай друкарні, што размясцілася ў вясковым доме на Любаншчыне. Першы нумар у партызанскай зоне выйшаў 27 студзеня 1943 г. і адразу быў накіраваны ў партызанскія брыгады

і атрады, у беларускія гарады і вёскі. Нягледзячы на вельмі складаныя ўмовы, падпольная «Звязда» выходзіла да 1944 г., а 10 ліпеня 44-га года яна зноў стала друкавацца ў Мінску.

Першы нумар «Чырвонай змены» выйшаў 31 студзеня 1943 г. Падпольная газета хутка стала папулярная і любімай сярод моладзі. Работа газеты была глыбока заканспіравана. Нават не ўсе камандзіры партызанскіх атрадаў ведалі, дзе размяшчаецца рэдакцыя. Кожны нумар супрацоўнікі рэдакцыі адвозілі толькі ім адным вядомай дарогай у вёску Сасноўка, дзе размяшчаўся Мінскі штаб партызанскага злучэння.

Калі ў студзені — лютым 1944 г. пачаліся цяжкія баі з немцамі, камандзір злучэння партызан Мінскай вобласці В. Казлоў даў загад пераправіць рэдакцыю ў надзейнае месца. Пад аховай невялікага атрада двое сутак

прабіраліся партызаны праз лясы і балоты, неслі на сабе шрыфты, друкарскія станкі і інш.

У рукапісным архіве І. Краўчанкі ёсць і справаздачы ваенных карэспандэнтаў, якія працавалі ў падпольных рэдакцыях. Рэдактар газеты «Народны мсцівец» Н. Дастанка, прынамсі, занатаваў: «У снежні 1942 г. у Загалл абаснавалася слувца падпольная друкарня газеты «Народны мсцівец». Пачалі друкавацца лістоўкі. Шрыфты партызаны дасталі з нямецкай друкарні ў мястэчку Любань, касу і станок для друкавання зрабілі самі. У сакавіку 1943 г. сакратар Слуцкага падпольнага райкома КП(б)Б І. С. Канановіч перадаў дастаўленую з Масквы для падпольнай друкарні партатыўную машынку». Н. Дастанка ўспамінаў: «Па посяе у балотнай вадзе мы прабіраліся з вострава на востраў. У адным месцы фашысты нас моцна «зачучылі», як гаварылі мы пасля жартуючы. Становішча стваралася пагражальнае. З плячэй знялі сухары, але не пакінулі шрыфт. Сем дзён у балоце не было ў нас крошкі хлеба, але за плячымі быў шрыфт...».

Газета «За Родіну» — орган Брэсцкага антыфашысцкага камітэта. Яе чыталі не толькі ў Брэсцкай вобласці, але і за яе межамі. Газета выдатна аформлена, змястоўная і напісана добрай мовай. Па сваёй ролі ў палітычным выхаванні народа ў тыле ворага і арганізацыйным уплыве на партызанскі рух газета была аднесена да ліку найлепшых падпольных газет.

Падпольныя партызанскія газеты аздабляліся фотаздымкамі і замалёўкамі. Клішэ для газет рабілі самі. Звычайны кавалак сухой бярозы, дубу, лінолеуму ці гумы ў руках спрактыкаванага мастака ператвараўся ў вострую карыкатуру на ворага. Так, рэдактар Асіповіцкай газеты «За Советскую Родину» П. В. Трацэўскі на лінолеуме зрабіў карту, якая наглядна паказвала лінію фронту, што займала Чырвоная Армія ў момант яе летняга наступлення ў 1943 г. Такія карты змяшчаліся не раз у розных падпольных газетах.

У 2005 г. пабачыла свет факсімільнае выданне падпольных партызанскіх газет, часопісаў, плакатаў, лістовак перыяду Вялікай Айчыннай вайны 1941—1945 гг. «І паўстаў народ...» выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Пятруся Броўкі», падрыхтаванае супрацоўнікамі аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі. Бібліяграфічны паказальнік мае факсімільнае ўзнаўленне падпольных партызанскіх выданняў ад рэспубліканскіх, абласных, раённых газет да насценных лісткоў і антыфашысцкіх бюлетэняў, што захоўваюцца ў бібліятэцы. Сёння яе «жывая» гісторыя вайны — на старонках гэтых дакументаў.

Алена ДЗЕНІСЕНКА

Паланёныя творы

У 1966 годзе органамі дзяржбяспекі Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі былі перададзены ў КДБ БССР атрыманыя з Украіны фотакопіі трафейных нямецкіх дакументаў аб карнай аперацыі супраць беларускіх партызан, якая праводзілася ў жніўні — верасні 1942 г. пад умоўнай назвай «Балотная ліхаманка».

Згадвалася, што ў адным з партызанскіх лагераў у раёне Смалевічаў немцы знайшлі 14 малюнкаў, сярод якіх — партрэт камісара і начальніка штаба партызанскага атрада. Па гэтых малюнках народных мсціўцаў нібыта апазналі сярод захопленых партызан і расстралялі.

На іншых малюнках адлюстраваны эпизоды з жыцця атрада.

Як бачна з надпісаў на малюнках, яны былі напісаныя партызанам-мастаком Леанідам Бойкам. На двух з іх намалюваны камісар партызанскага атрада «Разгром», сакратар Мінскага падпольнага міжрайкама КП(б)Б Іван Лявонавіч Сацункевіч і начальнік штаба атрада Мікалай Аляксеевіч Радзін. Атрад дзейнічаў у Чэрвеньскім і Смалевіцкім раёнах.

Пасля гэтага камісара Івана Сацункевіча, які ў 1966 годзе пражываў у Мінску, запрасілі ў КДБ БССР, дзе ён даў тлумачэнні па гэтай гісторыі і пацвердзіў, што сапраўды, у ходзе баёў з карнай экспедыцыяй праціўніка загінула сем байцоў партызанскага атрада «Разгром». Ніхто з партызан, у тым ліку і камісар,

захопленыя ў палон не былі, хаця лагер даваўся вельмі хутка пакінуць. Таму Сацункевіч канстатаваў, што «прыведзеныя ў нямецкай справаздачы звесткі аб захопе і расстрэле партызанскіх кіраўнікоў з'яўляюцца выдуманымі».

Далей Іван Лявонавіч растлумачыў, што ў 1942 годзе ў Маскву паслалі спецыяльную групу з чатырох партызан са справаздачай аб баявой дзейнасці атрада і з малюнкамі Леаніда Бойкі для Камісіі па гісторыі Айчыннай вайны, якая была створана пры ЦК КП(б)Б. Два чалавекі, у тым ліку і начальнік штаба атрада Мікалай Радзін, выйшлі за лінію фронту і вусна далажылі ў Беларускаму штабе партызанскага руху аб дзейнасці атрада. Адначасова Радзін паведаміў, што падчас руху па нямецкіх тылах на іх групу напалі немцы і ў баі двое партызан хутчэй за ўсё загінулі (лёс невядомы). У аднаго з іх знаходзілася справаздачка і малюнкі Бойкі. Не выключана, патлумачыў былы камісар, што дакументы захапілі ворагі.

Але Сацункевіч чамусьці не звярнуў увагі на той факт, што яго прозвішча было памылкова скажона аўтарам малюнка. Пад яго партрэтам значыцца не Сацункевіч, а Сасункевіч. У атрадзе «Разгром» у гэты час камісарам быў Іван Лявонавіч Сацункевіч, а начальнікам штаба замест Мікалая Радзіна стаў Канстанцін Сяміпанавіч Сасункевіч...

У ліпені 1942 года ў Маскве пры ЦК КП(б)Б была створана Камісія па

Малюнак Леаніда Бойкі.

гісторыі Айчыннай вайны, якая пачала збор матэрыялаў па гісторыі партызанскай барацьбы, гераічных подзвігах воінаў-беларусаў на франтах, працаўніках савецкага тылу. У камісію пачалі паступаць з партызанскіх брыгад і атрадаў дакументальныя і рэчавыя сведчанні барацьбы беларускага народа з акупантамі.

Адным з першых адгукнуўся на гэты заклік кіраўніцтва рэспублікі мастак-партызан Леанід Бойка. У маі 1943 года камандаваннем атрада ў Маскву была накіравана самалётам пасылка з малюнкамі, напісанымі ім у тыле ворага.

Пасля вызвалення Беларусі Леанід Бойка пераехаў у Мінск. Працаваў у

рэдакцыі газеты «Советская Белоруссия», загадчыкам мастацкага аддзела рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва», адначасова браў удзел у афармленні першай экспазіцыі музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і перадаў музею 36 мастацкіх замалёвак, створаных у партызанскім атрадзе.

У 1954 году Леанід Бойка пераехаў у Кіеў, працаваў мастаком у рэдакцыі ўкраінскага сатырычнага часопіса «Перець» і выдавецтва «Радзьяньска Украіна». У канцы 1980-х гадоў пераехаў з сям'ёй у Ізраіль.

Генадзь БАРКУН

Лісты і пачуцці, што застылі ў часе

Тэма беларускай прысутнасці за мяжой у 1920—1930-х гадах традыцыйна была асабліва цяжка для даласцявання. Уладзімір Калеснік не адно дзесяцігоддзе прысвяціў фактаграфічнаму ўзнаўленню жыццяпісу Уладзіміра Жылкі, збіранню яго творчай спадчыны. Грамадска-культурная дзейнасць гэтай выбітнай асобы ў гісторыі беларускай літаратуры была звязана з шэрагам тагачасных еўрапейскіх краін: Польшча, Латвія, Чэхаславакія, Савецкі Саюз. Патрэбен быў дасведчаны кансультант і найлепш сведка і ўдзельнік тых падзей, непасрэдна знаёмы з Жылкам. На шчасце, каштоўны дарадца знайшоўся ў асобе супрацоўніцы Славацкага нацыянальнага музея (Браціслава) Людмілы Краскоўскай (1904—1999), якая сёння з поўным на тое правам можа быць залічана ў шэраг слаўных беларусаў свету. У многім дзякуючы ёй была напісана адна з найлепшых кніг Уладзіміра Калесніка — «Ветразі Адысея: Уладзімір Жылка і рамонтныя традыцыі ў беларускай паэзіі» (1977).

ПЕРШАЯ ДАМА СЛАВАЦКАЙ АРХЕАЛОГІ

Нарадзілася Людміла Краскоўская 26 чэрвеня 1904 года ў Вільні ў сям’і гісторыка Івана Краскоўскага, пазней актыўнага ўдзельніка працэсаў дзяржаўнага будаўніцтва ў Беларусі і Украіне, заснавальніка і першага дырэктара Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі (Даўгаўпілс, Латвія).

Вучылася ў Віленскай і Дзвінскай беларускіх гімназіях. У 1923 годзе Краскоўская — студэнтка філасофскага факультэта Карлавага ўніверсітэта ў Празе. Адначасова праходзіла навучанне на гістарычна-літаратурным аддзяленні Украінскага вышэйшага педагагічнага інстытута імя М. Драгаманава (1924—1927).

У 1930-х гадах Людміла Краскоўская, адарваная ад роднага краю і сваёй сям’і, ступіла на шлях навукі, на якім да яе і пры ёй шчыравалі толькі мужчыны, стала адной з заснавальніц славацкай археалогіі, пераўздызеным спецыялістам у нумізматыцы і музейнай справе. Спачатку некалькі гадоў працавала ў Празе, затым быў Славацкі нацыянальны музей, дзе і прайшло ўсё яе працоўнае жыццё (1931—1988). Л. Краскоўская стала першай жанчынай у сацыялістычнай Чэхаславакіі — кандыдатам гістарычных навук (1961). Акрамя шматлікіх узнагарод, займела і пачэснае званне ад калег — «Першая дама славацкай археалогіі».

ПАМЯЦЬ ПАКАЛЕННЯЎ

Сям’я Краскоўскіх адной з першых патрапіла ў малою сталінскіх рэпрэсій: у высылку этапіраваны Іван Краскоўскі; у лагерах заўчасна склалі галовы акрыленыя энтузіястам савецкага будаўніцтва браты Сяргей і Мсціслаў. Людміле накіравана было пражыць доўгі век на чужыне, якая стала для яе другой радзімай, жыць і працаваць за і ў памяць пра сваіх родных. Улюбёная археалогія дапамагала прыглушыць нядаўнія трагічныя падзеі, паглыбіцца і забыцца ў культурных пластах рымскай эпохі і першых славянскіх паселішчаў на тэрыторыі Заходняй Славакіі. У лісце ад 25 жніўня 1989 года да Нагальлі Лазаравай, дачкі Уладзіміра Жылкі, яна прызнавалася: «Наогул, я старалася не думаць пра лёс нашай сям’і. Проста не дазваляла сабе пра гэта думаць. Але цяпер, калі ўсюды пішуць пра арышты, лагеры, цяжка не ўспамінаць. Часам дачытаюся да таго, што зусім ачмураю і нічога не магу рабіць. Як такі жах мог доўжыцца 30 гадоў!»

Амаль равесніца веку, Людміла Краскоўская стала сведкай усіх пакручастых этапаў сусветнай гісторыі, што выпалі на XX ст., была непасрэдна далучана да бурлівага беларускага, украінскага, латышкага, чэшскага, славацкага нацыянальнага жыцця першай паловы XX стагоддзя. Багатыя зборы дакументаў — вынік шматгадовых кантактаў з дзеячамі навукі і культуры славянскага свету,

асабліва актыўных у 1920—1930-х гг. — аснова асабістага архіва Людмілы Краскоўскай, які да пары да часу зберагаўся на яе кватэры ў Браціславе. Многае было размеркавана яшчэ пры жыцці захавальніцы, перададзена ў дзяржаўныя архівы Беларусі, Славакіі, Украіны. Стараннімі аўтара гэтых радкоў вялікая колькасць дакументаў з нерэмеркаванага архіва была выяўлена ў прыватных зборах Славакіі.

З ХОЛАДУ ЗАБЫЦЦЯ

Аўтограф невядомага перакладу верша «Зімою» ўкраінскага паэта Агатагангела Крымскага (1871—1942), зроблены Уладзімірам Жылкам у Празе прыкладна ў 1925—1926 гадах, выяўлены аўтарам гэтых радкоў у Браціславе. Належыць да тых дакументаў, якія Л. Краскоўская ў свой час не палічыла патрэбным перадаць ні родным паэта, ні даследчыкам яго творчасці. Вось поўны тэкст гэтага мастацкага перастварэння:

— Мама — галубка! Ішла я гарою, —
Снегу нібы і няма;
Сонейка грэе, распукваюць кветкі.
Мама! Минула зіма!..
— Пэўна, дачушка, кагосьці пакахала,
Холад бо й сівер наўкруг,
Толькі ў цябе ужо лецейка ў сэрцы,
Там то і квеціца луг.

Твор прываблівы сваім простым, немудрагелістым гучаннем. Верагодна, пераклад быў падараваны Жылкам накітавал альбомнага запісу, з мэтай зрабіць штосці прыемнае для сваёй сяброўкі Людмілы і яе маці, украінкі Валянціны Сямёнаўны, на доўгія гады разлучаных некалькімі дзяржаўнымі межамі. На такую думку наводзіць ужо сама дыялагічная форма верша — размова дачкі і маці.

Уладзімір Жылка бачыў сябе спадкаемцам літаратурных традыцый, закладзеных Максімам Багдановічам. Важнае месца ў гэтай пераемнасці пісьменнік адводзіў перакладчыцкай працы. Да таго ж, вучоба ў Карлавым універсітэце (1923—1926) — гэта час актыўнага творчага дыялогу, міжнацыянальных культурных кантактаў.

Пясняр чыстай красы, вядомы сваім бездакорным мастацкім густам, з немай кагорты ўкраінскіх паэтаў XIX — пачатку XX ст. выдзяляў Крымскага, ставіў яго поруч з Шаўчэнкам, Франко, Алесем. лепшыя ўзоры творчасці Крымскага-паэта сабраны ў зборніку «Пальмавае голле» ў трох частках, выхад якіх распачнуўся амаль на два дзесяцігоддзі (1903—1922). М. Багдановіч мог пазнаёміцца толькі з першымі двума, у распараджэнні У. Жылкі мог аказацца ўвесь паэтычны падрахунак творчасці ўкраінскага мастака слова. Верш «Зімою» ўваходзіць у канцэптуальна прадуманы першы цыкл «У гарах Ліванскіх». Уяўляе сабой мастацка-эстэтычны сінтэз прыроднага фону і асабістых перажыванняў, паяднаных нязмушаным дысанансам узбуджанага чалавечага пачуцця і знешняга халоднага спакою.

ХРАНАЛОГІЯ ПРЫЗНАННЯЎ

Аўтару гэтых радкоў пашчасліва адшукаць невядомыя лісты У. Жылкі да Л. Краскоўскай, дасланыя з Мінска ў Прагу ў 1927—1928 гг., якія дагэтуль лічыліся незваротна страчанымі. Захаваныя дакументы часу гавораць пра многае: тут і побытавыя клопаты, і філасофскія развагі, просьбы і г. д.

Як вядома, У. Жылку з сям’ёй Краскоўскіх звязвалі цесныя і, як можам меркаваць па перапісцы, сяброўскія адносіны. Паэт карыстаўся гасціннасцю гэтага сямейства, калі вучыўся ў Дзвінску і калі пераехаў з Прагі ў Мінск.

З-за палітычнага пераследу Краскоўскай ў 1925 г. перабралася з Латвіі ў Савецкую Беларусь. Іван Краскоўскі працаваў на адказных пасадах, Валянціна Сямёнаўна займалася хатняй гаспадаркай, сыны Сяргей і Мсціслаў працягвалі вучобу.

Пра тое, што Людміла Краскоўская

мела сардэчныя сімпатыі да паэта, даведваемся з ліста яе маці ад 18 лістапада 1925 года: «Роднёныя мая, ты ўсё ж не жалься на сваё жыццё. Гэта на цябе воень так дзейнічае. Ты, калі ласка, не ведай нос. І пра Валодзю мені думай (вось мілая мамчына парада — праўда?). Не, сур’ёзна, я яго вельмі люблю, але нельга забываць, што ён беларус. <кі> паэт, а ў будзённым жыцці чалавек з бікам — хіба не? А паэты ж наогул невыносныя людзі ў паўсядзённым жыцці. Нашыя тут вельмі адрозніваюцца, і жонкі іх не адну слязу пралілі. Думаю, што Валодзя вельмі зазмуціцца, калі бліжэй убачыць іх жыццё. Дуоць піва і губяць гэтым свае таленты і жыццё».

Лісты Уладзіміра Жылкі да Людмілы Краскоўскай, дасланыя з Мінска ў Прагу, поўняцца сяброўскай цеплынёй: «Даражнёныя і родная мая! Учора напісаў табе ліст, але не паспеў кінучу. Сама ведаеш, што добра разумею, што ты чакаеш весткі, а не зрабіў патрэбнага: гэта (ты пазнаеш!) так на мяне падобна»; «Пішы часцей, нават калі не заўсёды будзе ў час адказана. Хацеў бы атрымаць ад цябе часта-часта».

Сям’я Краскоўскіх. Сядзяць: Валянціна Сямёнаўна, Людміла, Іван Ігнатавіч. Стаяць: Сяргей, Мсціслаў. Мінск, 1927 г. З фондаў Славацкага нацыянальнага музея (Браціслава).

Няпроста акліматызоўваўся паэт у сталіцы савецкай Беларусі: «У нас, ды ня толькі у нас, але і ў месце і на ўсім СССР ідзе падрыхтоўка да Кастрычніка. Ёсць вялікі энтузіязм. Свята ня будучы насіць казённага характару. Мы, безумоўна, перажываем прыгожыя дні рэвалюцыйнага пад’ёму і пафасу. Я поўны распачы, што мне не ўдаюцца грамадзкія матывы: столькі ёсць у галаве такога, што мусяла б выліцца ў песні»; «Высылаю табе свае “стишки” — іх лаюць».

Часам развагі паэта набывалі ўзбуйнена-філасофскі, дыдактычны характар:

«На абум нельга нічога зрабіць, прапісна ісціна — “сем раз адмер...” Толькі яна на плячу; здаровы сэнс не дазволіць зрабіць глупства, а ён твой адзіны дарадца і правадыр. Няхай сэрца, вусны і ўся істота пратэстуе — дарма! Я ня буду праклінаць паганы і нялюбны для мяне збег абставін. Ці трэба хвалявацца і парушаць спакой і маестат яго светласці найвышэйшага гаспадара майго “Благо-разумія”. Нават у самых патаемных куточках душы мае, не набяжыць і цені абурэння ці, лепей, незадавальнення. Ці не так разважае Людзюся? Што граха таіць: вядома ж — так!»

А я на падобнае дасадую. Нават згадзіўшыся, што факты, абставіны — жорсткая рэч, прымушаюць лічыцца. Але... але блаславіць гэтыя самыя абставіны, блаславіць да канца, гэта ёсць... Падбірай сама слова, я яго скажу калі-небудзь.

Ведаеш, бацька такое псіхалогіі “человек современней — нискорослей, слабосильней... это — можно, это — нет...”. Твайму духоваму абліку зусім чужая рэвалюцыйная стыхія. Мне здаецца, што ты ніколі ня здолееш быць рэвалюцыйным. Нават, каб здарылася не адажылася б ну хоць бы на якую-небудзь дробную рэвалюцыйку ў побыце

А дух заўсёды рэвалюцыйна, дзейны і вечны. Ён робіць людзей людзьмі і людзьмі прыгожымі і вялікімі. Як жа быць і чым аздобіцца тым, хто бяз Духа?»

Даруй мне, любая, — можа гэта толькі адны падазрэнні, дурныя філіпкі, якія табе могуць зрабіць балюча... Пачуцці нават калі яны тысяча тысячных раз за вядуць і заблудзяць, маюць большыя правы на чалавека: з імі свет Лёгаса, што асвятляе жыццё. Твой каханак, цвярозы сэнс толькі чадоў і курыць; яго прытулак — курныя душы. Далоў яго».

Поруч ішлі прызнанні паэта пра сваё асабістае жыццё, знаёмства са студэнткай Белмузтэхнікума Рымай Маневіч: «Ведаеш — я закахаўся ўжэ месяцаў са тры і, здаецца, на самосккія вушы. Яна маленькая, рыжая і злюшчая, язычлівая. М’яне кахае».

Чым бліжэй паэт даведваўся пра сваю абранніцу, тым больш разгорнутымі былі яго характарыстыкі: «Ты, магчыма, ужо ведаеш, што два месяцы назад я зрабіў важнае ў маім жыцці глупства. Покі што ня каюся — мая баба (ёй толькі 19 год!) добры і ня дурны чалавек, а гэта ў нашы часы імат — характарамі, здаецца, сходзіцца і жывём ня кепска. Між іншым, яна не беларуска, а... як думаеш?... жыдоўка! Антысэмітызмам я не хварэю і таму да гэтага часу нішто не давала чуць, што мы розных нацыянальнасцей».

Вельмі сімвалічна, што Л. Краскоўская захавала свой неадпраўлены ліст да У. Жылкі (і ці збіралася наогул яго адпраўляць?). Мяркуючы па змесце, прыгадкаў фактаў мінулага, ён быў напісаны недзе ў 1929—1930 гадах. У ім аддадзена поўная воля сапраўдным пачуццям, так ніколі і не адкрытым для паэта:

«Трапілі пад руку старыя фатаграфіі і лісты, і гэтак захацелася напісаць табе пару слоў. Ведаеш, ты заўсёды лаяў мяне, што мала гавару (звычайна, жанчын абвінавачваюць якраз у адваротнай рысе).

Але калі гаворыш нешта, то ніколі не можаеш быць пэўным, што чалавек цябе зразумее гэтак, як хочаш ты. Ці наша мова яшчэ гэтка неадасканалая, ці не ўмееш падабраць слоў. Пісаць яшчэ горш — словы на паперы нейкі аднаманітны, не перадаюць гэтага галоўнага настрою. Таму часта баялася гаварыць, а хацелася часам сказаць так многа. Пэўна, і трэба было казаць. Што калі чалавек бачыць свае памылкі, калі яны ўжо здзейсніліся. Чорт ведае, на што пішу ўсё гэта».

Успомніла Дзвінск, гімназію і так страшэнна, так захацелася, каб павярнуўся гэты час. Валодзю, гэта ж нейкіх сем гадоў прайшло, і якіх гадоў, што не павярнуць. А не хочаш верыць, што гэта ўжо мінула назаўсёды. Я заўсёды глядзела на нашы адносіны, як на нешта дзіцячае, не дзіцячае, а так, накітавал гэтага.

Нешта, што прайдзе і забудзецца, а мо і застанеца, як нейкі лёгкі ўспамін. Ведала, што брашу сабе самой, але мусяла верыць, што гэта так. А часам так хацелася імат сказаць, шчыра сказаць, не думаючы ні аб кім і ні аб чым. Чаму мы заўсёды звязаны нейкімі кайданамі? Чаму не можам быць шчырымі? Па-просту — чэснымі з самімі сабой. А калі пачнеш абдураць сама сябе, пачынаеш маціць друзім і пападаеш у зачараванае кола».

Людміла Краскоўская двойчы, у 1927 і 1929 гадах, прыезджала з Чэхаславакіі да бацькоў у Мінск. Іх перапіска з Жылкам абарвалася пасля яго жаніцтва. Магчыма, паэт пераслаў па пошце, а можа, падараваў падчас аднаго з прыездаў свой зборнік вершаў «3 палёў Заходняй Беларусі» з характэрным подпісам: «Людміле Краскоўскай, ціхаму і “кроткаму” сябру майму на добрыя ўспаміны, з прывітаннем сардэчным і шчырым аўтар Уладзімір Жылка. 6 чэрвеня 1928 г. Менск, БССР».

Вядома, браціслаўчанка пакінула ўспаміны пра Вільню і Дзвінск, Івана Краскоўскага і Уладзіміра Жылку, апублікаваныя ў Беларусі ў пачатку 1990-х гадоў. Свае сціслыя згадкі пра паэта яна завяршыла так: «Нашы адносіны бывалі розныя, але заўсёды заснаваліся нязменнымі — мы верылі адно аднаму».

Касмічная плынь

Ёсць кнігі, што ніколі не патрапяць у спіс «тэрапеўтычнай» літаратуры, якую райца, калі сумна, калі забытаўся і шукаеш сябе. Пасля прачытання яны пакідаюць шмат пытанняў і мала адказаў. Да такога тыпу адносіцца «Судуманье» Міколы Каляднага, што пабачыла свет летась.

Першае, што відавочна, вандроўка па кнізе не падасца лёгкай. Аўтар не будзе нічога тлумачыць,

штучна ўводзіць у кантэкст: адкрываючы кнігу, адкрываеш прорву, якая панясе, не робячы прыпынкаў, па касмічнай прасторы, дзе і адбываецца дзеянне. Апавесць паказвае жыццё звышчалавечых істот, якія не маюць полу і ўвогуле аддалены ад любых фізічных аспектаў жыцця.

Асноўная іх дзейнасць сканцэнравана на мысленні, адчуванні. Яны маюць здольнасці да тэлепатыі, матэрыяльна бачаць і адчуваюць хвалі эмоцый, могуць вольна перамяшчацца ў часе і прасторы. Персанажы і агульны антураж дзеяння сканструяваны так, што аўтар пазбаўлены неабходнасці ўводзіць нейкую экспазіцыю: месца дзеяння — дзесьці ў касмічнай прасторы, час — дзесьці ў далёкай будучыні. Але твор абсалютна нельга назваць навуковай фантастыкай. Ён хутчэй экзистэнцыяльны. Дэкарацыі, у якія аўтар змяшчае свае ўнутраныя пытанні і развагі, створаны больш для таго, каб аддаліць ад рэальнага жыцця, надаць ім дадатковую вагу,

заклаўшы іх у вусны (хаця, ці ёсць у мутакаў вусны, не ўдакладняецца) вышэйшай, мудрэйшай істоты.

Каб не трапіць у прорву, у якой няма за што чапляцца, пачынаць чытаць «Судуманье» варта са слоўніка неалагізмаў, які прыводзіцца ў канцы кнігі, або хаця б рэгулярна звяртацца да яго. Некаторыя аўтарскія словы можна зразумець па марфалагічнай будове і кантэксте, але далёка не ўсе.

Неалагізмы — не адзінае, што ўплывае на чытацкае ўспрыманне твора. Сама пабудова маўлення, дыялогаў аказваецца абцяжарана не толькі сінтаксічна, але і сэнсава. Свет раскрываецца паступова, але аповед адразу пачынае размаўляць з чытачом так, быццам той ужо даўно тут жыве і ўсё ведае. Праз гэта перыядычна бывае цяжка скласці агульную карціну, уявіць, дзе адбываецца дзеянне і як выглядаюць галоўныя героі. Канкрэтна абазначаецца толькі тое, што ў іх ёсць хвасты, шчупальцы і няма ніякіх полавых прыкмет. Хочацца адразу ўявіць нешта васьміногападобнае, але пасля мы даведваемся, што ў мутакаў ёсць рукі. Наколькі яны падобныя да людзей — сваіх далёкіх продкаў, як яны функцыянуюць, як яны ўвогуле з'явіліся? Усё гэта аўтар пакідае па-за тэкстам. Чалавечы век называецца тут Вялікім Пятым Увасабленнем, а цяперашні час, адпаведна, — Шостым. Эпоха *homo sapiens* скончылася зусім нядаўна, таму людзі — не зусім продкі мутакаў. Апошнія з іх існуюць разам з духоўнымі істотамі і прымаюць удзел у дзеянні.

Яшчэ адна рэч, па якой лёгка зразумець, што маеш справу зусім не з фантастыкай, — вера ў Бога, уладкаванне сусвету адпаведна найвышэйшай задуме, у якой тэхналогіі не маюць ніякай ролі, яны проста амаль не згадваюцца, толькі адзін з герояў з асуджэннем упамінае жаданне «алічбаваць» усё. Захоўваюцца і пэўныя светапоглядныя клішэ з веку людзей. Напрыклад, героі выказваюць думкі пра тое, што справядлівы час усё вырашыць, хаця самі могуць вандраваць па ім. Увогуле, настрой аповесці даволі фаталістычны — лёс і сувязь

з мінулым, нягледзячы на імкненне герояў да будучыні, аддыгрываюць вялікую ролю.

Асноўная асаблівасць гэтага твора заключаецца ў тым, што сюжэт займае другасную пазіцыю. Ён прысутнічае для таго, каб стварыць нагоду для разважанняў. Галоўныя героі вандруюць па прасторы і часе, сустракаюцца з іншымі людзьмі і мутакамі, але іх выглядзі краевыды і ўсе іншыя нязначныя рэчы размываюцца, сюжэтныя лініі, распачатыя кожнай новай сустрэчай, абрываюцца. Адзінае доўгае і дастаткова «матэрыяльнае» апісанне прыведзена таму, як галоўны герой-мутака дэталева, з цікаўнасцю і агідай назірае за сцэнай чалавечага сексу. Бяспласць і бязродаваць саміх мутакаў падкрэсліваецца тым, што не толькі ўласныя імёны, але і найважнейшыя паняцці пераведзеныя ў ніякі род: часо, касмасо, прастаро, Баго.

Гэтыя словы сустракаюцца вельмі часта таму, што на фоне ўрывачнага і даволі размытага сюжэта адбываецца галоўнае — плынь філасофскага мыслення. Аўтар даследуе каханне, лёс, наканаванне, чалавечую прыроду, пытанні веры ў фармаце бясконцага дыялогу амаль бесцялесных істот у бясконцай прасторы космасу. Нягледзячы на наяўнасць звышчалавечых персанажаў, усё адно адчуваецца, што даследаванне вядзецца чалавекам. Праз яго чырвонымі ніткамі праходзяць класічныя канцэпцыі светапоглядаў — сусветнае дрэва; людзі, падзеленыя на дзве паловы, якія павінны знайсці адно аднаго, каб стаць цэлым; лёс, які ўвесь час прыгодаў вёў да наканаванага; падуладнасць усяго свету вышэйшым і незразумелым сілам; неспасцігальная задума Бога.

«Судуманье» ўспрымаецца як медытацыя, як плынь свядомасці, аформленая сюжэтам і канцэпцыяй, і праз гэта падаецца, што вынесена ў загаловак слова — гэта запрашэнне чытача да новай, больш адухоўленай формы камунікацыі з аўтарам.

Дар'я СМІРНОВА

Смага радка

Плэнным быў мінулы год у Льва Парэмскага: адразу два паэтычныя зборнікі — «Кані» і «Адметы» — пабачылі свет у выдавецтве «Кнігазбор». Чытачу, знаёмаму з ягонай творчасцю, дзіўнымі найменні не пададуцца, бо і папярэднія кнігі Парэмскага называюцца лаканічна і вобразна: «Рысы», «Адценні», «Іпастасі»... Такі незвычайны падыход не можа не зацікавіць патэнцыйнага чытача.

Безумоўна, у звязку з гэтым адразу ўспамінаецца Алесь Разанаў, які ўзбагаціў айчынную літаратуру сваімі зномамі, версэтамі, квантэмамі. Чакаеш і тут нечага незвычайнага: цікавай формы, нестандартнага падыходу, наватарства. Але дасведчанага і патрабавальнага чытача напаткае расчараванне: зборнікі складаюцца з вершаў, выкананых у традыцыйнай, класічнай манеры. Хаця сёння гэта хутчэй выключэнне, чым правіла.

Тым, хто сочыць за літаратурнай перыядыкай, імя аўтара вядома добра. Выступае ён і ў дзіцячай літаратуры (кніга вершаў для маленькіх «Снегірова лазня»), і ў жанры драматургіі (вершаваная п'еса пра М. Багдановіча «Страцім-Лебедзь», надрукаваная ў 2016 годзе ў «Полымі»).

Творчы шлях Парэмскага — яскравы прыклад пісьменніка, які, маючы за плячыма немалыя творчыя здабыткі, не прэтэндуе на пышныя лаўры:

...Хоць не быць мне Цютчавым,

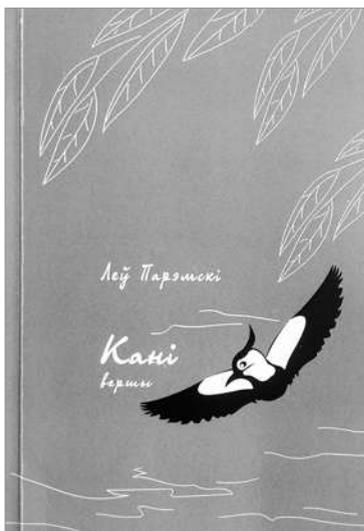
Хоць не стаць мне Фетам.

Не ўзраці Ясеніным,

Не адбыцца Блокам...

Ды што ў сэрца ўсеяна —

Узрастай высока!

У гэтых радках, акрамя самаіроніі, выразна бачыцца нежаданне падладжвацца, быць падобным на кагосьці. Думаецца, што творцы кшталту Парэмскага якраз з-за такой сваёй асобнай «нефарматнасці» і застаюцца наўзбоч літпрацэсу, не ўваходзячы ў суполкі і творчыя саюзы. «Свой сярод чужых, чужы сярод сваіх» — такое крэда пасуе Парэмскаму:

Пайсці на эшафот гатоў,
Калі вазьму не тую ноту,
Калі прадам за гучнасць слоў
Душы прытоеную цноту.

Багаты жыццёвы і творчы досвед дазваляе яму рабіць несучышальныя высновы пра месца літаратара ў грамадстве.

Сапраўды, быць паэтам у сучасным свеце — наканаванне, якое не кожны здольны вытрымаць годна, без здрады галоўнаму ідэалу — Слову. Бо той, хто прамаўляе вершам, раней ці пазней задасць сабе наступнае пытанне:

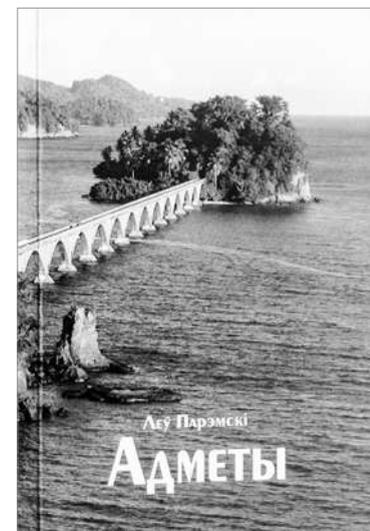
Што мы, паэзія, можам з табой
Здзейсніць у свеце, дзе столькі разбою?
[.....]
Мо не патрэбна тваё існаванне?

Леў Парэмскі тут жа дае і адказ:

Не! У цябе ад бядотаў адхланне.
Толькі ў цябе ад напасці любові
Я паратунак адшукваю свой.

Значнае месца ў творчасці Льва Парэмскага займае тема гістарычных падзей ХХ стагоддзя, у прыватнасці Другой сусветнай вайны, блакады Ленінграда, генацыду, сталінскіх рэпрэсій. Ладная колькасць вершаў, такіх як «Равенсбрук», «Жахлівая аналогія», «Балада пра Каржа», «Курапаты», створаны ім са спадзевам, што новае пакаленне не паўторыць памылак бацькоў і дзядоў, не дасць загнаць сябе ў сіло страху і антычалавечых ідэалогій. Бо сам Леў Парэмскі належыць да пакалення, дзяцінства якога было абпалена вайной, зазнала рэзрух і нішчымніцу...

У адрозненне ад зборніка «Кані», якому пераважна ўласныя глабальнасці і касмапалітызм, другі — «Адметы» — вызначаецца крыху большай скіраванасцю на беларускія матывы. Вершы «...Мой любы, родны край, здавён», «Чарнобыльская зона», «Балада пра Нарач»

Усюдыісны страшны звер,
Які завецца ФБР.
Ён заўважае ўсё, ўсё чуе,
Усюды за табой цікуе.

Мажліва, у іранічным ключы гэтыя радкі і прагучалі б, бо гумарыстычная паэзія можа сабе дазволіць і не такое. Але ж аўтар піша ўсур'ёз... Магчыма, адна з памылак пры падрыхтоўцы і першай, і другой кніг — няўважлівы падыход аўтара і часткова рэдактара да кампазіцыйнай пабудовы, калі побач «ружа белая з чорнай жабай», калі высокі стыль мяжуе з відавочнай публіцыстыкай, якую з усёй нацяжкай ну ніяк нельга назваць паэзіяй.

Невыпадкава вобраз сасмяглай кані, выснаваны А. Куляшовым у хрэстаматычным вершы «Мая Бесядзь», — гэта прыклад вымушанага кампрамісу, калі творца задавальваецца невялікай «кропляй дажджу з лесавога лістка», і як антыпод ёй — лірычны герой, апантаны, нястомны і мужны шукальнік сапраўднай, глыбіннай крыніцы натхнення. Будзем спадзявацца, што сэрца яго «абпалена смагай радка», а сам ён «капае рэчышча ўласнай ракі».

Янка ЛАЙКОЎ

Вольны палёт у імя Айчыны

*Ты адзін, ты адзін,
ты адзін,
ты застаўся адзін
на славяншчыне...
А.Сы*

Алег Мінкін — постаць у беларускай літаратуры адметная, калі не сказаць знакавая. Адзін з найбольш яркіх прадстаўнікоў пакалення «Тутэйшых», тым не менш ён заўжды заставаўся ў цянні іншых, больш нахрапістых аднагодкаў і калег.

Ён не імкнецца прамаўляць з трыбуны, не лезе напролом ва ўсе зборнікі. Яго творчасць — прыклад паважлівага, ледзь не перфекцыянісцкага стаўлення да слова. Пра Мінкіна можна сказаць, што ён з тых, для каго эталон літаратарскага прафесіяналізму — багдановічаўскае «трэба з сталі каваць, гартаваць гібокі верш, абрабіць яго трэба з цяпленнем...», а ў маральна-этычным плане — вызначэнне паэзіі, дадзенае Леанідам Галубовічам: «не для забаў, не для гульбы — а пошук ісціны да скону».

Звычайны шлях пісьменніка ў бээсэсэраўскія часы быў: філфак альбо журфак, рэдакцыйная праца, зборнік раз на два-тры гады, пасля сарака — выбранае, затым — лаўрэатства, шматтомнікі... «Тутэйшыя» кінулі выклік гэтай завяздзёнцы, аддаўшы перавагу не матэрыяльнаму дабрабыту, не карасканню па кар’ерных лесвіцах, а вольнаму палёту — у імя Айчыны:

*Калісь з імнэтам нетутэйшым тут
Мы аўгіевых стайняў гной і бруд
Выносілі, каб з холаду й сутоння
На сонца вывесці бялюткіх коней.
Дзе тыя коні? Як заўжды — ў палоне.
А ўжо зіма нам пасвіла скроні...
І наш запал, юначы наш імнэт —
У небе чорным метэора след.*

Але ж кожны палёт раней ці пазней заканчваецца, таму большасць «беларускіх Ікараў» ўсё-ткі паспяхова прызямлілася: перакваліфікавалася ў выдаўцоў, рэдактараў, бізнесоўцаў, палітыкаў... Нехта паабрастаў рэгаліямі, супраць якіх пратэставаў у юнацтве. А некаторыя, ахвяраваўшы дзеля ідэалаў асабістым шчасцем, апынуліся пасярод жыццёвай пусткі...

Мінкін рушыў сваім шляхам. Спачатку — праца на нафтавых прадпрыемствах, затым — гастарбайтарства ў Маскве, аж пакуль не знайшоў прыстанак у Літве. І ў перапынках як адхланне, як ратунак ад паўсдзённасці — слугаванне слову. Паэт заўжды ста-

яў наводдаль ад чалавека. Ніводнага звання, прэміі — толькі дзве: безграшовы, але тым і каштоўны Гліняны Вялес, ды мінулагодняя, імя Міхася Стральцова.

*Каханне, грошы, славы сверб — мана:
Няўмольны час завабіць імі сэрца,
Памучае, а потым насмяецца —
Не здраджвае Радзіма нам адна...*

У мінулым годзе пабачыла свет выданне, што аб’яднала ў сабе найлепшае, створанае Алегам Мінкіным на працягу творчага шляху, у тым ліку і з ранейшых зборнікаў «Сурма», «Расколіна», «Пенаты». Назва яго гучыць даволі здзіўна: «Мяне тут не было...». Што гэта — праява сціпласці, маўляў: я ў гэтай вашай каля-літаратурнай мітульзе не ўдзельнічаў, а ціха рабіў сваю справу? Альбо шкадаванне: займаўся не тым, жыў не ў тым месцы? Але дзе ёсць прастора для думкі, неадназначнасць трактоўкі — там заўжды будзе паэзія.

Мінкін — прыклад паэта-матэматыка, інтэлектуала (згадаем яго тэхнічную адукацыю), у творчасці якога ўсё ўзважана і пралічана, як у шахматах, на шмат ходоў наперад. І адначасова — тонкі лірызм і глыбокае пачуццё, аздобленае паганскімі, антычнымі, містычнымі матывамі. Але ж назваць яго паэтам чыстае красы нягледзячы на адданасць класічным формам, будзе памылкай. На першы погляд так і здаецца: строгі, вывераны радок, скрупулёзна падабраная рыфма, каб і хацеў дзе прыкмеціць фальшывую ноту — пры ўсім намаганні не атрымаецца. Але ж Мінкін — творца і парадаксальны, нечаканы. Напрыклад, у нізцы «Гастарбайт» у вершы «Васілёк» ён вядзе наступны дыялог з Багдановічам:

*Стракочуць зычна конікі ля ганку
Салона прыгажосці, дзе ад ранку
Дзяўчына з вёскі беларускай Пётракі
Наколкі робіць і праколае пупкі.
А недзе там лагодны ветрык вее,
Сінее васілёк і жыта палавее...
І ў забыці выколвае рука
Замест пачвары кветку васілька.*

Ёсць унутраная цэнтрабежная моц, якая зацягвае чытача па меры паглыблення ў паэтычны сусвет Мінкіна. Ён «бярэ ў абарот» не адразу, але, аднойчы адчуўшы энергетыку, схаваную спружыну тэксту, станеш прыхільнікам ягонай паэзіі.

Мінкін нарадзіўся ў вёсцы, і, нягледзячы на тое, што пачынаў ён пісаць па-руску, генная памяць спрацавала безадказна, і менавіта беларускамоўная стыхія падаравала яму паэтычныя крылы. Янка Сіпакоў (дарэчы, рэдактар першай кнігі Мінкіна) некалі засведчыў ад імя цэлага пакалення: «Усе мы з хат...». У Алега Мінкіна таксама ёсць верш, які так і называецца — «Хата». Гэты твор можна па праве залічыць да асноўных, вызначальных у яго паэтычнай біяграфіі. Сваімі драматызмам, экспрэсіяй і глыбіннай філасофіяй верш набліжаны да

найлепшых узораў сусветнай літаратуры. Сюжэт такі: галоўны герой натрапляе на загадкавую хату, у якую ўваходзіць, не зважаючы на голас, што заклікае яго не рабіць гэтага. Унутры — занядбанасць і бязладдзе, паабдзіраныя шпалеры, ссохлыя мухі на павуцінні пад столлю... З палёгкай пакінуўшы хату, галоўны герой вяртаецца ў вёр гарадскога жыцця. Але кола замкнулася: цяпер ён шторміць вымушаны прачынацца ў гэтай хаціне і з часам усё больш і больш праседжвае ў ёй на скразняку, пазіраючы ў шыбу:

*Пэўна, ўжо хутка наступнік мой клямкаю бразне
І ў сваю пастку на хвілю, як я, зазірне...*

Мабыць, ніхто яшчэ гэтак пранізліва-трапна не агуць у драму нашага суайчынніка, асуджанага стагоддзе за стагоддзем пражываць «дзень сурка», вусцішны ў сваёй аднастайнасці і беспрасветнасці. Лакальнае пекла ператвараецца ў абагульненую метафару быцця, якая дзіўным чынам настраёва перагукаецца з рэфрэнам «Nevermore» у вершы «Крумкач» вялікага і трагічнага амерыканца Эдгара Алана По. Што было, тое ніколі больш не паўтोरываецца, нязменная толькі метафізічная хата-пастка, ды здэклывае дэжаву, што пульсуе ў свядомасці. Гэтая тэма працягваецца і ў апаведзе «Стары дом», таксама змешчаным у кнізе: «Бо ўсё маё жыццё складаецца з незразумелых вяртанняў да нейкага зыходнага пункту, з якім усё існае страчвае раптам сэнс ды ператвараецца ў награвашчванне нічым не звязаных спаміж сабой аскалёпкаў».

Адметным падаецца раздзел перакладаў пад агульнай назвай «Высокія дрэвы», дзе аўтар знаёміць з творчасцю Арцюра Рэмбо, Шарля Бадлера, Гіёма Апалінэра, Чэслава Мілаша, Леапольда Стафа, Івана Франка ды іншых. Пераклады Мінкіна — узор чуйнага, уважлівага стаўлення да арыгінала, карпатлівай працы над рытмам, рыфмай, вобразам.

Але, на мой погляд, выбранае не страціла б нічога, а, наадварот, прыдбала б вагі, аб’яднаўшы ўсё, што-коль-век створанае Мінкіным, бо выпадковых твораў у яго, колькі не шукай, не знойдзеш. Не зашкодзіла б зборніку, акрамя ўзораў кароткай прозы, і прысутнасць «Праўдзівай гісторыі краіны Хлудаў», антыўтопіі, якая пачыла свет у 1994 годзе і з часам зрабілася бібліяграфічнай рэдкасцю. Будзем спадзявацца, наступныя выданні гэта выправяць.

А пакуль маем кнігу, якая чарговы раз засведчыла шматграннасць Алега Мінкіна як творцы. Сапраўды, для таго каб застацца ў літаратуры, неабавязкова фізічна прысутнічаць у эпіцэнтры літпрацэсу. Верагодна, гэта і ёсць тлумачэннем назвы зборніка. Аўтара тут сапраўды амаль не было апошнія два з лішкам дзесяцігоддзі, але ён пакінуў свой непаўторны след у душах і розумах тых, хто любіць і цэніць сапраўдную паэзію.

Янка ЛАЙКОЎ

Ласкавыя запрасіны паэткі

Заўжды прыемна атрымліваць запрашэнні — ці на рамантычнае спатканне, ці ў тэатр, ці ў кіно, ці хаця б на кубачак кавы/гарбаты. Вось і маладая журналістка і паэтка Ніна Лістота запрасіла нас пачытаць яе дэбютную паэтычную кніжку, якая так і называецца — «Запрашэнне» і пачыла свет сёлета.

Паэтка няспешна і шчыра распавядае пра свае запаветныя мары і надзеі, узнёсла-рамантычныя фантазіі, выпакутаваныя

пачуцці і думкі, перажыванні і страхі. Паколькі дамінантай у маладой аўтарцы з’яўляецца каханне, то лепей і болей за ўсё ў кнізе прадстаўлена менавіта любоўная лірыка. Уражвае вера Н. Лістоты ва ўсемагутнасць і непераможнасць гэтага светлага пачуцця. «У каханні ёсць нават крылы, / Што дваіх узнясуць над зямлёю. / Тыя крылы — поўныя сілы, / Больш не трэба хадзіць пехатую».

Акрамя таго, аўтарка добра разумее, што ў цяперашнім прагматычным свеце не толькі ёй, але і ўсім нам варта заўжды быць духоўна моцнымі, жыццёўстойлівымі, каб справіцца з любымі цяжкасцямі і перашкодамі:

*На эшафоце смутку і тугі
Не выпадае нам назад глядзець.
Няхай сівыя звонку б’юць снягі,
Галоўнае — знутры не заінець.*

Змест вершаў паказвае, што нягледзячы на ўсе выпрабаванні лёсу Ніна Лістота не перастае спадзявацца на лепшае і стараецца ў любых абставінах трымацца годна, не губляць аптымізму:

*...Але новая радасць у сэрцы жыве,
Ад самоты і болю хавае мяне.
Я смяюся ў вочы любому злу,
Хай яно і шалее — прайду праз імглу.*

Але ёсць у кнізе і дробныя хібы: тэматычная вузкасць, (за)блытанасць мастацкага мыслення, часам фрагментарнасць і хаатычнасць паэтычнага маўлення, а таксама парушэнні ў рытміка-інтанацыйнай арганізацыі верша. Не пакідае ўражання і наяўнасць немалой колькасці дзеяслоўных рыфмаў, якія традыцыйна адносяцца да рыфмаў «ніжэйшага гатунку», бо не маюць арыгінальнасці, пазбаўлены метафарычнасці. Сустрэкаюцца нават выпадкі, што ўся строфа ў асобных вершах пабудавана на такіх рыфмах: «Вырасці, выпрастаць, / Выспець — і здарыцца. / Яшчэ не было, / Ды ўжо — набліжаецца».

Акрамя таго, паэтка ўключыла ў кнігу не толькі больш-менш удалыя творы апошніх гадоў, але і яўна слабыя, наіўна-юначыя вершы. Без такіх малакаштоўных у мастацкім сэнсе вершаў кніга глядзелася б лепей. Часам спалучэнне празмернага пафасу са словамі побытавага ўжытку выклікае ўсмешку, а то і проціцца на парадыраванне: «Любоў пераможа зараз, / Хоць і не адразу».

Але ў цэлым зборнік вызначаецца рамантычнасцю, адухоўленасцю, часам кранальнай наіўнасцю, узнёсла-сласцю думак і пачуццяў. Усё гэта хораша выявілася ў наступных вершаваных радках, у якіх гарманічна спалучыліся арыгінальная вобразнасць, непасрэднасць перажывання і (пр)адчуванне ўласнай абранасці:

*Паглядзім на сузор’е надзей
І паслухаем месяца джаз.
Хтосьці мусіць быць лепшым з людзей.
Можа, неба ставіць на нас?..*

Праўда, вельмі важна (асабліва для маладога творцы), каб гэтае адчуванне не набыло гіпертрафіраваных паметраў і не перарасло ў творчы нарцызізм. Толькі ў адным з вершаў пісьменніца ажно шэсць разоў зацята паўтарае пафасныя словазлучэнні «я паэт» і «мама, я паэт». З аднаго боку, гэта відавочна нясціпла: нават народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін ніколі ў сваіх кнігах ды інтэрв’ю не называў сябе паэтам. З другога боку, варта памятаць слушнае меркаванне выдатнага літаратурнага крытыка Рыгора Семашкевіча аб тым, што першы паэтычны зборнік практычна ніколі (за выключэннем хіба выпадку з Максімам Багдановічам) не можа даць адказу на пытанне, ёсць перад намі сапраўдны паэт ці няма. Станоўчы або адмоўны адказ на гэтае пытанне звычайна дае другі або нават трэці аўтарскі зборнік, паколькі яны павінны засведчыць мастацкі творчы рост ці, наадварот, творчы заняпад аўтара. Так што ў выпадку з Нінай Лістотай не будзем выносіць канчатковы вердыкт, а проста пачакаем яе новых твораў, новых кніг.

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ

Дзмітрый ПЯТРОВІЧ

Ліхтар самотны ў парку апусцелым —
Нібыта сонца позняе любві.
Святло яго разгублена-нясмела
Ірве цяжарчу. Колеру крыві
Здаецца сок зары апошняй промняў,
Як рэха бесклапотных нашых сноў...
Любві імгненні мы з табой успомнім,
Каб кветка шчасця зацвіла ізноў...

Надзя-птушка ў неба паляціць,
У васільковасць незямнога шчасця —
Туды, дзе наша зорка зіхаціць
І дзе няма нястачы і напасцяў.

І гэты шматпрамністы агняцвет,

Нібы маяк, у велічнай прасторы
Асветліць людзям шлях... І зноў паэт
Пачуе, як спяваюць ціха зоры...

Паміж «да» і «пасля» —
халадэча прызнання:
Разам больш нам не быць
аніколі з табой...
У асенняй журбе
памірае каханне.
Замест весняга балю —
адчай-лістабой!..

Паміж «да» і «пасля» —
немагчымасць сустрэцца.
Мо агмень той любві
яшчэ ў душах жыве?
Ды, на жаль, не растопіць
азяблыя сэрцы
Рэха шчасця зямнога
ў нябёс сіняве...

Пойдзем зоры шукаць у траве,
Покуль ночка спраўляе свой балъ.
Бо тады хтосьці іншы сарве
Кветку-папараць — шчасця Грааль...

Поўнач блізіцца. Месяц даўно
Зоркі-зерне рассыпаў для нас...
Будзем піць маладое віно
Гэтай ночы... Бязлітасны час!

Хуткабежны, кароткі, як сон,
Ясназорна-таемны той балъ.

А на золку любві парасон
Ноч зачыніць чароўны, на жаль...

Складаем гімны роднаму кутку:
Бадзеньям — я, а ты — свайму Заслаўю...
Мікола Шабовіч

Стыне душа ў царстве белых завей,
Стыне, працятая бодем адчаю!
Божа, маю ты душу абагрэй
І пакажы мне сцяжыну да раю —

Раю зямнога, дзе матчын парог,
Дзе векапомна спявае крыніца.
Памяць аб продках я ў сэрцы збярог,
Доме бацькоўскім, што часта
мне сніцца...

Родны куточак — вось рай мой зямны!
Мілай Заслаўшчыне гімн я складаю.
Хай малітоўна спяваюць званы
Памяці нашай. Яна — не згасае...

Сняжыста-яснавокая зіма
Частуе яркім сонцам, капяжамі.
Злавалася раней яна дарма —
Ды не дарма сустрэліся мы з Вамі.

Ваі светлы лік растопіць лёд маны —
І знікнуць спакоўчэчныя сумненні...
Не за гарамі — і вясны званы.
А мы запомнім кожнае імгненне

Любві святой, што сагравае сны.
На жаль, яна не вернецца ніколі...

Нібыта рэха юнае вясны —
У вершы, дзе так хочацца сваволіць!..

Як ты мяне сустрэнеш, сакавік?
Туманамі надзей?
Апошнім снегам?
Спеў ручаін,
не стомленых ад бегу,
Вясну абвесціць.
Птушак весні крык
Ціш разарве.

І сонечнаму дню
Я падару цяплыню душы стамлёнай.
Дубы працнуцца, вольхі, ліпы, клёны.
Табе, вясна, ніколі не зманю.

Як свята для мяне тваё вяртанне.
Чарод птушыных ічэ не сустракаў.
У снах зімова-снежных я блукаў,
Ды сэрца прагне чысціні каханья...

Яшчэ гучыць забыты паланэз,
Бруіць-спявае родная крыніца,
Дурманіць галаву вясною бэз,
Ды водарам яго не наталіцца.

Жыццё малое вечны штырых-пункцір —
Нам не спазнаць навукі той ніколі...
Сумленне — вось жыцця арыенцір,
Хоць прагнем мы заўсёды лепшай долі.

Мо й сапраўды жыццё — суцэльны стрэс.
Ды ў шлях зямны калісьці абарвецца...
...Яшчэ гучыць забыты паланэз,
Баліць-трыміць параненае сэрца...

Галіна СІЎЧАНКА

Дзённік вершавандроўніцы. Вільня. Магіла Чурлёніса

Мы
пойдзем туды, дзе ён спіць улежна —
на віленскія кладзі.
Прыцемкі ўславіць на мове бостваў
наш нетаропкі ход.
Ты прыгадаеш хмару на вежы
і чарнату вады.
Я раскажу, як несла сяброўства
праз бел-чорна-белы год.
Цені спаўзуць пад імхі магільніў,
пад зморшчаныя камлі.
Ты прыгадаеш санату зорак

і горы на тым баку.
Мне будзе столькі ж пад небама Вільні,
колькі яму ў зямлі.
Сном перамогшы палон і морак,
трымацму цябе за руку.

Ніда. Знак

Звершаны ўскрай адзіноту маю ўсцярог,
Хвалям аброк яе. Час распачаў аднеў.
З тысяч далоняў Бога жывы пясок
высытаўся,
перасытаўся,
ацялеў.

Кроплі, зямля і часціцы Яго святла —
ўвесь вакаём, найпразрыстасць,
вада і цвердзь.
Вогненнасць зоркі я словам перамагла.
Зорка пакорліва ўсклала на голаў медзь.

Колькі вада адпусціла ўсяго і ўсіх!
Горнецца свет да яе, па-над ёю Дух
выстылай вечнасцю мой сагравае міг,
вязкім спакоем чыніць вялікі зрух.
Мора размроячы, зведаўшы смагу ў смак,
смела іду да пачатку тае з сцяжын,
дзе пад нячутныя крокі кладзецца знак,
што адаб'ецца каменчыкам у крыжы.

Этна. Для М. Х.

Застываюць апошняе словы ў наветры
летнім.
Тут мой востраў, і я — спустошаная
Каліса —
прысвячаю жанчыне, якая была на Этне,
белізну цела згібаў Адамаў ды Еваў з гіпсу,
заварожана прадчуваю гары абрысы

у агораным шчасці, прыцемкам
азарнутым,
усміхаюся лаве з надпісам made in Greece і
распускаю ляніва звязанае з пакуты.
На гарачым адхоне я сніла размову

з тымі,
што не спаў на траве і морам адчайна
дыхаў.
Суцяшаецца зрок пералівамі залатымі.
Я страчаю заход і смялей давяраю слыху.

Лімерык. Для А. Ф.

У небе над замкам Джона разліваецца
восень сціха, і
ты — пакуль вулкі ў школы дзяцей
вядзеш —
усімі сваімі вокнамі заўважаеш,
што нехта дыхае

беларускім летам ірландскіх дажджоў
спамеж.
Дзе шпілем Святога Яна захмар'я каўнер
расіпілены й
вежа Святой Марыі глядзіць на ўсход,
там нехта ідзе да рэк паслухаць,
як шэпчаць звільны,
моваю Свіслачы славячы Паварот.
Карункамі вабіць О'Хэларан, зноў сонцам
крыжы фарбуюцца,
лісце мяняе смарагд на рыжавы квет.
Ты ведаеш, горад-вадатар,
за кім на ўтульных вуліцах
веры, надзеі й любові ляцець услед.

Венецыя. Да Адрый

Бог вымавіў:
— Хай будзе цвердзь пасярод вады.

За дзень да таго Ён выславіў з цьмы зару.
Ля мора будуць людзі свае гарады
адрынамі для захоўвання інвентару.
Да Адрый мне ветрапльынай ракой

падаць.
Наследнікі першацвердзі спяць урассыт.
Усіх невылечных ратуе сівая гладзь.
Вылечных усіх суцяшае нямая глыб.
Адчайна спываюць у морак званоў басы.
Ты адрыдаўцам пад імі даўно ляжыш.
Няшчырых паэтаў крышацца адрасы,
адзінага ім паўзе ў замагільную ціш.
Да горада, што прыгажэ ў самахвальбе,
да Адрый, што гайдае святы абраз,
ён вымавіў:
— Хай будзе мора вакол цябе!
Табе не ставала мора за век да нас.

Балоння. Немагчымае боскае

Я гляджу на калоны, і мкне штокоць
скамянець, увабраўшы дымы аблачынныя.
Немагчымае боскае, дзе ты ёсць?
У маім наймаўклівым, найсмелым чыне.
Я таймуся цямой, дзе Нептунаў цень
накрывае адну з хрысціянскіх святыняў.
Нараджаецца сейміг у жываце
гук нямога сцяжва і падзяка латыні.
Я трымаю руку, што мяне звяла
з тых краёў, дзе крылы ва ўсіх зледзянелі,
ажыўляю пяшчотаю трымт крыла
пад абрысамі схіленай Азінелі.
Мне ніколі й нідзе не схавацца лепш,
чым у моваадбітках — чужых і свомых.
Немагчымае боскае, ты ёсць веры,
што бялее ўначы на сцяне Дуото.

Мікола САЛАЎЦОЎ

Пракляцце вайне

Балада
Пасля вайны, калі ічэ прысак
гуляў на спаленай зямлі,
мы, толькі вылезшы з калысак,
прасілі помачы ў раллі.
Раллі, якую плуг ледзь верне,
каб з пустазеллем не расла,
прасілі, каб дала нам зерне,
і лепей жыць дапамагла!..
Аднак жа з дзёрну горы-глыбы
стамлялі плуг і мужыкоу...

Прасілі мы і ў рэчы рыбы,
а ў лесе — ягад і грыбоў...
На конях глебу мы аралі
ўсёй талакой — вось так было...
Ад плуга горб сабе прыдбалі,
кассэ нам сілы надало...
З чарнілам і з пярком гусіным
На ўслоны селі — за сталы,
і быў буквар на клас адзіны,
клялі і двойкі і калы...
Сярпамі збожжа ў полі жалі,
вязалі ў добрыя снапы...
Цапамі зерне выбівалі,

на конях ездзілі ў сваты...
Вось так жылі мы з промнем веры,
Пісалі пры лучыне мы,
Замест паперы жмут шпалераў,
Ці жмут газетны дармавы...
За працадзень ламалі рукі...
Лучына грэла нам радкі...
Малюся Богу, каб унукам
Не выпаў лёс жыцця такі...
Няма спакою зноў у свеце,
Няўжо быць трэцяй?.. НЕ! НЕ! НЕ!..
Бо мы — з вайны мінула Дзеці —
Пракляцце трэцяй ілём вайне!!!

Іван КАРЭНДА

Да адыходу цягніка на Віцебск заставалася яшчэ каля трох гадзін. Бавіць час у гасцінічным нумары ў такі цудоўны веснавы дзень, калі ўсё навокал заліта залацістым сонечным святлом, не мела сэнсу, і Комсік вырашыў ісці на вакзал пехатой: і недалёка (з паўгадзіны нетаропкай хады), і яго дарожная сумка няцяжкая (толькі з самым неабходным, што ўзяў з дому на некалькі сутак камандзіроўкі). Ды і хацелася паглядзець на майскі Мінск, горад студэнцкай маладосці, — раней не было вольнай хвіліны: усе папярэднія дні правёў у офісе фірмы, куды прыязджаў выбіваць запазычанасць перад заводам за пастаўленую прадукцыю. І выбіў-такі — грошы пералічылі і пацвярджэнне банка ў яго на руках. Чым не радасць для камандзіровачнага чалавека? Яшчэ якая! Таму і настрой быў адпаведны — прыўзняты, бадзёры. Дык чаму не прайсціся, не палюбавацца дарагім сэрцу горадам, не ўспомніць светлую пару юнацтва?!

Ён выйшаў з гасцініцы «Юбілейная» на праспект Пераможцаў і адразу ж адчуў цяплыню, якой сёлета яшчэ не было. Ва ўсякім разе, у ягоным родным Віцебску, куды вясна звычайна прыходзіць пазней, чым у сталіцу. Мяккае, лагоднае цяпло дыхнула яму ў твар, і рука міжволі пацягнулася да гузікаў курткі-вятроўкі. Расшпільваючы яе, падумаў: а ці не зняць зусім? Так і зрабіў, па-юнацку закінуўшы на плячо.

Першае, што кінулася ў вочы, — белыя свечкі-лампадкі каштанаў уздоўж праспекта. На фоне маладой зялёнай лістоты буйныя, бялюткія, як вата, кветкі выглядалі асабліва велічна і прыгожа — быццам хтосьці развесіў паабалал праспекта святочныя бела-зялёныя сцягі ў гонар Яе Вялікасці Вясны. Учора, калі вяртаўся з офіса ў гасцініцу, гэтага характава не заўважыў: ці, можа, стомлены быў, ці яго яшчэ проста не існавала.

Ён падняў галаву ўверх: высока над горадам вісела чыстае, бязвоблачнае неба з бяскрайнім блакітам, наскрозь прасвечаным сонцам. І тут, як з-пад зямлі, перад ім вырасла постаць чалавека, які, нібы птах свае крылы, раскінуў ушыркі рукі і басавіта прамовіў:

— О-о!.. Каго я бачу?! Не веру вачам сваім!.. Няўжо гэта ты, Тонік? А няхай цябе пагопчуць качкі!.. Скажы, з якой планеты ўпаў? Каб усе беларускія сцежкі днём з агнём абышоў — не сустрэў бы!.. А ён тут — у самым центры Мінска, жывы-здоровенькі! Фантастыка!.. Вітаю, вітаю, даражэнькі!.. А ты мяне пазнаў?..

Са студэнцкіх часоў ніхто яго Тонікам не называў. Так звярталася да яго маці, пакуль жыла. А цяпер адно ад жанчыны пачуеш. Антонам людзі завуць — як у пашпартце запісана. А Тонік? Неяк забылася гэта, сцёрлася. Мабыць, таму, што крыху пазней прыклеілася да яго на заводзе, дзе прайшло ўсё працоўнае жыццё, іншае — Чэхаў. І ён звывся з гэтым: як-ніяк, а цэзка вялікага пісьменніка: Антон Паўлавіч. Але ж пісьменніцкіх здольнасцяў у Комсіка не было. На юрыста вучыўся, юрыстам і працуе. Зрэшты, класіка чытаў і любіў. Адкуль жа ўзнікла, выплыла тое студэнцкае Тонік?

На яго глядзеў пажылы, але яшчэ моцны мужчына — шырокі ў плячах, з прыкметным жыватом, з сівой, як у позняга дзьмухаўца, галавой.

— Магчыма, пазнаў: Косця Міхайчык?

І тут Комсіка як дубцом хто сцэбануў: без сумневу, — гэта ён, Міхайчык, універсітэцкі аднакурснік, які калісьці ў інтэрнаце і на курсе сапраўды меў мянушку — Дзьмухавец.

— Я, вядома, хто ж яшчэ?! Пазнаў — багатым не буду, каб цябе кот брыкнуў! Можа, яшчэ не забыўся, што мяне тады Дзьмухавцом называлі? Як бачыш, ваша прароцтва збылося: галава ў мяне цяпер, як у таго дзьмухаўца пераспелага. Падзьме ветрык — і ад яго адзін бубен застанецца...

Тую вясёлую гісторыю, калі Міхайчыка, з нечага вострага языка, у Дзьмухаўца «перахрысцілі», Комсік, як, напэўна, і ўсе, хто жыў з Косцем у адным пакоі, забыць не мог...

Напрыканцы першага студэнцкага года, вясной, у такую пару, Косцік закахаўся ў аднакурсніцу Веру Ярмошык — сталічную прыгажуню, дачку гарадскога пракурора. Ды так, што хадзіў як агаломшаны, быццам свет перакуліўся і зямля з-пад яго ног кудысьці збегла.

ДЗЬМУХАВЕЦ

Анавяданне

У Веры дзень нараджэння быў, васьмнаццаць тады ёй стукнула, і хлопцу хацелася павіншаваць яе самымі прыгожымі кветкамі. Купіць у Мінску ў той час букет ружаў мог толькі чалавек з шырокімі сувязямі. У Косціка іх не было, і ён вырашыў з'ездзіць па ружы ў іншы горад. Але вярнуўся адтуль ні з чым: мясцовыя блатнюкі прыціснулі яго ў цёмным кутку, скруцілі рукі і адабралі грошы. На зваротны білет давлялося зарабляць на чыгуначнай станцыі, разгружаючы вагоны з рыбай. Вярнуўшыся ў Мінск, ён ледзь не плакаў ад свайго бяссілля: купіць падарунак каханай не было за што. Разлічваць на дапамогу з вёскі не мог: маці гадала сына адна і так аддавала яму ўсё, што мела. І пазычыць грошай не атрымалася, ні ў кога з сяброў-студэнтаў лішняга рубля за душой не было: якую тады стыпендыю атрымлівалі? — хіба што на курынае шчасце. А тут якраз толькі-толькі дзьмухаўцы распусціліся — лужок перад інтэрнатам, дзе яны жылі, быў спрэс усыпаны жоўтымі, як сонейка, кветкамі. І Косцік узрадаваўся: ёсць выхад! Нарваў іх ледзь не цэлае бярэмя і прынёс Веры проста ў аўдыторыю. Увесь курс мо тыдзень пасміхаўся з кавалера. А Вера нават пазіраць у яго бок перастала, і нічога людскага з Косцікавага кахання не выйшла. Юнак замкнуўся, закінуў вучобу, стаў прапускаць заняткі. Суткамі ляжаў у пакоі,

гледзячы ў столь. А тут сесія на носе — і яны, хлопцы з яго пакоя, адчулі небяспеку: Косцік праваліць экзамены, а гэта выштурхне яго з нармальнай жыццёвай каліны і прынясе вялікі боль мацярынскаму сэрцу ў далёкай палескай вёсцы. Тады ўпершыню ў жыцці Тонік зразумеў, што паратункам у такі крытычны момант можа стаць сапраўднае сяброўства. І найперш ён, ды і Коля Міранчук, і Саша Бянькевіч, узяліся за Косціка як за роднага брата. Сцягвалі раніцай з ложка на лекцыі і кансультацыі, потым вялі з сабою ў чытальную залу бібліятэкі, дзяліліся з ім канспектамі. Праз пару тыдняў Косціка як падмянілі: і летняя сесія прайшла паспяхова, і потым семестр за семестрам здаваў экзамены на адны пяціркі, і ў рэшце рэшт атрымаў чырвоны дыплом, а з ім і размеркаванне ў сталічнае ўпраўленне юстыцыі...

З таго часу, больш як чатыры дзясяткі гадоў, Комсік з ім не бачыўся, нідзе іх шляхі-дарогі не перасякліся. І першым жаданнем было даведацца, як склалася прафесійная кар'ера Міхайчыка і ўвогуле яго мінскае жыццё. Тое, што пасівеў, — не навіна: у самога на галаве тры з паловай валасіны, забыўся, калі расчоску купляў. Ды што пра кар'еру распытваць? Хутчэй за ўсё, падумаўся з прыступкі на прыступку — калі хабару не браў, ці не злавлілі за руку. А вось асабістае жыццё, што Комсік лічыў найбольш важным для чалавека, — як яно, якім бокам у Дзьмухаўца выйшла?

— Давай на лаўцы пад каштанам прысядзем. Я з табою такім шчасцем хачу падзяліцца... — прапанаваў Дзьмухавец.

Комсік згодна матнуў галавою, і яны прыселі.

— Памятаеш, Тонік, калі мы вучыліся, тады васьм гэта Палац спорту толькі будаваўся, — паказаў Косця на супрацьлеглы бок вуліцы. — І праспектам гэтае месца

не называлі — Паркавая магістраль была. Тут яшчэ каровы пасвіліся. Мы не раз усім пакоем хадзілі на бераг Свіслачы загараць. А цяпер ужо і нашага інтэрната няма. Бачыш, якія тут гмахі выраслі...

— Сталічны горад... Нядзіўна, што расце і будзецца. Сучасная архітэктура, найноўшы гарадскі стыль... Хоць інтэрната шкада: там нам весела жылося. Часта ўспамінаю, як суп гарохавы з брыкецікаў варылі. Пяцілітровая каструля вокамгненна апаражнялася, толькі лыжкі звінелі! Нават у міскі ці ў талеркі не налівалі, ды іх і не было. А які спрытнаго быў Сашка Бянькевіч! Калі суп у пасудзіне канчаўся і чуўся шоргат лыжак па дне, ён браў графін з вадою і... буль-буль, падліваў, каб болей той вары было. І нічога, страўнік усё прымаў, усё пераварваў...

І тут Комсік заўважыў, што Дзьмухавец яго зусім не слухае, не чуе, пра што ён успамінае, а круціць галавою то ў адзін, то ў другі бок. Каб вярнуць аднакурсніка да размовы, спытаў:

— Скажы, Косця, а што ў гэтым новым будынку, дзе стаяў наш інтэрнат, месціцца?

— Не ведаю... Тонік, ты не на будынку глядзі, а на дзяўчат, на маладзіц, якія перад намі шпацыруюць.

— Пра сябе хоць крышачку раскажы...

— Ай, нічога зайздроснага ў мяне няма. Быў двойчы жанаты, трое дзяцей. Адно на аліменты і працаваў да самай пенсіі. З невялікім перапынкам: калі мяне на пару гадоў адлучалі і ад сямейнага жыцця, і ад Мінска... Першая жонка кінула, калі ў калоніі сядзеў, а другую кінуў сам: з суседзям збылася... Не шанцуе мне на жанчын. Ды і сядзеў па гэтай справе: нецвярозы на службе быў, хацеў абняць сваю падначаленую, а яна крык падняла... І з пасады знялі, і ўпаклі туды, дзе жанчыны толькі сняцца... А цяпер трэці раз думаю пабрацца шлюбам з адной кабетаю... Яна ўжо даўно намякае...

— Калі сэрца падказвае, прадчувае шчасце...

— Ах, шчасце-шчасцейка!.. Ты, братка, такога шчасця, як я, не маеш. У Мінску столькі прыгожых дзяўчат, што вочы слепнуць ад іх характава. Колькі жыву, не перастаю здзіўляцца: за што Бог даў нам, беларускім мужыкам, такое багацце?.. «Светлавокія, светларусыя...» — як у той песні... Праўда, цяпер і перафарбаваных шмат, але я не супраць падфарбоўкі: і чарнявым ды рыжавалосым хочацца нашага, беларускага, бялявага колеру валасоў. Ведаў бы ты, як тахае маё сэрца! Як лёгка пульсуе ў ім кроў. Як цёпла яму не толькі ад веснавага сонейка, але і ад таго, што бачу. Як дрыжыкі маладыя па цэле бегаюць...

— Ды ў нас у Беларусі прыгажуні ў кожным куточку, на кожным кроку.

— О не! Найлепшыя тут, у сталіцы. Яны злятаюцца сюды як мухі на мёд. Ты толькі паглядзі: ну як адарваць вочы васьм ад гэтай прыгажуні, што ў зялёнай, як май, сукенцы да нас набліжаецца?! Якія ножкі! Быццам нехта гэблікам выгабляваў. А грудзі — што купінкі на зялёным лузе... А губкі — вішанькі-чарэшанькі садовыя...

— У цябе вочы як у маладога лётчыка...

— Такую прыгажосць і невідучы ўбачыць... А вунь, глядзі, яшчэ адна — жывы цуд! — Дзьмухавец ажно шыю выцягнуў. І, пасля кароткай паўзы, не паварочваючы галавы ў бок Комсіка, спытаў: — А ты яшчэ працуеш?

— Ага. На адну пенсію пражыць цяжкавата. Ды і дзецім хочацца рублём памагчы. Кватэру ў крэдыт узялі — цяпер штомесяц выплачваць трэба. А з завода пакуль не вытурваюць. Маладога юрыста цяпер і палкай да нас не загоніш: усе ў камерцыйныя фірмы кінуліся, доўгі рубель шукаюць...

— А я, Тонік, усё Верку ўспамінаю, — уздыхнуў Дзьмухавец. — Во дзе маё шчасце было... Як ты думаеш, калі б не той мой дзівацкі выбрык на першым курсе, у мяне быў бы шанс заваяваць яе сэрца?

— Не ведаю, Косця... Прабач, мне пара: цягнік чакаць не будзе, — Комсік падняўся з лаўкі, зноў звывка закінуў на плячо сваю куртку і накіраваўся на вакзал.

— Бывай, бывай... — замітусіўся, паціснуў яму руку на развітанне Дзьмухавец. — А я яшчэ пастаю — паназіраю, палюбуюся...

Ад пераплёту да ярлыка

Найвыдатнейшым помнікам кніжнай культуры прысвечаная кніга, што летась пабачыла свет у сталічным выдавецтве «Беларуская навука». «Кірылічныя выданні XVI стагоддзя з калекцыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі» — другое выданне каталога, які дае выдатную магчымасць для даследавання гісторыі і кнігавыдання ў прыватнасці: храналагічная структура працы дазваляе прасачыць развіццё кніжнай вытворчасці ў XVI стагоддзі.

Каталог утрымлівае навуковае апісанне 25 экзэмпляраў 20 кірылічных выданняў, сярод якіх — Евангелле (Масква, 1558/1559), Псалтыр (Вільня, 1576), Біблія (Астрог, 1581), Апостал (Вільня, пасля 1595), Мінея агульная (Масква, 1600) і інш. Гэтыя кнігі пабачылі свет у друкарнях Вільні, Заблудава, Астрога, Масквы і пераважна былі прызначаны для богаслужэння. Кожны экзэмпляр паўстае перад чытачом як частка аднаго цэлага — старадрукаванай кнігі, якая цудам дайшла да нас. Безумоўна, ёсць магчымасць вывучаць апісанне старадрукаў, якія валодаюць нейкімі агульнымі прыкметамі, а таксама кожную кнігу як помнік кнігадрукавання з унікальнымі асаблівасцямі.

Адметнасць працы ў тым, што пры апісанні кожнага экзэмпляра прыведзена інфармацыя пра яго цэласнасць, захаванасць. Так, можна дазнацца, колькі ў таго ці іншага выдання пашкоджанняў, страчана лістоў ці іх фрагментаў, а таксама ці ёсць дадаткова прышпеленыя лісты і парушэнні ў паслядоўнасці старонак у працэсе рэстаўрацыі. У раздзеле «Устаўкі і папаўненні» прыводзяцца рукапісныя тэксты,

якія папаўняюць страчаныя фрагменты арыгінала. Дадзена нават характарыстыка паперы ўставак і яе датаванне. Увогуле тэме паперы нададзена вялікая ўвага: асноўныя прыкметы ручной вытворчасці ў вадзяныя знакі — разгледжаны ў адпаведнасці з іх разнавіднасцямі і варыянтамі.

Унікальная частка каталога — апісанне непаўторных асаблівасцяў таго ці іншага экзэмпляра, напрыклад, запісаў, чытацкіх памет, пячатак, штампаў, кніжных ярлыкоў. Такія прыкметы дазваляюць прасачыць гісторыю існавання выдання, у тым ліку даведацца пра яго былых уладальнікаў. Асаблівасць калекцыі ЦНБ НАН Беларусі — у прысутнасці вялікай колькасці экзэмпляраў з дапаўненнямі і ўстаўкамі, якія маюцца ў 18 з 25 кніг.

Найбольш поўнае ўяўленне пра структуру праекта і яго асобных блокаў дае прадмова, дзе асаблівая ўвага ўдзелена метадыцы складання фінгерпрінту (група знакаў, атрыманых паслядоўна з пэўных старонак і радкоў тэксту кнігі і прызначаных для ідэнтыфікацыі выдання), якая раней не ўжывалася ў беларускіх каталогах, але можа стаць неад'емным элементам навуковага адлюстравання.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Залацінкі мовы

Гісторыя беларускай мовы сведчыць пра неспрыяльныя ўмовы яе развіцця на працягу многіх гадоў. Так, два стагоддзі — XVIII і XIX — практычна адсутнічала пісьмовая традыцыя. Але жыццё мовы немагчыма спыніць нейкімі стрымальнымі мерамі — яна жыла ў вусным маўленні жыхароў Беларусі, удасканальвалася і стварала адметныя ёмістыя словы для называння прадметаў, дзеянняў, працэсаў, прымет і г. д. Веданне слоў-залацінак — безэквівалентнай лексікі (яна не мае аднаслоўных адпаведнікаў у іншай мове) — паказчык удумлівага пранікнення ў глыбінныя пласты народнага светапогляду. Кожнае падобнае слова дапамагае сціснуць выказванне, як мага меншай колькасцю вербальных сродкаў перанесці ментальныя дзеянні, сфаксаваныя ў аўтарскай інтэнцыі, на паперу або на экран дэскапа.

У Івана Мележа знаходзім наступны сказ: «— Сёлета мне прыйшлося гаварыць з дзядзькамі з Урала, — півуча, лагодна апавядала прыгожая з твару, паўнаватая жанчына ў чырвонай касынцы, Анішчанка». А ў сучасным тэксце: «У гэтым годзе спаўняецца 555 гадоў з дня заснавання Свята-Троіцкага храма». Народны пісьменнік для называння часу выкарыстоўвае адно слова з шасці знакаў, а журналіст — тры словы з адзінаццаці знакаў і два прабелы. Пры гэтым дапускае і таўталогію (годзе — гадоў), якая аўтаматычна была б ліквідаваная пры наяўнасці безэквівалентнага слова.

Вячаслаў Адамчык напісаў: «Вастрэў звон ад пустых бляшаных вёдраў з карункавай кветкаю на дне ад замерзлай кроплі вады — бабы скоранька спяшаліся да калодзежаў». А журналіст у спартыўным рэпартажы чаканіць: «У барысаўчан — наадварот, кожная атака ў канцоўцы матча становілася ўсё вастрэйшай». Без сумнення, сказ з канструкцыяй «усё вастрэла» больш сціслы і прымальны. У сказе «Ад гэтага, здавалася, і асіны сталі прыгажэйшыя» таксама заўважаецца няўменне думаць і пісаць густа: «асіны напрыгажэлі». Падобных дзеясловаў не адзін дзясятка: змізарнець, знаравіцца, крамянець, цішэць, ярчыць...

Знаёмячыся з перакладам на беларускую мову казак братоў Грым, сустракаем у дыялогу: «— А то як жа! Бо ніхто шаста з рук у яго не возьме». Абазнаны рэдактар кнігі — сапраўдны знаўца мовы — ніяк не згадзіўся б з вылучанай канструкцыяй, якая, як той казаў, б'е ў вочы, гучыць не па-беларуску. А якую ж прапанаваць замену? Адказ знаходзім у рамане Уладзіміра Караткевіча: «— А памятаеш, Кандрат, як бацька нас упершыню на начлег узяў? — спытаў Андрэй. — Анягож. І собіла ж яму якраз у тую ноч».

Возьмем на сябе смеласць і пакарыстаем аўтацытатай: «Не больш за хвіліну, відаць, прамінула. // Пачуў я: «Прынамсі, на крок адыдзі...». Слова прынамсі ўтрымлівае ў сваім значэнні адзін з выразаў — «ва ўсякім разе» ці «па крайняй меры». Чытаем сказ: «Ва ўсякім разе асобы, узгаданыя ў матэрыяле, выказалі намер таму садзейнічаць». Тут, па-першае, лепш «сціснуць» выраз напачатку (Прынамсі асобы) і, па-другое, ліквідаваць збытковае ў ўдзельным прыметніку (згаданыя). Сказ скараціўся і нічога не страціў.

А словы з прыстаўкай за-: завялікі, замала, запозна, зарана, засалодкі... Колькі іх! Аўтар мусіць ведаць такія адметнасці і карыстацца імі напоўніцу. Як Васіль Быкаў: «Усё болей пабойваючыся і трацячы невялікую сваю рашучасць, Пятрок памалу ішоў уздоўж дома-палаца і ўсё ўзраўся ў прыступкі, дзверы, якіх тут было замнога нават для такога гмаху». Паэтка ж смуткуе: «Усё вяртаць занадта позна...», і радок трэба ўдасканаліць, выкарыстаўшы запозна.

Маладым аўтарам і рэдактарам істотна дапаможа «Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі» Ірыны Шкрабы, які ўтрымлівае каля дзвюх тысяч слоў-залацінак. А іх, натуральна, больш.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Цікавасць любога творца неверагодна ўзмацняецца, калі за ім стаіць асоба аўтара. Сапраўднаму чалавеку давяраюць больш, чым персанажу. Рэальнасць вартая быць увасобленай у мастацкім творы — гэта пацвярджаецца паступовым росквітам нявыдуманай літаратуры. Асаблівае месца ў ёй займае мемуарная проза. Мемуары — гэта адлюстраванне часу, лёсу пакалення ў вачах асобы. Як падручнік па гісторыі пэўнай эпохі, які цікава чытаць. Але галоўнае якраз у тым, каб на

Жыццё = мастацтва

фоне цэлага свету і часу ўбачыць пачуцці, адносіны і думкі чалавека.

«Абрэзкі з мінулых гадоў» Тамары Стагановіч-Кольбы — апошняя частка сямейнай мемуарнай сагі Стагановічаў. Цёплыя адносіны ў сям'і з няпростай гісторыяй чытаюцца і ў радках, і паміж радкоў. Аўтарка пачынае апавед да свайго нараджэння, са стварэння сям'і. «Я моцна веру: тое, чым і хто я ёсць, — гэта заслуга не мая, а бацькоў, дзядоў, пращураў. Ад іх усіх складалася маё фізічнае адлюстраванне й духоўныя якасці», — кажа яна ў самым канцы апаведу, падводзячы вынікі. Прыналежнасць да свайго роду і народа, да свайей зямлі вялікае ў аўтаркі радасць, нараджае любоў да людзей. Аднак ёй давалося правесці значную частку жыцця за мяжой. Пакінуўшы Беларусь падчас Вялікай Айчыннай, сям'я Стагановічаў змяніла некалькі краін. Тамара падрабязна апісвае свае вандроўкі па свеце, і з бацькамі і пасля з мужам, за-

сяроджае ўвагу на прыродзе, уважліва назірае за навакольным светам.

Але кніга ў асноўным усё ж такі не пра краіны. «Абрэзкі з мінулых гадоў» прасякнутыя шчырасцю аўтаркі, яе думкамі, адчуваннямі, успамінамі сустрач і размоў. Гэта быццам асабісты дзёнік, расцягнуты на ўсё жыццё, і ў той жа час — частка сямейнай гісторыі, найбольш вялікая.

Геранія гэтага твора — не толькі дачка і сястра, а пасля — жонка. Не толькі беларуска, пазбаўленая сваёй радзімы, не толькі вандроўніца. Галоўнае ў тым, што яна — асоба і мастачка. Акрамя думак і пачуццяў аўтаркі, чытач непазбежна заўважыць яе няспыннае імкненне да творчасці. Гэта тое, што вылучае «Абрэзкі з мінулых гадоў» сярод іншай мемуарнай прозы, у тым ліку іншых аўтараў «пакалення Ды-Пі» (*Displaced persons*).

Дар'я СМІРНОВА

Жанчына з характарам. Туркменскім

Памяці Агултэч Аразбердыевай

«...памерла Агултэч Аразбердыева...» — сумную вестку я атрымаў не адразу. Апошнія гады не чуў нічога пра гэтую вядомую туркменскую пісьменніцу...

Сёння ў кагорце туркменскіх празаікаў не так шмат жанчын. Сама Бягуль Анабаева (яе творы перакладалі ўжо для «Літаратуры і мастацтва» і «Полымя»), Авадан Гурдава, Агулгерэк Усаева... Відаць, і ўсё. Тады як проза ўвогуле ў Туркменістане развіваецца дынамічна. Шмат цікавых публікацый здзейсніла літаратурная моладзь. Вылучаецца сярод іншых Максат Бяшымаў. І яго творы ўжо неаднойчы друкаваліся ў перакладзе на беларускую мову — у часопісе «Маладосць», альманаху «Далягляд». Па-ранейшаму плённа працуюць празаікі старэйшага пакалення: Камек Куліеў, Агагельды Аланазараў, Атаджан Таган... Але ўсё ж — мужчыны.

Ды і раней жаночы складнік у туркменскай прозе быў не дужа прыкметны. Мо таму так годна, ярка ўзяццела, вырвалася наперад Агултэч Аразбердыева?.. Вырвалася як разбуральніца стэрэатыпу, што існаваў сярод туркменскіх літаратараў: маўляў, прозу павінны пісаць мужчыны... Першыя творы яна пачала друкаваць у 1957 годзе (а нарадзілася ў 1940 годзе). Спярша выступала ў друку з вершамі. Але хутка астыла да іх. Відаць, хацелася болей выразна расказаць пра сваё пакаленне — пакаленне дзяцей вайны. Бацька Агултэч пайшоў на фронт. І не вярнуўся... У 1968 годзе выйшла апавесць Агултэч — «Раніца майго жыцця». У 1969 годзе літаратарку прымаюць у Саюз пісьменнікаў СССР. А за апавесць «Раніца майго жыцця» (яе асобнае выданне на рускай мове пабачыць свет у 1977 годзе) Аразбердыеву адзначаюць Прэміяй Ленінскага камсамола Туркменістана.

Мы пазнаёмліся ў рэдакцыі ашхабадскага штотыднёвіка «Эдэбіят ве сунгат» («Літаратура і мастацтва»), дзе Агултэч працавала рэдактарам аддзела. У Туркменістан я прыехаў у 1985 годзе. А вось у рэдакцыю сістэмна стаў наведвацца ў 1986 годзе. Хаця і раней Дом друку не абмянаў. Тады «Эдэбіят ве сунгат» рэдагаваў публіцыст, літа-

ратуразнаўца, кінасцэнарыст Какалы Бердыеў. А я насіў у рэдакцыю рэцэнзіі, артыкулы, карэспандэнцыі, звязаныя з перакладнымі кнігамі туркменскіх пісьменнікаў, з тэмай беларуска-туркменскіх літаратурных сувязяў. У 1987 годзе ў ашхабадскім выдавецтве «Туркменістан» выйшла кніга туркменскіх апавесцяў. Былі ў ёй творы Ташлі Курбанова, Худайберды Дзіванкуліева, Таісі Курдзіцкай... І сярод іншых — апавесць «Жанчына з характарам» Агултэч Аразбердыевай. Лаканічная проза, якая ўздымала важную для Туркменістана тэму, — месца жанчыны ў грамадстве, у сям'і, адносіны творчых людзей. І зараз гэтая кніга — са мною. Нядаўна перачытаў апавесць. І, як мне падаецца, твор па-ранейшаму застаецца чытэльным, прыцягвае ўвагу...

Недзе ў 1986 ці ў 1987 годзе выйшла новая кніга Агултэч Аразбердыевай. У маскоўскім выдавецтве «Советский писатель». Прачытаў тады яе на адным, што называецца, дыханні. І не мог не адгукнуцца ў друку. Рэцэнзію надрукавала ашхабадская гарадская газета. Тады якраз ішло вылучэнне на Дзяржаўную прэмію ТССР імя Махтумкулі. І кніга А. Аразбердыевай таксама была вылучана. Памятаю яе размову з пісьменніцай пра гэту публікацыю. Памятаю яе шчырую, адкрытую ўсмешку. Ведаю, што тагачасную публікацыю заўважылі і многія туркменскія пісьменнікі. Часцей я пісаў пра творчасць мужа Агултэч — народнага пісьменніка Туркменскай ССР Бердыназара Худайназарава. Магутны празаік!.. Вось зараз, успамінаючы той даўні час, думаю, як маглі такія дзве яркія творчыя асобы суіснаваць у адной сям'і. Але ж маглі!.. Знаходзілі, пэўна, кампрамісы, праяўлялі цікаўнасць да творчых здабыткаў адно аднаго. Іначай як празаік, як пісьменніца Агултэч Аразбердыева і не адбылася б...

Цяпер у адным з мінскіх выдавецтваў рыхтуецца да друку анталогія туркменскага апавядання. Спадзяюся, што будзе ў гэтай кнізе і апавяданне таленавітай пісьменніцы Агултэч Аразбердыевай.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Няўрымслівая бунтарка

Паўлінка так і не патрымала ў руках выданне, над якім працавала апошнія дзесяцігоддзі жыцця. Моцная, загартаваная выпрабаваннямі, жалезнай волі жанчына, якая не раз глядзела ў вочы смерці, яна сама «арганізуе» свой сыход... У тым жа 1974-м пабачыла свет яе кніга ўспамінаў «Сцежкамі жыцця». Шматпакутная гісторыя выхаду гэтай кнігі ўяўляе сабой дачыненні Паўліны Мядзёлкі з рэдактарамі, яе змаганне за кожную напоўніцу пражытую ёю старонку — для аўтаркі тое было часткай яе самой і неадлучным ад яе асяроддзя, ад вобразаў тых, каго яна любіла, чым дыхала.

А цензура палічыла, што сур'ёзным недахопам расповедаў, якія рыхтаваліся да выдання, з'яўляецца «абмежаванасць маючых грамадскую каштоўнасць успамінаў». Аўтарцы ставілася ў віну тое, што ў сваім атачэнні, у тых асобах, з якімі яна працавала і дачынялася, была «вымушана бачыць жывых людзей з дадатнымі і адмоўнымі рысамі». А яшчэ, як пісаў адзін з рэдактараў, Янка Шарахоўскі, «ацаніць па-сапраўднаму варожую народу дзейнасць гэтых "дзеячоў" у аўтара не хапіла сілёнак...»

Пра тое, як ішла падрыхтоўка кнігі да друку, у 1965-м Паўлінка пісала блізкай сяброўцы Леаніле Чарняўскай-Гарэцкай: «...Калі я глянула на свой рукапіс пасля гэтага скарачэння — дарэчы, без узгаднення са мной — у мяне валасы падняліся дыбам, і сэрца замёрла. — Выкрэслены цэлыя раздзелы нават з тых, што ўжо друкаваліся ў "Полымі", асобныя фрагменты, якія маюць значэнне для гісторыі развіцця беларускай культуры, асобныя сказы, дзе толькі рэч ідзе аб роднай мове і г. д. Кніга атрымалася скалечанай, якую сорамна было паказаць людзям на вочы»...

Ёсць асобы, якія не могуць адмежавацца, пакінуць за спінай перажытага, — настолькі яно значнае, настолькі вялізны цяжар мінулага — і тады тое, што было, і тое, што ёсць у цяперашні момант іх існавання, злучаецца ў адно, канцэнтруецца тут і цяпер. І не проста «ляжыць» мёртвым грузам, а ўзаемадзейнічае з унутраным «я», патрабуючы ўвасаблення ў чымсьці: так нараджаюцца многія творы мастацтва... «Не ўсё, што захавалася ў памяці, я магла запісаць — ніводзін з рэдактараў не прпусціў бы ў друк (хоць і не маю наадзеі, каб пры маім жыцці выйшла з друку мая кніга). Адак жа, з кім даводзілася дзяліцца некаторымі фактамі мінулага, настойліва патрабавалі: "Пішы, пішы ўсю праўду, пішы, што ўсплывае на памяць. Гэта патрэбна для нашых нашчадкаў. Не для друку, а для гісторыі. Хай ляжыць гэта ў архівах"» — пісала Паўліна Мядзёлка, пачынаючы «Беглыя нататкі для памяці». «(Факты, якія ніколі не могуць і не павінны быць апублікаванымі)» — значыцца пад назвай.

Цікава, ці магла б аўтарка дапусціць хаця б на міг у самых смелых думках ці марах, што калісьці нашчадка будучы чытаць яе ўспаміны без цензарскіх купюр, як і тое, што не прызначалася да друку? Летась, праз 44 гады пасля яе смерці, пабачыла свет такое выданне. Назва тая ж: «Сцежкамі жыцця» (Мінск, «Лімаргус»), серыя «Беларуская мемуарная бібліятэка». Укладальніца, аўтар разгорнутай прадмовы і падрабязных каментароў — Ганна Запартыка, дырэктар Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, установы, куды і былі перададзены на захаванне рукапісы Паўліны Мядзёлкі. Успаміны пад вокладкай выдання надрукаваны цалкам, цензарскія скарачэнні адноўлены. Да таго ж тут змешчана і «Кніга другая» ўспамінаў, што не рыхтавалася да друку дзесяцігоддзі таму. Як і шчытак з «беглымі нататкамі», пакінуты П. Мядзёлкай Л. В. Гарэцкай з просьбай перадаць яго Максіму Танку праз 25 гадоў пасля смерці аўтаркі.

Асоба дзяячкі Адраджэння, якой мы яе бачым са старонак кнігі, адкрываецца як яркі пасіянарый, як няўрымслівая бунтарка. Вера ў ідэю беларушчыны, адчуванне сябе ў эпіцэнтры змагання за яе ў маладыя гады давала сілы жыць, яна нібы з юначых гадоў ведала сваё прызначэнне: «...Раптам з неба пасыпаўся дождж. Скуль ён? Ніводная хмарка не скрывае сонца. Струны залатой арфы спусціліся з блакітнага неба і зазвінелі ціхай, лагоднай песняй. Брыльянтамі

Савецкія рэдактары ўпікалі Мядзёлку за празмерна падрабязнае апісанне яе знаходжання ў турмах і скарачалі адпаведныя раздзелы, і раілі больш падрабязна распавядаць пра «выдатных людзей», але, тым не менш, значная частка і з гэтых расповедаў не прайшла цензуры.

зіхацаць буйныя кроплі. Гэта ж само неба бласлаўляе мяне на самаахвярны труд для свайго народа! У сільным захваленні цудоўнай красой я апускаюся на калені перад бацькай Нёманам». Заўжды Паўліна імкнулася да ведаў, вучылася, дзе толькі выпадала на тое магчымасць, і ў той жа час з дванаццацігадовага ўзросту сама даносіла веды да іншых, працавала настаўніцай. З дзяцінства Паўліна нібы знаходзілася пад найвышэйшай, Боскай апекай (хаця і ніколі не пазіцыянавала сябе як верніцу): у самы патрэбны момант з'яўляліся людзі, якія ёй дапамагалі (бацькі жылі бедна і не маглі аплаціць навучанне дачкі ў прыватных установах): давалі прытулак у сваёй сям'і, уладкоўвалі на вучобу, дапамагалі знайсці працу. Нават знаходзячыся пад следствам у розныя часы, яна сустракала стаўленне да сябе з адзнакай чалавечнасці і спагады з боку прадастаўнікоў сістэмы. Хаця, зразумела, гэта выключэнні з правіла... А ў тую ноч, якая магла стаць апошняй для яе і яе мужа Тамаша Грыба ў турме (на досвітку іх мусілі расстраляць за антыпольскую дзейнасць), шэфа дэ-фензівы Красуцкага, які вынес пастанаву аб пакаранні смерцю, знялі з пасады.

Шмат гаворыць пра Паўліну Мядзёлку як пра шчырую, самаахвярную рэвалюцыянерку факт, апісаны ёю: калі іх з мужам у ліку шматлікіх зняволеных перавозілі на цягніку з адной турмы ў іншую, хтосьці змог скарыстацца выпадкам і збегчы, выскачыўшы з цягніка. Гэта адбылося ў той час, калі Паўліна, зусім знясіленая, спала. Постфактум даведаўшыся пра рызыкаўны ўчынак таварыша па няшчасці, яна моцна пасварылася з мужам, што той не ўцёк таксама, хай сабе і без яе...

Не менш яркімі, хаця часам і супярэчлівымі паўстаюць створаныя Паўлінай Мядзёлкай вобразы іншых адраджэнцаў: Цёткі, Канстанціны Буйло, Ігната Буйніцкага, Антона Луцкевіча, Вацлава Іваноўскага.

Савецкія рэдактары ўпікалі Мядзёлку за празмерна падрабязнае апісанне яе знаходжання ў турмах і скарачалі адпаведныя раздзелы, і раілі больш падрабязна распавядаць пра «выдатных людзей», але, тым не менш, значная частка і з гэтых расповедаў не прайшла цензуры. Выкрэслілі шмат эпизодаў, дзе фігуравалі абвінавачаныя ў нацдэмаўшчыне і рэпрэсаваныя дзеячы культуры і мастацтва. Напрыклад, маляўнічае апісанне таго, як працаваў са сваімі артыстамі Фларыян Ждановіч (Паўлінка таксама была ў іх ліку). Каб ніхто не спадзяваўся на суфлёрскія падказкі падчас рэпетыцый і выступаў, часта сам Ждановіч займаў месца суфлёра. «...У ходзе п'есы кожны з нас хоць разік але зазірнуў у будку. Там сядзеў Фларыян Паўлавіч, схіліўшыся над экзэмплярам і падпёршы галаву дзвюма здаравымі фігамі, якія, бы рогі, тырчалі ў наш бок...»

Шмат адметнага, а ў многім і нечаканага адкрываецца з апошняга раздзела кнігі ўспамінаў: пра ўзаемаадносінны з Янкам Купалам і Уладыславай Францаўнай, пра гісторыю дачыненняў з Ларысай Геніюш. Там жа згадвае Паўліна Мядзёлка і сваё рамантычнае каханне да Івана Луцкевіча. Цікава і з гумарам

апаўядае аўтарка і пра няўдалае ўступленне ў масонскую арганізацыю знакамітага гады архітэктара Лявона Дубайкоўскага. Вядома, што гэта тайнае таварыства, і сам факт рашэння папоўніць яго шэрагі павінен трымацца ў сакрэце нават ад самых блізкіх: «І вось, калі Дубайкоўскі стаяў на каленых перад вялікім крыжам з запаленымі па баках свечкамі і паўтараў словы прысягі, пры словах, што нікому нельга гаварыць пра гэту арганізацыю: ні бацьку, матцы, ні брата і сястры, ні жонцы... Дубайкоўскі прыўзняўся з аднаго калена і здзіўлена спытаў: "Як? Нават жонцы не магу сказаць? (Ён нядаўна ажаніўся.) Не-э-э, я так не магу!" — і ўжо на абедзьве нагі ўстаў, адмовіўшыся закончыць прысягу. Цырымонія была перарвана».

Калі Паўліна Мядзёлка аднаўляла на паперы вобразы сваіх паплекнікаў, згадвала пакуты, цяжкасці, праз якія ёй наканавана было прайсці, то не спадзявалася атрымаць за гэта нейкія матэрыяльныя выгоды. Але не рабіць гэтага яна не магла. І цяпер, амаль праз стагоддзе ад падзей, якія яна апісвала, мы можам паглядзець і на іх, і на тую эпоху ў цэлым, і на самога аўтара з большым разуменнем. З адчуваннем пераемнасці і лучнасці...

Яна БУДОВІЧ

Выдавецкі кошчык

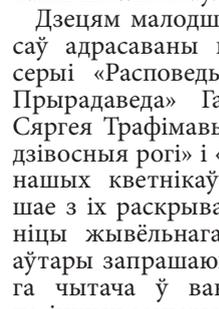

Народная асвета
ИЗДАТЕЛЬСТВО

Вучэбны наглядны дапаможнік Наталлі Акапян «Мая эмацыянальная бяспека», што летась пабачыў свет, прапануе практычныя заданні для дзяцей малодшага школьнага альбо дашкольнага ўзросту. Веды пра асноўныя эмоцыі чалавека, пра добрыя і кепскія ўчынкі дапамогуць дзіцяці лепш адаптавацца ў калектыве. Кожныя заняткі (усяго іх 35) ілюстраваны яркімі малюнкамі. Выявы мультыплікацыйных герояў, хлопчыкаў і дзяўчынак, на тварах якіх адлюстраваны самы розныя настроі, прапануюць дзецям адказы на многія пытанні па тэме. Ёсць месца і для творчасці: з дапамогай трэнінгаў у межах заняткаў можна намалюваць блізкіх, сяброў, любімую жывёлу, ілюстрацыі да апавяданняў альбо тое, што падабаецца. Выданне дапаможа дзіцяці навучыцца аналізаваць сітуацыі, паводзіны людзей, іх учынкi, кантраляваць уласныя эмоцыі, разумець здольнасць працаваць у калектыве.

Цяперашнім школьнікам цяжка ўявіць, як людзі жылі раней, калі не было тэлебачання, мабільных тэлефонаў, камп'ютараў. Між тым выгоды цывілізацыі не заўжды нясуць толькі дабро, калі імі карыстацца звыш меры. Сёння з'явіўся новы від залежнасці, якую можна параўнаць з алка- і наркатычнай: залежнасць ад камп'ютарных гульніў. Дапаможнік для настаўнікаў агульнай сярэдняй адукацыі Алены Мядзвецкай «Дзіця ў прасторы мультимедиа: папярэджанне залежнасці», які летась пабачыў свет, прызначаны спрыяць вырашэнню гэтай праблемы альбо не даць ёй стаць актуальнай. Выданне будзе карыснае і бацькам у выхаванні школьнікаў.

Дзецям малодшых класаў адрасаваны выданні серыі «Расповеды Дзеда Прырадаведа» Галіны і Сяргея Трафімавых «Пра дзівосныя рогі» і «Загадкі нашых цветнікаў». Першае з іх раскрывае таямніцы жывёльнага свету: аўтары запрашаюць юнага чытача ў вандроўку па іншых мацерыках, дзе чакаюць сустрачы з незвычайнымі зьярамі. Кожны з іх мае на галаве тое, што дапамагае абараняцца: моцныя рогі. Але ёсць і выключэнні. Хто ведае, на што рогі жырафу? А ў каго самыя вялікія рогі? А самыя дзіўныя? Альбо самыя тоўстыя? На старонках кніжкі сустракаюцца не толькі замежныя «героі» — ёсць аповеды і пра айчынных: зубра, аленя, лося.

У другім з названых выданняў Дзед Прырадавед адказвае на пытанні, цікавыя не толькі школьнікам малодшага ўзросту, як пазначана пад вокладкай, але і дарослым. Чытачы даведаюцца, якога колеру «залатыя квет», адкуль з'явіліся на нашых клумбах астры, калі цюльпаны лічыліся каштоўнасцю, чым вядомая цынія, якую расліну прызвалі вогненнай кветкай, чым здзіўляюць гваздзікі, якую загадку гладыёлуса ўжо доўга спрабуюць разгадаць... Адметна, што аўтары згадваюць і старажытныя легенды, распавядаючы пра, здавалася б, добра знаёмыя кветкі.

Заданні з зашыфраванымі назвамі, прымаўкамі, хуткамоўкамі, а таксама рэбусы, галаваломкі, крыжаванкі, багата змешчаныя ў абедзвюх кніжках, зрабляць чытанне цікавым і незабыўным, а галоўнае, у недакучлівай гульнівай форме дадуць чытачам новыя веды і паглыбляць назапашаныя. Калі якая задатка з прапанаваных акажацца надзвычай складанай — не бядка: ключы можна знайсці на апошніх старонках.

Яна БУДОВІЧ

Карціны Юдаля Пэна, якія ратуюць ад вар'яцтва

Удзяцінстве яго білі стараверы за тое, што малое вобраз чалавека. Сварылася маці і таксама магла даць добрага кухталя. Малявальшчык шылдаў, да якога Пэна аддалі ў вучні, толькі і рабіў, што ганіў агулам усіх мастакоў, бо «мала зарабляюць і толькі п'юць».

Словам, не ад кога з дарослых Юдаль Пэн, калі яшчэ быў зусім маленькі, не меў падтрымкі. Яго малюнкi (асабліва карыкатуры) падабаліся толькі сябрам па вуліцы.

Тое, што юнага мастака-яўрэя б'юць за яго мастацтва родзічы і стараверскае атачэнне, — факт, вядома, звычайны.

Дастаткова прыгадаць пякельнае дзяцінства Хаіма Суціна альбо Заіра Азгура.

Аўтар помніка Якубу Коласу ў сваіх успамінах «Незабыўнае» згадваў, што «неяк мяне злавіў адзін старавер і доўга мясіў нагамі. Я нават тады, калі /.../ ляжаў у бальніцы /.../ адчуваў на сабе яго вялізныя боты з падковамі на абцасах. Яшчэ і сёння на маім левым калене ёсць сьлед ад таго абцаса» (Заір Азгур. Незабыўнае. Мінск, 1962).

Ад гэтага «следу», які незагойнай псіхалагічнай траўмай прыносіў вялікія пакуты многім будучым вялікім яўрэйскім жывапісцам, скульптарам і графікам XX стагоддзя — нараджаўся новае мастацтва.

Падобная рана пякла ім сэрца, разрывала на шматкі душу, калі яны ўжо пасталелі, і таму палотны, скульптуры, афорты і ксілаграфіі ў гэтых майстроў былі падкрэслена ламаныя, вострыя, балючыя, экспрэсіўна-экзальтанаваныя.

Прыгадайце хаця б жывапіс Хаіма Суціна (неаднаразова ў дзяцінстве збітага ледзьве не да смерці), разгайдана-імправізацыйную графіку Цфані Кіпніса, востравугольна-дэструктыўныя скульптуры Восіпа Цадкіна, змрочна-пастозныя палотны Міхаіла Кікоіна...

Крыху асобна тут стаяць морфійныя фантазіі Марка Шагала (дзе няма суцінаўскай псіхопаталогіі, але жаданне ўцячы з гэтай пачварнай рэальнасці, паляцець у свой гарманічны рай, безумоўна, прысутнічае) і велічна-безаблічныя ў сваім аднолькава светлым аптымізме манументы Заіра Азгура (ён, наадварот, ствараў іншую крайнасць — свет падкрэсленай, ледзьве не даведзенай да абсурду гармоніі,

пазбаўленай індывідуальнасці). Марк Шагал і Заір Азгур, як вядома, былі вучнямі Юдаля Пэна.

Сняданак (аўтапартрэт). 1932 г.

Хаім Суцін і Міхаіл Кікоін нейкі час бралі ўрокі жывапісу ў Янкеля Кругера і хутка адтуль збеглі, бо не маглі паразумецца з настаўнікам.

Для Шагала і Азгура Пэн быў літаральна бацькам родным.

Заір Ісакавіч са шчырым замілаваннем успамінае, як Юдаль Моўшавіч сваіх вучняў, бедных яўрэйскіх хлопчыкаў, «...частаваў цукеркамі і чаем, вадзіў па горадзе, а мяне /... за тое, што я добра нарысаваў маску Давіда, павёў у цырк».

Іншымі словамі, герой нашага артыкула рабіў усё, каб «след ад абцасу» як мага хутчэй знік з іх збалелай свядомасці.

Удзячны Марк Шагал, калі ў першыя гады савецкай улады кіраваў мастацкім працэсам у Віцебску, узяў на работу Пэна і з кранальнай пяшчотай апекаваўся ім.

Юдаль Пэн для сваіх вучняў зрабіў галоўнае і самае важнае.

Ён зразумеў, што навучыць маляваць змога кожны мастак-прафесіянал, а вось зрабіць так, каб (выбачайце за пафас) сэрца яўрэйскага хлопчыка-мастака, здратаванае жалезным ботам старавера, пазбавілася ад болю і напоўнілася гармоніяй і любоўю — вось асноўная мэта сапраўднага педагога.

І тут яго карэннае адрозненне ад іншага вядомага яўрэй-

скага выкладчыка — згаданага ўжо Янкеля Кругера, які канфліктаваў з асобнымі вучнямі-экспрэсіяністамі і не вельмі

шкадаваў, калі яны пакідалі яго і знікалі назаўсёды ў Парыжы.

Шагал таксама з'ехаў у Еўропу. Але Пэна не забываў ніколі. Пісаў яму. Падахвочваў старога, каб той стварыў свой жыццяпіс, які б Марк Захаравіч выдаў у Берліне. Разам з Восіпам Цадкіным пасылаў у Віцебск гнеўныя лісты, каб жыхары горада ўсяляк дапамагалі Пэну, стваралі для яго працы спрыяльныя ўмовы.

Унікальнасць Юдаля Моўшавіча як мастака ў тым, што яго жывапіс мае гіпнатычна-станоўчую энергетыку.

Тут няма нават намёку на нейкі надлом, смутнаглядства, боль. Хаця як чалавек Пэн быў дастаткова востры, прыдзірлівы, нервовы.

Напрыклад у «Зяве... пракурору Віцебскай акругі аб невыкананні камітэта па арганізацыі юбілейнай выстаўкі мастацтваў нацыянальнасцяў СССР абавязальніцтваў па аплаце дастаўкі карцін і кепскім абыходжанні да яго прац» (Ю. М. Пэн у прыжыццёвых публікацыях і Дзяржаўнага архіву Віцебскай вобласці. Віцебск, 2017) Пэн пратэстуе супраць таго, што на гэтай маскоўскай выстаўцы арганізатары падрапалі некалькі яго карцін і паламалі пры перавозцы старыя рамы.

Калі замест авангардыста Марка Шагала кіраваць Віцебскім мастацкім тэхнікумам прыйшоў строгі рэаліст Міхаіл Керзін, дык Юдаль Пэн (у вачах многіх такі ж самы прадстаўнік старой традыцыйнай школы) са скандалам звальняецца.

Пры савецкай ладзе і да самай смерці яго афіцыйна шанавалі (калі не лічыць асобных крытычных артыкулаў), пісалі з пашанай, але колькі Пэн ні прасіў, так і не далі прасторную, цёплую майстэрню, і мастак працягваў пакутаваць у сваіх цесных, брудных і змрочных трох пакоях, дзе было не павярнуцца ад карцін, а зімою ад марозу апухалі рукі.

Адкуль жаў Пэна тады ў мастацтве такая дабрыйна, цяпло, такая ўтульнасць? Хто натхняў? Сапраўднага загадка!

У яго рэалістычна-наіўных, дэталёва прамалюваных палотнах пануе цішыня і засяроджанасць.

Герой — шаўцы, гадзіншчыкі, краўцы, муляры, талмудысты — у спакойна-сузіральнай адзіноце займаюцца сваёй такой сціплай, але вельмі патрэбнай справай.

Яны паціху, без крыку і мігуні, ствараюць, можна сказаць, нейкае новае, апазіцыйнае крыклівай паўсядзённасці, жыццё.

На сталах (ды іншых працоўных месцах) у герояў безліч маленькіх прылад, дэталю (кожная намалявана з вялікай любоўю). Яшчэ крыху, і ўсё гэта будзе сабраны ў новы дзівосны гадзіннік, увасобіцца ў шыкоўна пашыты касцюм, страката намаляваную шылду, пабудаваную сцяну новага дома.

Паводле няхітрай, але такой мудрай філасофіі Пэна, ад нервовага і заўсёды несправядлівага жыцця ратуе толькі праца. Ціхая, шчырая, сумленная, пазбаўленая пафаснай істэрычнасці, пасля якой на адну гарманічную рэч будзе болей.

Нягучныя па каларыце, часам па-дзіцячы двухмерныя карціны Юдаля Моўшавіча, якія ён з геройскай упартасцю ствараў у самыя трагічныя часы савецкай улады (сваім сціплым рамеснікам ён не здрадзіў і пры сталіншчыне), натхнялі і напайнялі станоўчай энергетыкай многіх знявераных і знерваных жыхароў Віцебска.

Да Пэна хадзілі цэлыя экскурсіі. Па некалькі за дзень. Асабліва шмат было наведвальнікаў у канцы 20 — пачатку 30-х гг.

Страх перад арыштамі, калектывізацыяй, разгромам НЭПа, рэпрэсіямі трэба было хоць неяк, хаця б на гадзінку прыглушыць, суцішыць.

У цеснай, змрочнай, бруднай майстэрні Пэна гэта было цалкам магчыма.

Якія б ні адбываліся за вокнамі дзікія буры, але сакратападобны пекар з аднайменнай карціны з філасофскім спакоем будзе рабіць сваю святую справу.

Мудры і крыху меланхольны персанаж з палатна «Стары шавец» працягне шыць нейкі чырвоны халат. І калі глядзіш на гэты шэдэўр, то ўзнікае адчуванне, што герой зацыроўвае не дзірку на тканіне, а з хірургічнай віртуознасцю зшывае рубцы, якія ўтвараліся на сэрцах запалоханых сучаснікаў Пэна.

Юдаль Пэн не любіў прадаваць сваіх карцін. Адмаўляўся гэта рабіць і ставіўся да іх з такой жа павышанай увагай і пяшчотай, як маладыя бацькі да сваіх немаўляў.

І яго можна зразумець. Герой з яго палотнаў, безумоўна, ратавалі і самога творцу.

Акружаны сваімі адданымі лекарамі, стваральнікамі новай рэальнасці, дзе пануе толькі спакойна-гарманічная праца альбо такі ж гарманічна-сцішаны адпачынак пасля работы («Шавец-камсамолец»), Пэн захоўваў тую неаходную ступень жыццёвай бадзёрасці, якая дазваляе не звяр'яецца і не загінуць у заўсёдна несправядлівай рэальнасці.

Яго цудадзейныя палотны давалі яму не толькі духоўную, але і фізічную моц.

Пасля 80 гадоў мастак марыў ажаніцца і актыўна шукаў сабе юную нявесту, здзіўляў сяброў і вучняў, калі сам насіў сабе і калоў дровы. Да самай смерці захаваў эратычную пачуццёвасць да красунь і нават увесь асобны пакой адвёў пад карціны, на якіх былі выяўлены адно толькі 18-гадовыя аголеныя дзяўчаты...

Юдаль Пэн мог пражыць і да ста гадоў. Спатрэбілася ўмяшанне невядомага забойцы, каб жыццё майстра абарвалася першага сакавіка 1937 года.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Беларусь прымае II Еўрапейскія гульні, дзякуючы якім госці з розных краін свету не толькі будуць сачыць за спартыўнымі падзеямі, але і змогуць пазнаёміцца з культурай, традыцыямі беларускага народа. Так, напрыкладні гульні было арганізавана шмат мерапрыемстваў, якія ўвайшлі ў праграму спартыўнага свята, адным з якіх стала адкрыццё маштабнага арт-

праекта ў Нацыянальным гістарычным музеі «Наш край любімы — Беларусь».

У экспазіцыі прадстаўлены ўнікальныя прадметы са збору Нацыянальнага гістарычнага музея: народныя промыслы і рамэствы, прадметы этнаграфіі, творы станковага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва знакамітых беларускіх мастакоў, якія развіваюць глыбінны народныя традыцыі ў кантэксце сучаснага мастацтва. Арганізатары падкрэсліваюць, што кожны музейны прадмет, прадстаўлены на выстаўцы, — неад'емны кампанент нацыянальнай беларускай культуры. Мастакі прадэманстравалі творчыя пошукі ў галіне жывапісу, графікі, скульптуры, мастацкага тэкстылю,

Код радзімы

керамікі і металу. Сярод аўтараў праекта такія прызнаныя майстры, як Леанід Шчамялёў, Уладзімір Тоўсцік, Мікалай Кузьміч, Уладзімір Слабодчыкаў, Рыгор Сітніца, Уладзімір Васюк, Ала Непачаловіч, Тамара Васюк, Наталля Сухаверхава, Алена Обадава і іншыя.

— Наша краіна багатая на таленты. І для нашага грамадства гэта не навіна, — падкрэсліў на адкрыцці выстаўкі куратар праекта Уладзімір Тоўсцік. — Але ж у межах спартыўнага свята ў нас ёсць магчымасць дэманстравачь нашы таленты вялікаму колу зацікаўленага грамадства. У знакавых аўтарскіх работах мастакоў адлюстраваны духоўны свет беларускага народа, яго каштоўнасці і традыцыі, а

таксама ўяўленні пра светабудову, беларускія міфы і легенды.

Для кожнага аўтара гэтая выстаўка стала своеасаблівым паглыбленнем у асабістую творчасць. Тут нельга сустрэць выпадковых твораў, экспазіцыя будавалася па прынцыпе прывязчэння краіне. Па словах Уладзіміра Тоўсціка, у кожным чалавеку закладзены код пад назвай «Радзіма» і кожны мастак паказвае і развівае яго па-свойму. Уладзімір Антонавіч з самага пачатку стварэння экспазіцыі падкрэсліваў, што ідэя выстаўкі ярка і заклучаецца ў тым, каб прадэманстравачь грамадству, як выглядае той самы беларускі код.

Вікторыя АСКЕРА

Арнольд Памазан:

«Шчасце, што выпала жыць з народамі, кранальнасць душы якога не ведае межаў»

Арнольд Кандраціч Памазан, народны артыст Беларусі, нарадзіўся ў час магчымасцяў. Інакш як патлумачыць тую абставіну, што з памочніка качагара паравоза ён стаў зоркай Купалаўскага тэатра, на рахунку якога больш чым сотня вобразаў на сцэне і ў кіно. Яго сябры ведаюць, што толькі ролю Адольфа Быкоўскага з «Паўлінкі» ён выконваў больш як 1000 разоў! Прыехаўшы ў дарослым узросце ў «сінявокую рэспубліку» з заходняй Украіны, ён прайшоў тут праз школу славетных тэатральных майстроў і працаваў у Купалаўскім тэатры больш чым палову стагоддзя. А сёлета майстар сцэны, праз якога мноства людзей прыходзілі да мастацтва, святкуе 80-гадовы юбілей і ўспамінае гісторыі, новыя і старыя, з доўгага творчага жыцця.

— Шмат было падзей, якія ўспрымаліся як прыгоды, грэлі душу або іх сэнс станавіўся зразумелы не адразу, — гаворыць народны артыст Беларусі Арнольд Памазан. — Раскажу вась што. Яшчэ пры Савецкім Саюзе, у 70-х гадах, труп Купалаўскага тэатра часта гастралывала па сельскіх гаспадарках і вёсках. Вазілі візітоўку — спектакль «Паўлінка». І вась паехалі мы з імпрэзай у калгас са звычайнай да таго часу назвай — імя Леніна. Нас, акцёраў, павінна была суправаджаць машына з дэкарацыямі і касцюмамі. Ехалі тры з паловай гадзіны. Вось аўтобус акцёраў прыязджае ў азначаны калгас, прымаюць нас радушна, кажуць, што у сельскім клубе на «купалаўцаў» будзе аншлаг. Ды толькі пачаць спектакль не выпадае нікай магчымасці. Машына з рэвізітам затрымліваецца! Чакаем. Але няма ды няма. Да нас падыходзіць загадчык вясковага клуба, пытаецца, што здарылася. Разумеючы, што граць «Паўлінку» нельга, кажа: «Едзьце хутчэй назад, бо вяскоўцы за зрыў спектакля могуць у акцёрскім аўтобусе і колы папрабіваць». Мы пагрузіліся і паехалі. Едзем уначы. Ды вась насустрэч святло фараў нашай машыны з рэвізітам. Спыняем яе. Накінуліся на вадзіцеля: «Дзе ж вы былі? Трэба было даўно ўжо быць у калгасе імя Леніна!» — «Леніна? А мы чакалі вас у калгасе імя Ільіча!» І смех і слёзы! Але ж мы вярнуліся, куды было патрэбна, і адыгралі спектакль.

На вёскі я любіў ездзіць, бо там добры і наіўны глядач, які шчыра ўспрымаў усё, што адбываецца на сцэне. Аднайчы мы паехалі ў мястэчка зноў з «Паўлінкай». На пастаноўцы адчуваў, як глядач рэагуе на кожны мой рух. Як звычайна, публікі набілася поўная зала, а дзятва сядзела перад сцэнай на падлозе. У пэўным месцы спектакля я павінен быў заснуць, калі Паўлінка спявала. І ў гэты момант нейкі хлопчык з аўдыторыі пранікнёна звярнуўся да мяне: «Дзядзька Адольф, у вас боты парваліся!» Гледачы проста пасыпаліся ад смеху! А на тых ботах, сапраўды, была латка на латцы.

У іншай вёсцы, ужо пасля спектакля, гледачы пады-

ходзілі да акцёраў паразмаўляць. Адна кабетка запыталася, хто граў жаніха, дык яна назвала Быкоўскага. Вельмі хваліла і пастаноўку, і мяне і ўрэшце сказала: «Добра, што паглядзела "Паўлінку". Цяпер і памерці можна спакойна». Да мяне тады прыйшло ўсведамленне важнасці нашай справы, задавальнення ад зробленага.

Вось неяк мы давалі спектакль «Парог» у адным з ЛТП недалёка ад сталіцы. У нейкі момант спектакля герой Андрэй Буслэй, якога граў я, прыходзіць дамоў да маці пасля доўгай разлукі, а тая не пазнае яго. І тут я зразумеў, што «прабіў» гледача, таму што гэтыя гаротныя людзі пачалі шыгаць насамі, плакаць. Пасля яны падыходзілі і не верылі, што гэта я быў у ролі, і нават дакраналіся да мяне, каб упэўніцца. Такое паразуменне з гледачом праз творчасць натхняе ў тым ліку і акцёра — на ўсё жыццё.

...Упершыню адчуванне эйфарыі на сцэне, калі за спінай быццам вырасталі крылы, у мяне адбылося яшчэ ў дзіцячым узросце, калі я ў школьнай пастаноўцы сыграў Сяргея Цюленіна ў спектаклі «Маладая гвардыя». Гэта і быў першы мой мастацкі досвед перад паступленнем спачатку ў Львоўскую акцёрскую студию, потым і ў БДТМ.

Верыце, я хваляўся перад кожным сваім спектаклем. Перад тымі, што ўжо былі ў рэпертуары, — каб дастойна выглядаць на сцэне. Перад новымі, свежымі

ролямі — каб не забыць тэкст. І вялікіх правалаў у мяне не было. За гэта ў тым ліку трэба аддаць належнае рэжысёрам-прафесіяналам, з якімі з большага даво дзілася працаваць. З удзячнасцю ўспамінаю Іосіфа Хейфіца, які часам прыяджаў да нас з Масквы. Аднайчы пад яго кіраваннем у нас ставілі «Гразу» Астроўскага. Я вельмі хацеў граць Кудраша, але мяне не прызначылі на ролю. Я вывучыў урывак гэтага героя з твора і паказаў Хейфіцу. Таму, напэўна, так спадабалася, што ён запытаўся, што я хачу граць: здачу мастацкаму савету, здачу міністэрству або прэм'еру. Я адказаў, што і першае, і другое, і трэцяе! Вядомы рэжысёр усміхнуўся і выставіў мяне на прэм'еру.

Майстэрства рэжысёра ў тым, каб паставіць перад акцёрам канкрэтныя задачы. Гэтым славіўся айчыны рэжысёр Барыс Уладзіміравіч Эрын, які выпускаў мяне з інстытута і ўзяў пад сваё крыло ў Купалаўскі тэатр. Дарэчы, з 30 чалавек нашай групы ў Беларускім дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце толькі 11 скончылі поўны курс. Памятаю прафесіяналізм і нядаўна спачылага рэжысёра Яўгена Радамысленскага. З сучаснікаў да гаспадароў сцэны, з якімі працаваць лёгка, аднясу нашага «купалаўца» Мікалая Пінігіна. Цікавы гэты рэжысёр, на маю думку, сваёй любоўю да Беларусі. Ён мог бы застацца працаваць у расійскай культурнай сталіцы Пецярбургу, ды ўсё ж абраў для сябе наш тэатр.

Але для дасягнення поспеху аднаго майстэрства рэжысёра не будзе дастаткова без напружанай работы, у першую чаргу над сабою, самога акцёра. Са студэнцтва яшчэ ў Львове я ўзяў для сябе звычай з самога ранку рабіць мімічныя і маўленчыя практыкаванні. А па прыкладзе школьнага настаўніка фізкультуры аж да сённяшняга дня займаюся гімнастыкай, прачынаюся штодзень роўна ў сем гадзін і ўвогуле вяду здаровы лад жыцця.

...Ад усіх творчых застояў вырастоўвала праца, бо не заўсёды зоркі спрыялі таму, каб мяне зацвярджалі на жаданыя ролі, пры тым, што я мог быць значна лепш гатовы, чым мой калега. І дысцыпліна ў тэатры была жорсткая: за пасіўнасць у справе можна было пазбавіцца месца.

Заканамерна, што на змену нам прыходзяць маладыя артысты. Са свайго боку жадаю ім поспеху ў творчай справе. Гэта шчасце, што мне выпала быць артыстам, жыць з народамі, кранальнасць душы якога не ведае межаў, асабіста быць знаёмым з мноствам цудоўных асоб. Што сказаць да наступнай сустрэчы? Не забывайце заходзіць у Купалаўскі тэатр і жыць побач з усемагутным мастацтвам.

Павел САЛАЎЕЎ

З марамі пра тэатр будучыні

...У беларускім фільме «Гадзіннік спыніўся апоўначы» мы бачылі артыста Дзмітрыя Арлова, які змог раскрыць псіхалогію вобраза фон Каўніца, схаваную пад маскай прыстойнасці служкі Рэйха, што здолелі ўвесці ў акаліччаны хаос увесь свет. Роўнай акцёрскай работы ў кінамаграфіе ўсяго свету на гэтую тэму няма. За ёю стаяла асоба з каласальным жыццёвым досведам.

Народны артыст БССР, стваральнік Рускага драматычнага тэатра Беларусі, прафесар, адзін з заснавальнікаў айчынай тэатральнай школы, Дзмітрый Арлоў нарадзіўся ў Маскве ў 1903 годзе. Яго бацька Аляксей Арлоў быў святаром у храме Святога Апостала Іакава Завядзева. Сям'я жыла пры царкве. У 1917-м бацькоўскі прыход закалацілі. Бацьку прынялі настаўнікам гісторыі ў Таганскае гарадское вучылішча, але з-за душэўнага болю ён рана сышоў з жыцця (у 1925 годзе). Дзмітрый, адзін з шасці дзяцей, што выхоўваліся ў сям'і, у гэты ж год скончыў Маскоўскі дзяржаўны тэхнікум імя Луначарскага (будучы Расійскі інстытут тэатральнага мастацтва) і атрымаў дыплом артыста драматычнага тэатра. Яго настаўнікамі былі любімыя вучні К. Станіслаўскага: А. Папоў, А. Дзікі, Л. Леанідаў. Дзмітрый Арлоў прапрацаваў у двух

знакамітых тэатрах Масквы, а восенню 1936 года ён пераяджае ў Беларусь. Назаўжды.

Гэта быў час, калі кіраўніцтва рэспублікі вырашыла ўзняць мастацкі ўзровень трупы Рускага тэатра, які на той час быў у Магілёве. Угаварыў пераехаць Д. Арлова яго сябар У. Кумельскі, былы масквіч, які ўзначальваў рускую трупу ў Магілёве. Ведаючы, што Д. Арлоў сапраўды валодае школай Станіслаўскага і з'яўляецца асобай высокай культуры, ён спадзяваўся, што з яго дапамогай яны здолеюць стварыць у Беларусі тэатр будучыні. Д. Арлоў рызыкнуў.

З 1939 па 1948 год Арлоў ўзначальваў Рускі драматычны тэатр БССР. А ў гады вайны ён быў кіраўніком тэатра, які абслугоўваў армію Другога беларускага фронту. Пасля вайны Д. Арлоў фарміруе трупу Рускага тэатра, які перабіраецца ў Мінск. Ён вяртае артыстаў, якія перажылі вайну, і запрашае яркіх акцёраў з Масквы, майстроў школы Станіслаўскага. Тэатр Дзмітрыя Арлова даваў людзям сілу аднаўляць Радзіму і таму быў заўсёды поўны. Арлоў аддаў тэатру не толькі талент акцёра, але і энергію арганізатара і кіраўніка складанай тэатральнай справы.

Як артыст ён уражваў глыбінёй пранікнення ў вобраз, адкрываючы духоўныя сэнсы п'ес праз вобразы Цара Фёдара

паводле А. Талстога, Дзядзі Вані А. Чэхава, гогалеўскага Хлестакова, Карэніна Л. Талстога... Ён працаваў над спектаклямі як рэжысёр, ставіў Горкага, Чэхава, Пушкіна, Астроўскага, Сіманаву і іншых, п'есы, што адрозніваліся вышываннем важных, глабальных тэм. Высока цаніў работы карыфеяў беларускіх тэатраў Я. Купалы і Я. Каласа.

У 1947 годзе Д. Арлоў, не спыняючы служэння ў тэатры, ідзе на выкладчыцкую працу — узначальвае кафедру акцёрскага майстэрства і рэжысуры Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута з 1947 па 1969 год.

За 24 гады, што ён працаваў у інстытуце, Д. Арлоў выхаваў 120 высакласных артыстаў, рэжысёраў, педагогаў. Ён перадаваў нам, сваім вучням, разуменне мастацтва як высокага духоўнага служэння. Казаў: «Чым больш маштабная асоба мастака, тым больш каштоўны яго твор. Таму што ён сам у не меншай ступені, чым яго майстэрства, складае душу мастацтва». Мы, яго вучні, адчувалі ў ім нейкую неверагодную духоўную магутнасць, звышмудрасць, звышлюбоў.

Дзмітрый Аляксеевіч Арлоў пайшоў з жыцця ў 65 гадоў, апынуўся ў бальніцы напярэдадні дыпломных экзаменаў акцёрскага выпуску. З уласцівай яму адказнасцю ён прадыхтаваў

сваёй дачцэ настаўленні на экзамены для кожнага свайго вучня. А праз 2 дні 18 ліпеня 1969 года яго не стала...

Народны артыст БССР, прафесар адзначаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі. Ён сыграў больш чым 40 вядучых роляў у тэатры і кіно. Як рэжысёр ажыццявіў 19 пастановак у Рускім драматычным тэатры імя Горкага, 3 спектаклі ў магілёўскім тэатры, 1 спектакль у тэатры імя Я. Купалы і 35 спектакляў у тэатральна-мастацкім інстытуце.

Дачка майстра, прафесар Таццяна Арлова выпусціла кнігу «Настаўнік», куды ўвайшлі выбраныя артыкулы майстра, успаміны пра яго, дакументы.

Але партрэты такіх асоб, як Дзмітрый Арлоў, павінны быць у галерэі вобразаў педагогаў і дырэктараў у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Ды і ў музеі Рускага драматычнага тэатра ў Мінску, да стварэння якога Дзмітрый Арлоў меў дачыненне.

Вялета КЛІМЕНКА

Аўтарскія стылі ў рэжысуры дакументалістаў

У кінамастацтве заўсёды найбольшую цікавасць выклікаюць работы з ярка выяўленым стылем, у якіх заўважна аўтарская індывідуальнасць з мастацкай канцэпцыяй, поглядам на свет, вобразным мысленнем. Такія работы належаць да твораў аўтарскага кіно. Яны ўзнікаюць, як правіла, на аснове пэўнага культурнага слою, часта з'яўляюцца сінтэзам некалькіх стылявых тэндэнцый. Менавіта фільмы, у якіх праяўляецца аўтарскі почырк, індывідуальны стыль, узбагачаюць мастацтва кінадакументалістыкі.

Сярод кінадакументалістаў выразнікамі аўтарскага стылю з'яўляюцца рэжысёры розных напрамкаў. Для творчасці Міхаса Жданоўскага, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі, характэрна імкненне да філасофска-вобразнага асэнсавання рэчаіснасці і мінулага (асабліва ў цыкле фільмаў, прысвечаных падзеям найноўшай гісторыі, знятых ім у мінулым дзесяцігоддзі), зварот да арыгінальнага наватарскага спасціжэння вобраза творцы. Экранныя работы Жданоўскага вылучаюць актуальнасць, інтэлектуальнае асэнсаванне праблематыкі. У фільме «Мір усім» аўтар даследуе тэму існавання на Беларусі розных канфесій з дакладнай мерай тактоўнасці і мастацкага густу праз лёсы канкрэтных асоб. У стужках «Дзеці ветру... дзеці зямлі», «Іншае неба (Генеральны канструктар)», «Цытадэль (Храм на граніцы)» прысутнічае выразны маральны пасыл таленавітага неаб'якавага мастака.

Фільм Жданоўскага «Цытадэль (Храм на граніцы)» стаў яшчэ адной знакавай карцінай у сучасным бачанні падзей мінулай вайны праз гуманістычны хрысціянскі ракурс. Драматургія карціны арганічна аб'ядноўвае экранны аповед пра ваенныя падзеі з гісторыяй праваслаўнага храма на тэрыторыі Брэсцкай крэпасці. Фільм закранаў таксама тэмы, да якіх беларускія кінамастаграфы пачалі звяртацца напрыканцы 80-х гг. XX ст., — адносіны да непахаваных астанкаў загінулых салдат абедзвюх краін. Нездарма стужка была адзначана на такіх міжнародных кінафестывалях, як МКФ праваслаўнага кіно «Залаты Віцязь» і каталіцкі фестываль хрысціянскіх фільмаў і тэлепраграм «Magnificat» у Глыбокім (Беларусь) з фармулёўкай «За мастацкасць увазвалення гістарычнай памяці і праблемы прымірэння».

Шматлікія фільмы Жданоўскага, знятыя ў жанры творчага партрэта, сталі трапным мастацкім даследаваннем сродкамі дакументальнага кіно тэмы псіхалогіі творчасці. Яны ўспрымаюцца сёння ў культуралагічным кантэксце, таму што прадставілі нацыянальны гена тып беларускай інтэлігенцыі пэўнага гістарычнага часу. Фільм «Асобны чалавек» рэжысёр прысвяціў кінааператару-рэжысёру дакументальнага кіно С. Пятроўскаму. Стужка складаецца ў асноўным з расказаў калег Пятроўскага і фрагментаў знятых ім фільмаў. Незвычайнасць і асаблівую шчырую інтанацыю карціне надаў аўтарскі закадравы каментарый — роздум пра творчасць і чалавечую асобу героя і пра лёс беларускага неігравага кіно наогул. Выкарыстаны ў карціне летапісны матэрыял з жыцця кінастудыі выконвае ў фільме не столькі ілюстрацыйную, колькі сэнсавую нагрукку. Гэты мастацкі і канцэптуальны напрамак выявіўся і ў поўнаметражным відэафільме Жданоўскага «Майстар», прысвечаным асобе Яўгена Глебава. Работа над фільмам адбывалася пасля сыходу кампазітара з жыцця. У некаторым сэнсе стужку можна аднесці да мантаннага кіно. Быў выкарыстаны разнастайны кінаматэрыял: урыўкі з ранейшых фільмаў пра кампазітара і кадры шматгадовай сямейнай кінахронікі. Фільм пазбег інтанацыі рэквіема і застаецца сёння адной з самых глыбокіх карцін, прысвечаных людзям мастацтва.

Прыхільнасцю да глыбокай змястоўнай распрацоўкі ваеннай тэмы вылучаецца Анатоль Алай. Фільмы «Салдаты Італіі», «Чырвоны д'ябал», «Сталін і Гэля», «За два крокі ад гільяціны», «Сустрэчы на Эльбе» аб'ядноўвае не толькі тэма, але і фармальныя драматургічна-стылявыя прыёмы: полістылістыка з мноствам герояў, выкарыстанне шматлікага летапіснага матэрыялу, у тым ліку невядомага кінаархіўнага, праўдзівасць і мастацкая

дакладнасць экраннага выяўлення. Фільмы Алая ў мностве аспектаў даследуюць тэмы ўзаемаадносін паміж людзьмі і грамадства з чалавекам.

Творчы досвед беларускіх кінадакументалістаў паказваў, што тэма Вялікай Айчыннай вайны невычэрпная як змястоўна, так і эстэтычна. Асабліва калі аўтары даследуюць яе па вертыкалі: ад гістарычнага факта да індывідуальнага, канкрэтнага чалавечага лёсу. Для беларускага дакументальнага кінамастаграфа характэрная прыхільнасць да рэпартажных метадаў у спалучэнні з уважлівым угляданнем у чалавека на экране.

Рэжысёр-аператар Юрый Гарулёў здымае фільмы нягучныя, без знешніх вытанчанасцяў. Учынкі яго негаласлоўных герояў прадывітаваныя пачуццём унутранага абавязку і разуменнем доўгу перад навакольным светам: стары ляснік («Помнік»), урачы («Філасофскае аддзяленне»), студэнты 1941 года («Выпуск напярэдні вайны»), ксёндз Ёзас Булька («Беларускі Версаль»).

У стужцы «Маленькі астарбайтар», прысвечанай малалетнім вязням нацызму, гістарычны час узаўяўляецца на экране праз успаміны былых маленькіх астарбайтараў, урыўкаў з дзённіка доктара Марата Кузняцова — аўтара кнігі пра нацысцкае рабства, і візуальна — праз гістарычную хроніку падзей. Паралельна ў фільме ёсць лінія асэнсавання трагічнага мінулага маладымі немцамі, якія сёння нясуць адказнасць за трагічную гісторыю сваёй краіны. Сярод іх — настаўніца гімназіі, якая знаходзіцца на тэрыторыі былога лагера, і ўдзельнікі Берлінскага маладзёжнага тэатра «Астарбайтар». Стужка закранае такія балючыя пытанні, як помста і дараванне.

Пошукі глыбокага асэнсавання быцця чалавека ў розных аспектах — адна з галоўных тэндэнцый кінамастаграфа В. Асюка і Г. Адамовіч, М. Князева, М. Якжэна, С. Лук'янчыкава, Н. Гаркуновай, А. Карлава-мал., Д. Міхлеева, С. Гайдука, І. Волах, С. Агеенкі, Я. Сяцько, В. і Д. Скварцовых.

Рэжысёра Віктара Асюка вылучае маштаб вобразнага філасофскага асэнсавання рэчаіснасці. Канцэнтраваны выраз змястоўна і эстэтычных тэндэнцый свайго аўтарскага кінамастаграфа рэжысёр выказаў у фільмах «Мы жывём на краі», «Кола» і «Марыя». Яны сталі знакавымі работамі айчыннага неігравага кіно, паколькі вызначылі новыя тэндэнцыі ў дасягненні цэласнага эстэтычнага і змястоўнага спалучэння хронікальнага выявы і мастацкай вобразнасці. У абедзвюх стужках галоўную ролю адыгрывае як матэрыял фільмаў, так і іх вобразны падтэкст. Да фільма «Кола» інтанацыйна і канцэптуальна набліжана стужка «Марыя». Геранія ленты — славаця і савецкі час трактарыстка Марыя Жарко, знятая ў будзённых клопатах сённяшняга жыцця, паўстае як жанчына з мудрым і іранічным успрыманнем мімалётнасці славы.

Галіна Адамовіч у сваёй творчасці судносіць сацыяльна-псіхалагічны напрамак з фармальнымі пошукамі ў неігравым кіно. Фільмы «Геній месца», «Працяг», «Жылі-былі» — мастацкае пераасэнсаванне хронікальнага матэрыялу. Тут хроніка выкарыстоўваецца не ў якасці дапаможнага ілюстрацыйнага кампанента, а набывае самастойны вобразны і змястоўны сэнс. Найбольш цэласнага спалучэння пластычнай выявы і аўтарскай думкі Адамовіч дасягнула ў фільмах, прысвечаных вясковым жыхарам: «Божа мой», «Завядзёнка» і «Мужчынская справа». Дзве першыя работы адзначаны мноствам прэстыжных узнагарод на міжнародных і нацыянальных кінафестывалях. Геранія фільма «Божа мой» — старая жанчына Юліта Кармаза з хутара паміж Літвой і Беларуссю — займаецца ўнікальным відам творчасці — вырабам скульптуры з цэменту. Стужка, цудоўна знятая аператарам Таццянай Логінайвай, стала экранным апавяданнем пра штодзённы побыт, які пераходзіць у быццё, пра цуд творчасці, за якім адчуваецца боскае наканаванне. Фільм напоўнены гумарам, смуткам і захваленнем перад унікальнай асобай. Юліту і геранію фільма «Завядзёнка» — маладую вясковую жанчыну, шматдзетную маці вялікай сям'і, якая жыве на Палессі, — аб'ядноўвае духоўнасць існавання. Фільм прысвечаны галоўным духоўным апорам, на якіх трывае чалавек: сям'я, работа і Вера. Асобныя кадры стужкі «Завядзёнка» нагадваюць кадры фільмаў Кустурыцы з іх стыхійнай радасці.

Герой «Мужчынскай справы» — апошняя традыцыйная музыкі на Палессі, удзельнік трыа «Варэнькі» з палескай вёскі — носьбіты народнай культуры, якая знікае. У абагульненым сэнсе вясковы цыкл Адамовіч —

творчы працяг традыцый беларускай дакументалістыкі, якая імкнецца зафіксаваць традыцыйны культурны слой. Разам з фільмамі-даследаваннямі пра старых людзей — выразнікаў нацыянальнага архетыпу — гэтыя стужкі сталі часткай экраннага даследавання нацыянальнага этнасу.

Цікава і разнастайна працуюць у культуралагічным напрамку Ірына Волах і Рэната Грыцкова, якія сумяшчаюць здымкі ў мастацкім і неігравым кіно. Для іх творчасці характэрны разнастайны тэматычны і жанравы спектр. Творчы метада абедзвюх рэжысёраў аб'ядноўвае імкненне працаваць над такімі рознымі тэмамі, як дзіцячая і культурная антрапалогія. Грыцкову ў неігравым кіно (яна здымае ў асноўным у фармаце відэа) цікавяць асобы, якія прадстаўляюць народную культуру і арганічна спалучаюць надзённае жыццё і творчасць (відэафільмы «Анатоль і Філіп Шчытавы», «Пра Антона і Крысю, якіх прыдумала Надзея», «Саната Надзеі»). Рэжысёр зняла амаль усе фільмы цыкла «Беларускі народны каляндар» — унікальнае адлюстраванне абраднага жыцця беларусаў, звязанага з сельскагаспадарчай працай. Над фільмам «Вялікдзень» Грыцкова працавала разам з Волах, якую таксама вылучае імкненне адлюстраваць нацыянальную своеасаблівасць. Калі для Грыцковай характэрны больш аналітычны стыль і яе прыцягвае сацыялагічны праблемны аспект («Зона. Асцярожна: дзеці...»), то Волах — рэжысёр больш лірычнага, сузіральнага складу. Мабыць, таму ў яе творчасці акрэслены гендарны акцэнт. Наогул, як рэжысёра Волах цікавіць сучаснае жыццё ў розных праявах: праблемы сучаснай жанчыны («Сярэдзіна лета»), творчасць падлеткаў («У мяне ёсць мара»), імкненні вясковых жыхароў пераўтварыць жыццё («У сярэдзіне Еўропы»).

Міхаіл Якжэн таксама належыць і да рэжысёраў мастацкага кіно. Гэта адбываецца ў яго дакументальных фільмах высокай выяўленчай культурай, мастацкай дасканаласцю, здольнасцю знайсці візуальны аналаг падзеям, ад якіх засталася мала матэрыяльных артэфактаў. Якжэн, які родам з Расіі, любіць і цікавіцца беларускай культурай. Мабыць, таму асноўны поспех у яго творчасці звязаны са стварэннем творчых партрэтаў дзеячаў беларускага мастацтва.

Кінамастаграфічная культура, пошук глыбіні ў экраннай распрацоўцы тэмы вылучаюць работы Яўгена Сяцько. Ён плённа развівае традыцыі стварэння гісторыка-культуралагічнага фільма. Яго работы створаны на мяжы навукова-папулярнага, дакументальнага і мастацкага кіно. Свае складаныя «прыкладныя» стужкі Сяцько здымае з улікам глядацкай псіхалогіі.

Станіслаў Гайдук працуе ў розных жанрах (кінапартрэт, кінаэсэ, аглядальны і гістарычныя фільмы). Для яго творчай манеры характэрна высокая выяўленчая культура, імкненне да паэтычна-вобразнага асэнсавання матэрыялу фільмаў.

Для рэжысёра Мікалая Князева заўсёды былі цікавыя неардынарныя асобы. Сярод герояў стужак рэжысёра — святары, філосаф, прадстаўнікі творчых прафесій. Асабліва месца ў сучасным кінапрацэсе займаюць яго стужкі, прысвечаныя беларускай правінцыі, знятыя цёпла і з павагай да сваіх герояў («Хойніцкія хронікі», «Вароты»). Князева вылучае таксама ўменне працаваць з людзьмі ў кадры, уцягваць іх у дыскусію. Ён адзін з самых разнастайных рэжысёраў нашага кінамастаграфа, які спалучае класічную кінадакументалістыку і сучасную кінамову.

Аўтарскі кінамастаграф Сяргея Лук'янчыкава звязаны з распрацоўкай мноства розных тэм і напрамкаў, ён ахвотна эксперыментуе са зместам і формай. Для яго творчай манеры характэрна цяга да экспрэсіі, арыгінальнасці рэжысёрскага бачання.

Уладзімір Цяслюк-мал. — рэжысёр-аператар. Яго аператарскае майстэрства выяўляецца ў бліскучым валоданні жанрам рэпартажу. З імем гэтага рэжысёра ў беларускім кіно звязана станаўленне жанру спартыўнага дакументальнага фільма. Дзякуючы ягонай захопленасці спортам створана своеасаблівая спартыўная дакументальная анталогія. Дзмітрый Міхлееў — кінарэжысёр лірычнага складу. Ён прышоў у неігравы кінамастаграф у 70-х гг. XX ст. Для яго характэрна паэтычнае асацыятыўнае бачанне рэальнасці. Спалучэнне гэтых якасцяў з метадам кінаназірання, як у яго найбольшых фільмах мінулага стагоддзя («Птушка Ікс», «Хроніка прабывання на Зямлі»), дае глыбіню і дакладнасць пранікнення ў характары, эмацыянальнасць і лірызм.

Творчы досвед беларускіх кінамастаграфістаў паказвае важнасць існавання такога віду кінамастацтва ў нацыянальнай экраннай культуры. Айчыннае неігравае кіно перспектыўнае дзякуючы мноству кампанентаў: ад сацыяльна-культуралагічных да эстэтычных. Гэта выразны дакументальны экранны партрэт Беларусі XXI стагоддзя.

Творчасць супраць старасці

...Гэта цудоўны адрэзак жыцця, сцвярджала выстаўка «Старасць» у хельсінскім арт-музеі. Мастацкае асэнсаванне тэмы ўзрадавала двух спецыялістаў-герыятраў: сапраўды, у чалавека з'яўляецца свабода, ён не абмежаваны грамадскімі абавязкамі, дзецьмі, мае час на ўласнае жыццё. Але па выніках сацыялагічных даследаванняў спецыялісты зразумелі, што ў нашых людзей старасць асацыюецца хутчэй з праблемамі. Рэдка хто думае пра тое, што чалавек стаў жыць больш на 20—30 гадоў, і патрэбна філасофія гэтага перыяду жыцця. Чаму — тлумачыцца ў кнізе, падрыхтаванай да друку старшынёй Беларускага рэспубліканскага геранталагічнага грамадскага аб'яднання прафесарам Андрэем Ільніцкім і прафесарам Кірылам Прашчаевым, які ўзначальвае Навукова-даследчы медыцынскі цэнтр «Геранталогія» ў Маскве. Навукоўцы, якія сёння працуюць у Расіі, пачыналі сваю кар'еру ў Беларусі, зацікаўлена прыглядаюцца да працэсаў, што ідуць у айчынным грамадстве.

Кірыл: Можна сказаць, што беларуская геранталогія пачала развівацца не як медыцынская галіна, а менавіта як філасофская. Калісьці Кандрат Крапіва напісаў «Браму неўміручасці» — пад уплывам прэзідэнта Акадэміі навук Беларусі Васіля Купрэвіча, які захапляўся рускім касмізмам.

Андрэй: Упершыню ў сярэдзіне 60-х Купрэвіч загадаў стварыць сектар геранталогіі ў Акадэміі навук, які існаваў да сярэдзіны 80-х гадоў. У акадэміка Яўгена Канаплі была ідэя стварыць інстытут геранталогіі, але пасля Чарнобыля больш патрэбны быў Інстытут радыялогіі. Разам з Беларускай геранталагічнай асацыяцыяй мы арганізавалі канферэнцыю, прысвечаную акадэміку Канаплі. Хочам падтрымліваць гэтую традыцыю: трэба больш размаўляць нават не пра старасць, а менавіта пра ўзрост.

К.: Бо што такое жыццё? У еўрапейскай філасофіі гэта развіццё чалавека на кожным этапе, нягледзячы на тое, колькі яму гадоў: 11 ці 90. Таму што ў кожны момант свайго жыцця чалавек можа зрабіць нешта новае для заўтрашняга дня. А ў нашай філасофіі жыццё падзелена на некалькі кавалкаў і ў кожнага кавалка сваё прызначэнне. Калі ў XIX стагоддзі жылі дамастроі і ў гэтай канцэпцыі добра ўладкоўваліся ўсе адрэзкі чалавечага шляху, то ў XXI стагоддзі мяняецца само адчуванне жыцця: гэта дынамічны працэс, раўназначны ў любым узросце. І галоўнае ў гэтым працэсе — каб чалавек кожны дзень адчуваў, што нехта яго трымае за руку, не толькі фізічна, але псіхалагічна.

А.: У ідэале чалавек не павінен адчуваць свой узрост. Якая-небудзь хвароба можа напаткаць і ў 30, і ў 50, і ў 80 гадоў. І не значыць, што хваробы абавязкова з'яўляцца з цягам часу. Калі такое разуменне будзе на ўзроўні грамадства, то людзі не будуць баіцца самога працэсу старэння. Даказана, што тыя, хто баіцца дрэннай старасці, сапраўды яе маюць. Трэба выходзіць разуменне, што старасць — гэта кавалак шляху, дзе чалавек таксама можа развівацца, творча ставіцца да жыцця.

К.: Цяпер з'явіўся новы падыход да старэння, калі «здоравае» старэнне атаясамляецца з функцыянальным. Калі чалавек функцыянуе — мае нейкую справу ў жыцці, патрэбен грамадству, мабільны ментальна і фізічна, нягледзячы на хваробы, — то гэта варыянт здоровага старэння. Іншая праблема — мы не рыхтуем да старасці. Нас бацькі рыхтуюць да школы, потым да інстытута, самастойнага жыцця. А хто думае, якія варыянты будуць у наступным перыядзе? Хацеў бы працаваць на пенсіі ці не? А калі стану непрацаздольны — пайду ў інтэрнат ці дзеці павінны са мной сядзець?.. Няма культуры стварэння канцэпцыі жыцця на гэты перыяд. Захаваў здароўя —

Андрэй Ільніцкі.

таксама частка гэтай канцэпцыі, і чалавек павінен рабіць для гэтага нейкія намаганні. Рэцэпты простыя, іх усе ведаюць, але чамусьці не выконваюць: фізічная актыўнасць, правільнае харчаванне. Але не менш важная ментальная актыўнасць. Сучасныя тэхналогіі могуць зрабіць чалавека вонкава маладым, можна нават замяніць сустаў і выправіць паходку. Але мы не можам замяніць мозг, яго трэба захоўваць. Гэта цэлая сістэма мер, а найпершая з усіх — трэба працаваць як мага даўжэй, захоўваць творчасць, якая дае новыя нейронныя сувязі.

Творчасць можа быць разнастайная. Нават нашы любімыя вышыванкі. Што такое вышыванка? Гэта не проста нейкі ўзор, а яшчэ і дробная маторыка рук, што таксама ўплывае на развіццё нейронных сувязяў. Вось чаму нашы бабулі доўга жылі: яны маглі карыстацца нават трыма мовамі ў некаторых мясцовасцях (некалькі моў у арсенале чалавека спрыяюць таму, каб розум заставаўся ў тонусе), яны вышывалі кашулі, каб імі карысталіся іншыя. Важна не проста працаваць, а рабіць гэта дзеля іншых. Ці чалавек піша кнігу — ён хоча падзяліцца з кімсьці думкамі.

А.: Калі ўзніклі пытанні наконт павышэння пенсійнага ўзросту, на жаль, усё звязана да ўзроўню каментароў. А грунтоўнага абмеркавання, што такое ўзрост і як да яго падыходзіць, не атрымалася.

Насамрэч чалавек павінен працаваць, колькі зможа. Гэта пытанне нават не пенсіі, таму што працаваць можна хоць валанцёрам, — гаворка пра любы занятак. Калі я імкнуўся трапіць у Ватыкане ў палац, дзе жывуць кардыналы, стаяў у влізнай чарзе, якую рэгулявалі валанцёры — сталыя людзі. Яны патрэбны, і гэта дае іх жыццю адчуванне напоўненасці.

К.: Не павіна быць такога: я стары, мне нічога не трэба... У беларускай традыцыі стары чалавек заўсёды быў патрэбны, хаця дзеля парады. Была ў нас этнаграфічная вандроўка па Палессі і ў вёсцы Цераблчы Столінскага раёна Брэсцкай вобласці, дзе мы пазнаёмліліся з народным майстрам Іванам Супрунчуком. Ён паказаў скульптуру, якая азначае абрад «лапаціна». Яшчэ жывуць

старыя людзі, якія памятаюць, што калі чалавек вырашаў, што сваё аджыў, то збіраў сям'ю на своеасаблівы кансіліум, дзе высвятлялі: а чаму ён так выказаўся, мо не так даглядаюць? Стараліся нешта змяніць, каб пазбегнуць крайняга варыянта. Але ініцыятарамі «лапаціны» былі менавіта старыя людзі — дарадцы.

А.: Філасофы кажуць, што каштоўнасць узросту ў тым, што гэта ядро кансерватызму. І гэта патрэбна, каб паставіць чалавека на трывалую глебу, што асабліва важна ў гэтым такім вірлівым і зменлівым свеце.

К.: Дзіўна, але старыя людзі ў вёсцы назапашваюць пенсію, каб купіць насенне. Раней працавалі на зямлі, каб нешта з яе атрымаць, а зараз гатовыя траціць, абы працаваць на зямлі. Жыццё змянілася, і

Кірыл Прашчаев.

іншыя варыянтаў занятасці грамадства не прапаноўвае. Людзі імкнуцца абаперціся на тое, што ведаюць.

А.: А што ў нас што рабіць, калі выйшаў на пенсію? Застаецца традыцыйны сялянскі клопат — зямля. Атрымліваецца, што лецішча і ёсць тое адзінае, што прапануе наша культура жыцця. У Мінску можа, крыху інакш, тут, напрыклад, ладзіцца шмат фестываляў з бясплатным уваходам. А выехаць за межы Мінска — там нічога няма акрамя зямлі.

К.: У сацсетках аднаго доктара я неяк прачытаў: «Добра, што пачынаюцца лецішчы, гэтыя старыя перастануць нас даймаць у паліклініках...» Але ніхто не задае пытанне: а чаму яны ідуць у паліклініку? Яны хочуць быць сярод людзей, а паліклініка — тое месца, адкуль не прагоняць.

А.: Праблема ў тым, што чалавек выходзіць на пенсію і можа апынуцца ў беспаветранай прасторы. Гэтая прастора павінна быць напоўненая. Усё добра, калі ў цябе ёсць сям'я, якая побач, а калі далёка?.. Прычым людзям патрэбна запатрабаванасць не казённая, а шчырая.

Што такое чалавек? Гэта ж не толькі фізіялагічная абалонка, гэта сацыяльная істота. У нас чалавек жыве не дзеля сябе, а дзеля чагосьці іншага. Дзеля дзяцей. А ці яны прасілі?.. На Захадзе чалавек больш дбае пра сябе, асабліва ў сталасці. А ў нас старыя бацькі збіраюць пенсію для дзяцей ці ўнукаў, а самі дажываюць... Нам трэба найперш супакоіць чалавека: не трэба ставіць на сабе крыж, а трэба думаць, як ты правядзеш гады сваёй заслужанай пенсіі. І гэта трэба даводзіць на грамадскім узроўні.

К.: Грамадства — тонкі арганізм. Задача дзяржавы — стварыць умовы для дамоў-інтэрнатаў, ці то яны будуць дзяржаўныя, ці то прыватныя. Але дзяржава не можа прымусяць чалавека ў 40 гадоў пачаць клапаціцца пра тое, як ён пражыве сваё жыццё ў старасці: ці выбера дом-інтэрнат, ці будзе думаць пра другую форму. А вось грамадства павінна стварыць дыскусію, каб чалавек у 40 гадоў зразумеў, што трэба планаваць сваё жыццё ў сталым узросце.

А.: Паспрабуйце ўявіць вобраз старой жанчыны: хустачка, кічка. А якая-небудзь Джэйн Фонда паказвае, як можна выглядаць у 80 гадоў. У нас няма вобразаў старасці. Самому чалавеку гэта цяжка сканструяваць. А ў грамадстве павінны прапаноўваць варыянты: ці з кічкам, ці як Джэйн Фонда, ці ў літаратурны клуб, ці ў клуб аматараў фінскай хадзьбы... На Захадзе ўжо шмат прыкладаў, калі ў старасці людзі абменьваюцца сваімі тэкстамі, чытаюць іх, рэцэнзуюць. Гэта вобразы старасці, скіраваныя на актыўнасць.

Для сталых людзей неверагодна важныя актыўнасць і творчасць. Напрыклад, можна заняцца танцамі, паехаць у іншы горад, можна напісаць успаміны для ўнукаў. Чым больш спалучэнняў розных відаў творчай дзейнасці, тым прасцей на фізіялагічным узроўні фарміруюцца розныя нейронныя сувязі. А развіццё творчага чалавека — працэс бясконцы. Успомніце Стэфанію Станюту — як актрыса яна развівалася ўсё жыццё, а найбольш яскрава запомніліся вобразы сталых жанчын.

К.: А можа, прачнецца прага іншай сацыяльнай ролі — нечаканай. Зараз наогул усё гібрыдна. Прыклад: Пугачова — Галкін. Яна — пажылая жанчына, Галкін — чалавек сярэдняга ўзросту. Але абодва яны выконваюць адну і тую ж сацыяльную ролю — маладых бацькоў. Не наша задача казаць, правільна ці няправільна гэта. Трэба разумець, што мы існуем ужо не ў бінарнай сістэме каардынат, што свет разнастайны. Ёсць варыянты больш сустракаемыя, ёсць менш сустракаемыя. Але чалавек 60—70 гадоў не павінен азірацца: а што скажа грамадства? Палітра вялікая, і дасягненне XXI стагоддзя ў тым, што мы можам выбраць тое, што нам даспадобы.

Пакуль мы будзем нашу размову, зыходзячы з канцэпцыі «бацькі — дзеці». Але ўжо гадоў праз 15—20 мы апынемся ў цікавай сітуацыі, калі ў нас будзе не проста канфлікт бацькоў і дзяцей, а канфлікт чатырох пакаленняў. Таму што павялічылася працягласць функцыянальнага жыцця. Сучасныя людзі — не тыя, якія былі 20 гадоў таму. Першае пакаленне — 80-гадовых, далей 60-гадовыя, якія будуць працаваць і хацець гэтага, актыўнае пакаленне 40-гадовых, яе яго будуць падпіраць 20-гадовыя, якія вельмі хочуць развівацца. На рынку працы ў нас будзе канкурэнцыя як мінімум трох пакаленняў.

Разумныя людзі ў любы перыяд жыцця ставілі перад сабою мэту — развівацца, у тым ліку ў сваёй прафесіі. Чалавек можа дасягнуць новага на любым этапе жыцця. Калі ён развіваецца, то можа стварыць новы цікавы прадукт.

А.: Марыус Пеціпа ў 80 гадоў паставіў «Раймонду». Янка Брыль да апошняга часу пісаў, мне асабліва падабаюцца яго назіранні. Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін плённа працавалі ў сталым узросце. Пласіда Дамінга спявае дагэтуль, але перайшоў на барытон. Галіна Вішнеўская, калі скончыла спяваць, стварыла оперную школу. Алена Абрацова стала драматычнай актрысай. Наталля Гайда таксама стала іграць у драматычных спектаклях. Людзі працягваюць рэалізоўвацца ў творчасці, але мяняецца яе форма. Талент трэба трэнерваць, займацца кожны дзень, ставіць яму новыя задачы.

К.: Наогул, жыццё павінна быць у радасць. І калі яно ў радасць, то стварае добрыя ўмовы для галаўнога мозгу. Тады ёсць пачуццё ўнутранай свабоды. А свабодныя людзі жывуць больш...

А.: Чалавеку трэба навучыцца найперш прымаць свой узрост. Каб ён жыў у задавальненні бягучым часам...

Ларыса ЦІМОШЫК

Скарбонка Спадчыны

Хутка сонца «зайграе»

Іван Зёлка ўжо рыхтуе папараць-кветку

У даўнія часы жыццё нашых продкаў падпарадкоўвалася рытмам, зададзеным самой прыродай. Зімовы адпачынак ад працы ў полі змяняўся клопатам пра будучы ўраджай вясной, рытуаламі на абарону пасаваў летам, паспяховым жнівом у пачатку восені. Таму і свята росквіту зямлі — Купалле — лічыцца адным з найярчэйшых у беларускім календары. Яно прымяркоўваецца да летняга сонцастаяння. Гэта ж час найвышэйшага развіцця жыццёвых сіл прыроды. Лічылася, што, выканаўшы сваю місію, бог Ярыла памірае і адраджаецца ў выглядзе Купалы — бога лета, рознакаляровых кветак і спелых пладоў.

Нашы продкі верылі, што ў купальскую ноч усё ажывае: дрэвы блукаюць па лесе, расліны шэпчаць, жывёлы і птушкі размаўляюць. І людзі імкнуліся стаць адным цэлым з прыродай: спявалі пералівістыя песні падчас збору зёлак, дзякавалі за багаты ўраджай, добрае паляванне.

Купалле таксама называлі днём Івана Зёлкі: лекавыя расліны, сабраныя ў гэты час, валодаюць цудаздзейнымі ўласцівасцямі. Таму і імкнуліся сабраць як мага больш духмянага чабору, святаянніку, падбелу, крываўніку, каб засцерагчы членаў сям'і і свойскую жывёлу ад хвароб на ўвесь год. А чароўныя пералёт-траву, цірліч-траву, архілін ды прамяністую кветку папараці, якая па паданнях прыносіць небывалае шчасце, марылі знайсці ведзьмы і чарадзеі.

Натуральна, не абыходзілася свята без варажбаў. Усім вядомы рытуал пляцення вяноў і пускання іх па вадзе. Калі ў плыні ракі вянкі дзяўчыны і хлопца сустраўца — быць ім разам. А вось на Жыткавіччыне прынята гуляць у іншую гульнію: хлопцу трэба злавіць у паветры вянок, кінуты дзяўчынай. А для дзяўчат існавала дакладная прыкмета, звязаная з зёлкамі: у поўнач, заплешчыўшы вочы, трэба было набраць кветак і пакласці пад падушку, а раніцай праверыць, ці набралася 12 розных траў. Калі так, то дзяўчына ў гэтым годзе магла чакаць жаніха.

А як жа без скокаў праз вогнішча? Лічылася, што купальскі агонь валодае неймавернай ачышчальнай сілай, дапамагае пазбавіцца ад унутранага бруду, вылечвае ад

хвароб, становіцца знакам абнаўлення жыцця. Ды і паваражыць можна: не дакранешся да агню, не паляцяць іскры — выйдзеш замуж ці здабудзеш поспех. А пара, якая скокне цераз агонь і не разарве рук, будзе жыць у згодзе і шчасці доўгія гады. Сам купальскі агонь лічыўся лекавым, таму пасля свята яго ўдзельнікі імкнуліся захапіць з сабой вугольчык з вогнішча і захоўвалі яго да наступнага года. Лічылася, што гэты знак абараняе хату ад пажараў, прыносіць здароўе і дабрабыт у сям'ю.

Бадай, усім вядома, што галоўным «героем» Іванава дня з'яўляецца кветка папараці — Перунова кветка, як яе называлі. Кажуць, што роўна ў поўнач усяго на некалькі імгненняў раскрываецца яе чароўнае вогненнае вока і таму, хто паспее яе сарваць, становіцца відаць любы клад, як бы глыбока ён ні знаходзіўся, і ўсе жаданні ўладальніка спраўджваюцца. Натуральна, нячыстай сіле не хочацца дзяліцца са звычайнымі людзьмі сваімі магічнымі ўласцівасцямі, таму і адводзяць злыя духі аматараў пошукаў кветкі, стараюцца забытаць сцежкі, напалохаць і ўсяляк перашкодзіць у пошуках.

На Купалле праводзіцца шмат абрадаў, звязаных з вадой. Напрыклад, у ноч на пераэдні Івана Купалы дзяўчаты апускаюць на раку вянкі з запаленымі лучынкамі або свечкамі. Калі вянок тоне адразу, значыць, суджаны разлюбіў; чый вянок даўжэй праплыве, тая будзе шчаслівай, а ў каго лучынкы даўжэй пагараць — пражыве доўгае жыццё.

Ёсць і іншая інтэрпрэтацыя гэтай варажбы: вянкі з бярозы пускаюць у ваду і сочаць: чый патануў — тую напаткае смерць, паплыў — замуж прыгажуня выйдзе, а да берага прыб'е — так незамужняй ёй быць гэты год.

Нашы продкі верылі, што Купалле — гэта час абуджэння звышнатуральных сіл, не толькі добрых, але і злых. Ведзьмы ў гэтую ноч рабіліся больш небяспечныя, таму нашы прапрадзеды клалі на парозе і на падаконнях крапіву, каб абараніць сябе ад нападу, а таксама замыкалі коней, каб ведзьмы не выкралі і не паехалі на іх на Лысую гару. А на Палессі ёсць такое павер'е: напярэдадні Купалля тут чаплялі крапіву на вароты, каб вядзьмарка апякла рукі і не змагла трапіць у двор.

Свята зазвычай доўжыцца ўсю ноч — яна ж найкарацейшая. Кажуць, што купальскай раніцай можна пабачыць неверагодную з'яву, калі сонца іграе, пераліваецца рознымі колерамі. Той, хто заўважыць прыродны цуд, будзе жыць доўга і шчасліва.

Марына ВЕСЯЛУХА

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друку
20.06.2019 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1128

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 1867
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.